

SRETNE USKRSNE PRAZNIKE
želi saradnicima, pretplatnicima i čitateljima.

Uredništvo i uprava
Zagreb

ISTRA

SREĆNE VELIKONOĆNE PRAZNIKE

vošči sotrudnikom, naročnikom in čitateljem

Uredništvo in uprava
Ljubljana

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

USKRS 1936

»Puče moj, što učinih tebi...« Taj se refren vraćao svake večeri u Velikoj nedjelji u našim crkvama. »Puče moj, što učinih tebi...« vapio je narod u Muci. I sve tako do Velikoga petka. Subotom su zabrujala zvona i prosulo se po našim selima svečano »Slava«, a na Uskrs je u povišenom veličanstvenom tonu narod sa maslinovim grancicama u ruci pjevao:

Hosana!

Tako je to išlo godinama, decenijama i stoljećima. Oltari su se pokrivali, pjevalo se Muku i uz svečano »Aleluja« blagoslivljala se bijela pogača. Iza Velikog petka dolazio je Uskrs.

Ali odjednom je zastalo. Došao je Veliki petak. Uskrs nije dolazio. I Muka traje, eto, već osamnaest godina.

»Puče moj, što učinih tebi...« zaledilo se na usnama staraca. To pitanje je ostalo u duši. »Puče moj, što učinih tebi...« vape i sada ljudi i žene i djeca. Ali taj vapaj ostaje u nutрини — to pitanje iz Muke vidi se tek na ispaćenom licu.

I to ide tako već osamnaest godina.

A ova godina je najteža. U ovoj godini je taj vapaj Velikoga petka imao da bude posljednji. Mnoge zapretane nade su počele da tinjaju. Mnogo je ljudi očekivalo veselo brujanje »Slave« Velike subote.

Ta nada nije još utrnila.

Mnogo smo prepatili ovih osamnaest godina. Skoro svaka kuća u Istri, na Krasu, u Goričkoj, dala je po nekog prognanika. Djeca su se otkidala od rođenog ognjišta. Djeca su odlazila, a majke su ostajale. Srca su se kidala — rane nisu zacijelile. Koliko li će majki na današnji dan zaliti suzama blagoslovljenu pogaču i koliko li će se uzdaha prosuti u našim malim crkvama kada zabruže zvona »Aleluja«.

Jer naša su ognjišta rastepli na sva četiri vjetra. Stotinjak hiljada duša je ostavilo svoja sela. Rastepli smo se po zadimljenim gradovima evropskim, po panonskim ravninama i po dalmatinskom kršu. Ima nas po rudokopima dviju Amerika, po šumama Južne Afrike i po pustarama australskim. Svuda nas ima — na svim kontinentima ima po neka naša majka svoje dijete.

A sve te hiljade morale su da bježe. I bježe još i danas.

To masovno bježanje s rodnog ognjišta moralo je da bude. Jer oni, koji su došli u našu zemlju su to htjeli.

To je bila prva posljedica dolaska Rima u naše krajeve.

A oni koji su ostali? Njima je oduzeta riječ. Djeca se radjaju, starci umiru. Starcima su oduzeli crkvu, mladima radost, a djeci knjigu. Cijelu su zemlju opasali bodljikavom žicom — cijela je naša zemlja robijaški logor. A u tom logoru, čuvanom puškama, topovima i policijskim psima, srušili su, spalili i uništili sve što bi to roblje moglo potsjetiti na slobodu. Uništili su školu, zatvorili crkvu, srušili društva i spalili knjige. Cijele su palače bile lomače. U Puli i Trstu, u Zadru i Gorici, u Opatiji i Pazinu, svuda su gorjeli Domovi.

Roblju su oteli i zemlju. Roblju je ostao samo plug i motika. I novo roblje argatuje za stare gospodare.

Naše njive i naši doci, naše livade i naši vrtovi nisu više naši.

Roblju ne treba zemlja.

Roblju je dovoljna pregršt zemlje, u koju će ga zakopati.

Ali ni na grobu ne smije rob da ima ime u svojem jeziku. Rob je gospodar, gospodar je i jezik kojim je napisano ime roba na drvenom križu.

Robu je oduzeto i ime. Jer zvuk toga barbarskoga imena ne smije da vrijedja plemenite uši gospodareve. Rob mora da se zove i priziva onako kako to gospodar hoće.

I tako je naš narod ostao bez riječi, bez slova, bez zemlje i bez imena. Rim to hoće.

*

Narod se bunio — bunio se u potaji, vjerujući u pravdu. A mnogi mladi, koji nisu vjerovali da pravda dolazi sama od sebe, htjeli su da je dozovu. Znali su, da se pravdu zove samo trpljenjem i krvlju. I dali su svoju krv.

Krik Vladimira Gortana zatalasao je Evropu. Evropa je doznala za logor opasan bodljikavom žicom. Krv Vladimira Gortana natopila je našu zemlju, i ta krv je tražila pravdu.

Prvi mučenik je pao pod plotunima Rima.

Pala su još četvorica. Smrt Bazovičkih mučenika vapila je ponovno za pravdom. Pravda nije dolazila, ali su je ti samrtni krikovi probudili. Jer smrt naše petorice mladića je dokazala svijetu, da smo živi, i da se naš narod nije pomirio sa stanjem, koje mu je nametnuto. Jer narod je izgubio riječ, izgubio je slovo, izgubio je zemlju i izgubio je ime. Ali mu je ostala vjera i ponos.

Kada su mu oduzeli sve, najbolja njegova djeca progovorila su samrtnim krikom i upisala su za vijeke krvlju svoje ime na grudima otete zemlje.

A oni ostali, oni kojima su glas ugušili po tirenskim otocima i po sredovječnim apeninskim kazematama, oni su svojom patnjom i nijemim protestom pokazali, da se za slobodu naroda mora žrtvovati sloboda pojedinaca. Jer jedino onaj narod koji žrtvuje slobodu i živote svoje najbolje djece za opću slobodu, jedino onaj narod ima pravo da se nada u tu slobodu.

Naš narod ima pravo da se nada. I kada bi nas ta nada prevarila, pravde ne bi bilo. Ali pravda postoji, i ona će doći.

*

Pravda i sloboda će doći iza najveće patnje. Iza Velikog petka, sinteze i vrhunca patnje, dolazi Uskrs. A za naš narod u Julijskoj Krajini je ovo istinski Veliki petak. Vrhunac trpljenja traje ovih dana.

Jer naši mladići — braća i drugovi onih koji su pali pod plotunima Crnih košulja Rima, i braća i drugovi onih, koji čame u fašističkim tamnicama — ti naši mladići ostavljaju svoje kosti i svoju krv po pustarama i gudurama afričkim. Silom su ih obukli u odore lovaca roblja i silom su im gurnuli u ruke puške. Iza njih voze mitraljeze i tjeraju ih da ubijaju i zarobljuju ljude u ime onih, koji su njih i njihovu zemlju zarobili. Gladne, žedne i iznemogle tjeraju kao krdo stoke po užarenom afričkom pijesku i u tom pijesku ostaju osakaćena tjelesa naših mladića. Gavrani im kljuju oči i divlja zvjerad im trga udove.

Rim tako hoće.

Roblje mora da hvata roblje — i u tom je vrhunac tragedije našega naroda pod vlašću Rima.

*

»Puče moj, što učinih tebi?« Ništa! Pravedan je bio, najveći Pravednik. Rugali su mu se; bičevali su ga; križ je nosio na Golgotu i pod njim padao; krvavim se znojem znojio i raspet na križu je izdahnuo.

Ali je uskrsnuo. Iz groba je uskrsnuo treći dan iza Velikoga petka.

Hosana! — Iza Velikoga petka dolazi Uskrs!

Uskrs je!

(t. p.)

ZAHVALA EMIGRANT. DRUŠTVA »TABOR« V LJUBLJANI »MEDNARODNEMU ODBORU ZA POMOČ ŽRTVAM ITALIJANSKEGA FAŠIZMA«

V februarju mesecu t. l. je Mednarodni odbor za pomoč žrtvam italijanskega fašizma (Comite international d'aide Emprisonnés et Déportés Antifascistes Italiens) med uglednimi osebnostmi in društvi v Parizu nabral za dezertirje v zvezi z abesinsko-italijanskim konfliktom, ki so pribežali v Jugoslavijo, znesek 5000 frankov. Ta znesek je omenjeni odbor nakazal društvu »Tabor« v Ljubljani, in to kot društvu, ki res uspešno rešuje težaven socialni položaj naših pribežnikov. Omenjenemu odboru in vsem plemenitim darovalcem bodi tudi na tem mestu izrečena topla zahvala.

IZ ČRNOVRŠKEGA PROCESA

61-LETNI LAMPE JANEZ IZ CRNEGA VRHA IZPUŠČEN IZ ZAPOROV IN PONOVO ARETIRAN.

Gorica, aprila 1936. (Agis) — Iz Črnega vrha poročajo, da je Lampe Janez, 61 let star preužitkar, bivši posestnik in gostilničar iz Črnega vrha si cer prišel domov iz Rima, kjer je bil pred istim procesom kot obsojeni Pivk. Kot pa pravi zadnje poročilo, je bil baže Lampe ponovno aretiran in odveden. Vzroki ponovne aretacije niso znani.

TIHOTAPSKÉ ŽGANJEKUHE SO OB- DOLZENI KMETJE IZ BOLJUNCA IN DOLINE.

Trst, marca 1936. (Agis) — V Mottetijevi vili v Boljuncu so merodajne oblasti odkrile, baže na podlagi ovadbe, da so proizvajali žganje. Aretiran je bil posestnik Novak iz Doline, neki Istran, ki stanuje v Dolini in neki Koprčan. Soudeležbe pri prepovedanem poslu je bilo obdolženo veliko število posestnikov iz Doline, Boljunca in Krogelja. Naši kmetje riskirajo danes vse, in si skušajo na en ali drugi način odpomoči in priti vsaj do malega zaslužka za kritje vsakdanjih potrebščin. Brzkone so prekuhivali v žganje vino, ki ga ne morejo nikamor oddati.

DELO PRI VOJAŠKIH UTRDBAH V PODBRSKEM KOTU JE ZAČASNO USTAVLJENO.

Gorica, aprila 1936. (Agis) — Dela pri utrdbah ob meji okrog Podbrda in v okolici so začasno ustavljena. Vedno bolj pa se opažajo razne vojaške osebnosti, ki se kretajo okrog različnih naprav in priprav ob železniški progi proti Sv. Luciji, kakor trdi pri važnih cestnih objektih v Baški dolini. Najbrže izmenjujejo razstrelivo, da se v vlažnih, zato pripravljenih luknjah ne pokvari. Zdi se, da nameravajo kolonizirati tudi vse obmejne grice, ker pridno grade telefonske vode k vsem važnejšim točkam ob meji.

»DOPOLAVORO V PODBRDU.

Gorica, april 1936. (Agis) — Znano je, da fašistična organizacija »dopolavoro« po naših vaseh ne uspeva in je zapisana propasti. Vendar pa sem ne spada »dopolavoro« v obmejnih krajih, kjer se ga deloma nasilno, deloma umetno vzdržuje. Navadno je v obmejnih krajih povsod mnogo priseljencev Italijanov, ki se hočejo izkazati kot vdani fašisti z delom v ustanovljenih fašističnih organizacijah. Tako je tudi v Podbrdu. Ustanovili so pri »dopolavoru« dramatski odsek, ki se kaj pridno »uveljavlja«. Nastudirano igro so kar petkrat zapovrstjo priredili, in sicer po dvakrat dne 22 in 25, ter enkrat 23. marca. Predstav so se morali udeležiti vsi in celo vojaki. Razume se, da so sodelovali pri teh prireditvah tudi domača, že znana dekleta. Za velikononočne praznike pa nameravajo prirediti spet drugo igro, ki bo združena s plesom. Časi so za take prireditve seveda kar najprimernejši in za take stvari more biti denar vedno na razpolago.

SAMOMOR ŠESTDESETLETNEGA KROJAČA V ČEZSOČI

V Čezsoči pri Bovu je naredil radi bede šestdesetletni Kravanja Matija, krojač po poklicu, samomor. Kravanja je bil hrom in se je skromno preživljal s svojim obrtom. Zaslužil pa ni toliko, da bi plačeval samski, dohodninski, obrtni in celo vrsto drugih davkov, ki jih fašizem terja od ubogega človeka, in so mu oblasti zarubile šivalni stroj. Bil je prav za prav edina njegova posest in s čemer si je s težavo zaslužil komaj toliko, da se je skromno preživljal. Ker je pokojni Kravanja hodil le s pomočjo birgel, ni bil sposoben za drugo delo. Videl ni nobenega izhoda več in tako so ga našli sosedje visečega na vrvi.

Smrt Kravanja je vzbudilo splošno sočutje med domačini, kajti pokojnik je bil znan kot priden in pošten ter zaveden. Razmere, ki vladajo danes zlasti na Bovškem, bodo še marsikoga spravile iz ravnovesja. (Agis)

NOVA HAPŠENJA I MUČENJA NAŠIH SELJAKA U JULIJSKOJ KRAJINI

U Vrbovu su uhapsili braću Štanberger i Antona Vrbeća i svu trojicu su isprebijali

Vrbovo, aprila 1936. — U ovo zadnje vrijeme počele su se u našim krajevima dešavati vrlo čudne stvari, tako da čovjek na večer leže u krevet a da nije siguran da će se ujutro slobodno iz njega dići. Dne 22. marta oko 3 sata ujutro dojurila su 3 velika policijska automobila u Vrbovo, u kojima je, osim tajne policije i karabinjera bilo i financa. Bilo ih je oko osamdeset. Svoje su automobile pustili izvan sela, a oni su se uputili oko sela i blokirali ga, tako da nije smio nitko izaći ni ući u selo. Čim su opkolili selo, dali su se po kućama na premetačinu. Prvu su premetačinu izveli u kući Stanberger

Andrije. Premetačina im nije dala uopće nikakvog pozitivnog rezultata, jer nisu ništa našli, ali su ipak uhapsili i na mjestu u lance okovali braću Stanberger Andriju i Josipa, prvog starog 31, a drugi ima 21 godinu. Oni nisu oženjeni. Kada su ovo izveli, odvedeni su bili obojica i strpani u auto, gdje su ih vezali obadvojicu zajedno.

— Komesar tajne policije gosp. Karlo Onibene ih je bijesan kao pas počeo bičem tući u automobilu onako svezane. Kada su bili sa ovim gotovi, otišli su natrag u selo u kuću Vrbeć Antona gdje su silom otvorili vrata i jur-

nuli unutra. Vrbeć sav prestrašen, a že na njegova još više, iskočili su iz kreveta na pola goli, ali ovo nije fašistima smetalo, nego su se odmah dali na posao te su sve u kući prevrnuili, ali ni tu nisu ništa našli. To ih je još više razbješnilo i počeli su tući na pola golog čovjeka i njegovu ženu. Kada su ih dobro istukli, dali su naredjenje Vrbeću da se obuče. Čim je bio gotov okovali su ga u lance i odveli ga k ostaloj dvojici braće Stanberger. Sva su trojica bila nato odvedena u zatvor u Bistricu i kako saznajemo u ove zadnje dane bili su otpremljeni u Kopar, gdje će potpunoma nevini ležati i čekati na osudu.

U JASENU SU UHAPSILI ČAČETA IVANA I LEVAR IVANA

Jasen, aprila 1936. — U ovim našim krajevima mi nismo bili nikada dosada naučeni na nekakve šikanacije bilo sa koje strane, ali u zadnje vrijeme počeli su i nas da ovađaju vlasti uzne-miruju. Dne 22. marta u noći između subote i nedjelje dojurilo je u naše selo sva sila tajne policije, karabinjera i vojnika. Mislili smo da je preko granice stigao kakav jurišni prepad, jer je po cijelom selu vrvjelo od vojske, policije i karabinjera kao u mravinjaku. Opkolili su čitavo selo i dali se na premetačinu po kućama. Prvu su napravili u kući Čačeta Ivana i kad su bili gotovi sa premetačinom u ovoj kući uhapsili su Čačeta Ivana, starog 26 godina.

Nakon toga napravili su premetačinu u kući Levár Ivana te i njega uhapsili. Kod jednog i drugog nisu našli

uopće ništa što bi ih moglo kompromitirati. Obojica su bili odvedeni policijskim automobilom u Bistricu, gdje su bili ispitani kod istražnog suca i kako smo doznali odvedeni su iz bistričkih zatvora u Kopar.

U velikom smo čudu radi hapšenja ove dvojice ljudi, tim više što su vrlo dobro poznati ne samo u našem selu nego u cijeloj našoj okolici kao poštteni i čestiti. Teško nam je što će kao poštteni i potpunoma nevini morati da leže u tamnim i vlažnim zatvorima Bog zna do kada i čekati na osudu. Potpunoma smo sigurni da je u ovo upleten komesar javne sigurnosti Karlo Onibene, jer se je već više puta gore spomenutoj dvojici zagrozio da će ih spremili na sigurno gdje mu neće moći smetati.

GRANIČAR.

U VRBICI SU UHAPSILI GRŽINU IVANA I NJEGOVA DVA SINA I ANTUNA ŠTANBERGERA

Vrbice, aprila 1936. — Dne 22. marta cijelo se je naše selo strašno uko-meošalo, jer se je u našem selu ovu noć dogodio slučaj na kojeg mi nismo naučeni. Ovu noć dojurili su do pred naše selo 3 policijska automobila u kojima su se dovezli osim tajne policije i karabinjera još i vojnici. Oni su najprije opkolili selo, a iza toga dali su se po selu na premetačinu po kućama. Prvu premetačinu napravili su u li sa-ti u kući Gržina Josipa. Iza premetačine uhapsili su gospodara kuće Gržinu Josipa, starog 65 godina i njegova dva sina Lojzeta, starog 27 godina i Antuna, starog 25 godina. Svu su trojicu zakovali u lance i odveli ih do automobila.

Drugu premetačinu napravili su u

kući Stanberger Antona i kada su sve premetali našli su kod njega jednu staru lovačku pušku te su je zaplijenili. I Stanbergera su uhapsili i odveli k ostaloj trojici već uhapšenih. Svu su četvoricu okovali zajedno, te odveli u bistričke zatvore. Za ovo uhapšenje cijelo naše selo krivi jednog našeg izro-da imenom Uljan Josipa, koji je trgovac i gostioničar u Vrbici.

I ovim premetačinama i hapšenjima prisustvovao je Karlo Onibene.

Kako smo u zadnje vrijeme doznali, čim su ovi naši ljudi bili od istražnog suca u Bistrici saslušani otpremljeni su bili u koparske zatvore. Teško nam je za ove naše ljude, za koje znamo da su potpunoma nevini i da nisu ništa zla učinili.

GRANIČAR.

Številne obsodbe radi tihotapstva

Gorica, aprila 1936. (Agis) — Tihotapstvo, ki često prinaša ljudem dober zaslužek, prinaša tudi mnogo nevarnosti, v katere se spuščajo s tem poslom. Toda borba za življenje, ki je zlasti za naše obmejno kmetstvo prebivalstvo z dneva v dan bolj kruta, saj so pretrgane za njih vse vezi, ki su veljale v medsebojnem poslovanju skozi stoljetja, jih sili, da se spuščajo v največje nevarnosti, da si le omogočijo težko življenje. Tako je postalo tihotapstvo eden izmed pridobitnih virov našega obmejne prebivalstva, ki pa je poleg vsega stalno zabeleženo v kriminalni rubriki tržaškega in goriškega časopisa. Visoke kazni za najmanjše prestopke kriče vedno bolj in bolj po ureditvi socialnega vprašanja obmejnih prebivalcev naše narodnosti v Italiji. Naj danes navedemo le nekoliko imen naših ljudi, ki so zabeleženi radi tihotapstva

v kriminalni kroniki. Obsojeni so bili: Stanislav Šuligoj, star 29 let iz Čepovana, na 350 lir, Klemenčič Franciška iz St. Vida nad Vipavo, stara 25 let, radi 4 litrov žganja, ki so jih našli pri njej, na 200 lir; Čuk Franciška, Šuligoj Filip, Kavčič Rozalija, Vojska Marija, Franc Šinigoj, vsi iz Gorice, so bili obsojeni na večje denarne kazni radi tihotapstva. Radi prodaje žganja sta bila obsojena Leopold Simoniti in Ivan Kerševan na 4 mesece in 2000 lir. Marija Lesjak, stara 60 let je bila obsojena na 500 lir denarne kazni in 20 dni zapore radi tihotapstva moke in kave. Katarina Peternel iz Novakov pa je dobila 3 mesece zapore in 2000 lir denarne kazni, radi tihotapstva in prekorajčenja meje. Aretirali so jo v Cerknem. Aretirana pa sta bila pri Idriji Venceslav Peršič, star 24 let in Marija Carl iz Cerknega, radi tihotapstva.

DOLGOLETEN TRNOVSKI PISMOŃOŠA MIHA ZIDAR ODSLOVLJEN IZ SLUŽBE

Reka, marca 1936. (Agis) — Kot poročajo iz Il. Bistrice, je bil v začetku tekočega meseca odslovljen iz službe dolgoleten trnovski pismoŃoša Mihael Zidar, doma iz Topolca. Zidar je znan daleč na okrog kot miroljuben človek, ki je svoj posel opravljal dolgi 27 let pošteno in vestno. Bil pa je nena-doma odslovljen iz svojega mesta, brž-kone na pritisk političnih oblasti. S tem mu je bil odvzet zaslužek, in ne samo to, ampak tudi težko zaslužena pokoj-nina. Njegovo odslovljenje stavijo doma-čini v zvezo z dezertiranjem sina, ki je, ko je prišel domov izrabl priliko in

baje izginil brez sledu. Kljub temu da oče ne more odgovarjati za dejanja svojih otrok mora vseeno prenašati težke posledice, ki so padle na njega kot maščevanje od strane fašističnih oblastnikov. V zvezi s tem dogodkom se razširjajo tudi vesti, da je Zidarjev sin rojen leta 1913, ki je služil redni vojaški rok, ko je prišel na dopust pripovedal o skrajnem nezadovoljstvu, ki vladalo med vojaštvom, o pomanjkanju hrane in sploh o slabih razmerah v katerih žive danes tudi vojaki v Italiji. O tem pa ni baže staršem niti črhnil, kaj šele, da bi jim zaupal načrt za beg.

Najsigurniji način samoubojstva
u Africi

VRLO EFEKTNÁ TALIJSKA PROPAGANDA U ABESINIJÍ

Rim, 1. aprila. Ovdje se ističe kako bi većina Abesinaca već odavno htjela da stupi pod vrhovnu vlast Italije, ali se ne usudjuje tu svoju želju glasno izreći bojeći se negusa. Naročito stanovnici grada Harara — ukoliko ih još ima — upravo gore od želje da se što prije upoznaju sa Talijanima i sa njihovim metodama sa zemlje, pošto su već upoznali njihove metode iz zraka.

Kako se saznaje iz glasnog stana maršala Badoglia nastavit će talijanska avijacija sa dosadanjem propagandom za dobivanje abesinskih simpatija, koja se je pokazala vanredno uspješnom i mnogi strani dopisnici iz Abesinije javljaju svojim novinama, da se oni Abesinci iz okolice Harara, koji su preživjeli posljednje bombardovanje smatraju upravo srećanima. A niko ne može poreći, da tu sreću imaju zahvaliti samo Talijanima.

MAČKE, KUNIĆI I ŽENEVA

Sankcije nisu nikoga pogodile tako kruto kao veliki rod kunića. Talijani su nam odlučili da ih goje u velikoj mjeri, da se njima goste, a ne mesom što dolazi u Italiju iz sankcionističkih država. Uspjeh njih se kunići, a zabrinuh se i mačke i jedni i drugi gledaju u Ženevu kao u jedinu spas.

— Ima li danas kakvih vijesti iz Ženeve? — pitali su ovih dana kunići jednog debelog mačka.

Mačak predje šapom preko brka pa će:

— Čini se, da će se sankcije pooštriti.

— Kuku nama! — zakukaše kunići.

Malo im je odlanulo, kad su čuli, da se radi na izmirenju. Misle jadni: ako popuste Mussolini i Negus, to će i sankcije prestati, a prestanu li sankcije, tada će opet doći na red goveda, svinje i druge slične životinje. I niko ne će više govoriti o mačjem i kuničjem mesu kao o nekoj delikatesi.

(»Mornare«)

OSLARIJE

Zanimivo je pisanje talijanskih časopisov o Franciji. Otitamo samo nekaj iz tržaškega »Popola«: Plemeniti in junaska je bila borba Lavala proti sankcijam, proti Jezeu proti Moskvi. Toda zahrbtini Herriot ga je onemogućil. — Ta Francija Leona Bluma itd. itd. n tista, za katero je prva italijanska kri pordila snežne poljane na Argonnes, ni ona junaska iz Verduna, ampak je Francija »Mednarodne lige proti imperijalizmu«. »komiteja za obrambo Etiopije«. »Odbora proti vojni in fašizmu« itd. To ni prava Francija. Prava Francija je ona, mi vemo to, ona »Francoske akcije«, Ognjenih križev (fašistične raspuščene skupine — op. ur.) ki kličejo v Sveto zvezo patriotično mladino, prava Francija je ona daljeverni predavanja itd. Takvih in sličnih oslarij in nevarnosti v časopisih kar mr-goli.

GLASOVI TALIJANSKE ANTIFAŠISTIČKE ŠTAMPE KAKOVU POBJEDU ŽELE TALIJANSKE ŽENE

Pobjedu koju talijanske žene hoće, to je povratak njihovih sinova, svršetak rata, mir. Za takovu pobjedu su one spremne da se bore danas kao što su se borile u prošlosti.

Prvi simptomi te borbe se opažaju već po tvornicama gdje se žene bore uz rame svojih muževa. Žene nastoje u mnogim slučajevima da spriječe odlazak transporta s vojnicima, a na trgovima protestiraju protiv povišenja cijena namirnica.

Compagna

EKSPLOZIJA BOMBE U PALERMO

Palermo, aprila 1936 — Jedna bomba je eksplodirala u Palermu, u gradskoj policiji u ulici Armando Casalini. Materijalna šteta je velika. Policija je uhapsila mnogo ljudi.

Štampi je naredjeno da ne smije pisati o tom slučaju.

Giustizia e Libertà

TALIJANSKI KAPITALISTI BROJE KRVAVIM PRSTIMA RATNE DOBITKE

Fašistička štampa objavljuje da će na sljedećoj skupštini Fiat-a biti predloženo da se akcionerima podijeli 39 milijuna lira od čistoga dobitka. Lanjske godine su podijelili 24 milijuna.

Taj suvišak od 15 milijuna lira je cijena krvi talijanskih sinova koji umiru u Africi.

Pirelli je podijelila 50 lira dobitka po akciji od 500 lira. Lanjske godine je svaka akcija od nominalnih 500 lira bila donijela akcionerima 47.50 lira.

Snia-Viscosa je odredila da ove godine dade po svakoj akciji 16.25 lira dividende na akciju od nominalnih 230 lira. Lanjske godine je dividenda bila 16 lira.

Glad, nevolja, smrt za narod! Milijoni za gospodare teške industrije. Eto rezultata rata koji je imao »da dade kruha narodu«, po riječima Mussolinijevim.

Il Grido del Popolo

KAŽI MI S KIM SE DRUŽIS

Svak ima onakove saveznike kakove zaslužuje. Saveznici Italije i Mussolinija su Gömbösova Mađarska i Schuschniggova Austrija.

Talijanski narod nije za to kriv.

Il Nuovo Avanti

POSLOVI FAŠISTIČKE OLIGARHIJE

Bijeda u Italiji je uopća i užasna. Ali neka dioničarska društva uspijevaju da na toj bijedi prave odlične poslove.

Tako je u 1335 godini Istituto italiano di Credito imao čista dobitka 3.273.572 lira Sava 2.634.000; Edison 497.345; Terni 29.855.000; Alti Forni i Ilva 36.460.000; Montecatini 67.425.000 lira. Avanti.

50.000 PROTURATNIH LETAKA PROŠIRILA »GIUSTIZIA E LIBERTÀ« U ITALIJI

Jedna srčana grupa radnika uspjela je da jedne noći pri koncu marta pošalje između Savone i Porto Maurizio (Ligurska obala) 1.000 velikih balona sa letcima. Svaki balon je nosio pedeset proturatnih i protufašističkih letaka Ligurskog komiteta »Giustizia e Libertà«. Povoljan vjetar je posipao te letke po cijeloj pokrajini.

Giustizia e Libertà

KO TRAŽI POSLA, ŠALJE GA SE U AFRIKU

Polesina, marta. — Dragi sine, nadamo se da će ovaj rat brzo prestati, pa makar postali Austrijanci. Glavno je da imamo rada i slobode. Ovdje smo svi kao robovi. Rada nema. Ako tražiš posla, šalju te u Afriku, jer da tamo ima posla dovoljno.

Ne smije se reći ni riječi. Treba raditi ono što oni hoće. Jao onome koji to odbije. Mi žene smo bile prisiljene da dademo zlatni vjenčani prsten za željezni Nadajmo se da će brzo prestati ovakov prokleti život. — Tvoja majka.

Il Nuovo Avanti

ENTUZIJAZAM CRNIH KOŠULJA

Iz pisma jednog fašiste divizije »28 ottobre«: ... kazat ćeš da sam bio lud kada sam se prijavio za Afriku. Ali kada bi bio i ti u Italiji i kada bi čitao što pišu novine, bio bi se i ti odlučio da ideš. Bolje to nego biti mobiliziran sa 40 centezima na dan. Kao dobrovoljac i Crna košulja imam barem 6 lira dnevno. Mjesto da sam ostao u Italiji i gladovao, volio sam da se prijavim i otputujem.

Avanti

SVI SVEĆENICI NE MISLE KAO KARDINALI

Jedan svećenik iz Turina, kada je pročitao letak kojega su izdali antifašisti protiv rata u Africi pod naslovom — Spasimo domovinu od katastrofe — rekao je: »Ovi koji su napisali taj letak vrijedni su poštovanja, jer na ispravan način štite interese stanovništva«.

Neka svi svećenici koji hoće da brane talijanski narod zauzmu svoja mjesta na čelu fronta borbe za mir, za kruh i slobodu.

L'Unità

STUDENTI SVEUČILIŠTA KRALJA ALEKSANDRA U LJUBLJANI

ODGOVARAJU NA APEL G. MUSSOLINIJA

Ljubljanski studenti su uputili sljedeći odgovor na apel Mussolinijev:

»Il Popolo d'Italia«, lični organ g. Mussolinija objelodanio je 1. veljače o. g. nečuveno drski »apel studentima Evrope« koji je još isti dan izašao u čitavoj talijanskoj štampi sa naslovom na 7 stupaca.

Čitav članak pisan je u nasilnom tonu. G. Mussolini buni studente protiv njihovih vlada koje, kako kaže, svojom antitalijanskom politikom »spremaju najstrašniji i najnepravedniji rat kojeg je čovječanstvo ikad poznavalo«.

G. Mussolini napada »krvoločne političare« koji su izglasali sankcije protiv Italije, »zločinačke sankcionističke prevare« i »mefistofelsko zavaravanje« njihove argumentacije. Zenevska odluka, piše list g. Mussolinija, je »zločin« počinjen od »krvoločnih propagandista«. Sankcije samo produžuju rat. Abesinija, a ne Italija, je napadač. Zabrana uvoza petroleja dovesti će do blokade, a blokada znači rat... Ove tvrdnje su uostalom dovoljno poznate i članak g. Mussolinija samo ih ponavlja. Radi se samo o tome, da se utvrdi da li je bilo zgodno, ne samo sa međunarodnog nego i sa posve talijanskog stanovišta, da ih se iznese tako nasilno i otvoreno.

Glavni cilj članka u »Popolo d'Italia« je jasan: pred ženevskim sastankom gdje će se odlučivati o sankcijama, o petroleju, htjelo se zaprijetiti svim građanima Evrope, a osobito studentima »jer su studenti određeni da stupaju u prvim redovima u slučaju rata«, kako nam kaže apel. Ali upravo u tome apel prelazi svaku mjeru. On je lansiran u času kad ženevski odbor vijeća o zabrani petroleja, u času kad na dnevni red dolazi opet pitanje Austrije i demilitarizovane zone na Rajni.

Članak u »Popolo d'Italia« imađe dakle određen cilj. Ne radi se ovdje o nekom obrambenom govoru, nego o revolucionarnom apelu koji službeni listovi upravljaju stanovitom sloju pučanstva jedne strane zemlje. S tog stanovišta ne znači taj gest baš najbolje sredstvo

za obranu talijanske stvari, ni za smirenje duhova.

Ako se Duce obraća na narod kojim vlada, niko mu to ne zamjeruje. Ali da on govori pripadnicima stranih nacija iza leđa njihovih vlada i protiv vanjske politike tih istih vlada, to je nečuveni i nepodnosivi postupak kojeg mi odbijamo.

Ovi bespomoćni apeli neće zaustaviti savjestan rad onih vlada koje predstavljaju javno mnijenje sankcionističkih država. Oni neće moći da spriječe volju generacije koja je proživila veliki rat. Nadamo se, da će usprkos tih očajničkih apela, petrolejske sankcije, čija primjena se odgađala, doskora stupiti na snagu. To bi bez sumnje bio najbolji odgovor čitavog svijeta na apsurdni apel talijanskog vođe. Jer upravo to uznemiruje fašističku Italiju, i strah pred tim jest jedini uzrok članka u »Popolo d'Italia«.

Ako talijanski fašizam počinje zaista vjerovati u blagodat mira, neka smjesti učini kraj ratu u Africi, u kojem žrtvuje talijansku omladinu, kako je to ispravno primjetio »Svjetski savez studenata za mir, slobodu i kulturu« u svom odgovoru g. Mussoliniju, kojemu se i mi pridružujemo u cijelosti.

Ako talijanski fašizam zaista hoće mir neka dokonča građanski rat kojeg vodi protiv bijedne slavenske manjine na svojim istočnim granicama, podvrgnute Italiji protiv njihove vlastite volje, koji stenju pod režimom policije, porobljavanja i progona.

Od velike civilizacije kojom se fašizam tako rado diči, i koju hoće da proširi na istočnu Afriku, vidili su Slovenci i Hrvati Istre samo progone, nasilja i umorstva.

Bez razlike političkih ili filozofskih nazora, bez razlike rase ili religije, sveučilišna omladina Evrope odlučno osuđuje fašistički napad na Abesiniju. Ljubljanski studenti pridružuju svoj protest protestu međunarodne omladine, spremni da uvijek ispune svoju čovječansku zadaću.

Ovaj odgovor je na francuskom jeziku razaslan svim studentskim i pacifističkim organizacijama u Evropi.

Vrh kod Buzeta je dobio zagriženoga fašistu za župnika

Buzet, aprila 1936. — Iza odlaska vlč. Stanka Šibenika, koji je premješten u Lazaret kod Kopra, došao je na njegovo mjesto u Vrh poznati don Branca iz Sovinjaka.

Don Branca je zagrižen fašista, a ne zna ni riječi našega jezika. On mrzi naš narod, pa naš svijet javno nazivlje barbarima i ščavima. — Narod mu uzvraća istom ljubavlju. Prije je crkva u Vrh bila uvijek puna domaćih i ostalih ljudi iz okolnih sela, koji su dolazili slušati vlč. Šibenika, ali od kada je došao don Branca, crkva stoji prazna, jer niko ne ide u nju, budući da je novi župnik izbacio iz

crkve i najmanju našu molitvu. Sada se u crkvi čuje samo talijanski.

Najgore će biti našem narodu ovih blagdana, jer je uvijek bio naučen na svoju riječ u crkvi. — Još od prije 600 godina kada je crkva ustanovljena bila je župa u Vrh glagoljaska, što svjedoče i stari glagolski natpisi i stare knjige.

Ono što je živjelo 600 godina, sada je fašista don Branca, koji je na Sovinjaku prodao i crkveno posudje, jednim mahom uništio.

Žalostan će nam biti ovaj Uskrs!

U Čičariji vlada velika nevolja

dok fašisti instaliraju po selima telefone i električnu u vojne svrhe

Vodice, aprila 1936. Od kako ovo naše selo na Čičariji opstoji, nije se valjda nikada osjećalo ovakvog glada i ovakve mizerije kao što nas je pritislo ovog proljeća. Ne samo nas, nego cijelu Čičariju. Narod ne može ni da hoda po putu od iznemoglosti, a kamoli pomisliti da nešto radi. Mi se hranimo ma čimog bilo, a najviše je to sreća što je sve već zeleno, pa i djeca po njivama beru svaku vrstu bilja koje se kuha za jelo. Mnoge žene beru koprive i konjski radić i kuhaju familiji za ručak. Grozota je samo pogledati ovo jelo, a kamoli jesti, ali mi ga moramo jesti da ne umremo od gladi.

Naši gospodari za sve ovo ne mare. Oni u našem selu tjeraju luksuz. Oni su nam u selo doveli električno svjetlo, telefon a i brzojav. Sve su ovo smjestili u jednu kuću u sredini sela i čuvaju je fašisti.

Mi smo ovdje živjeli i živimo već stotine i stotine godina bez električnog svjetla i bez ovog luksusa, pa ga nismo željeli ni sada. Nama ne treba luksusa. Nama je potrebno palente. Mi vrlo dobro znamo zašto su ovi naši gospodari k nama doveli ovaj luksuz, jer njima treba za njihove imperijalističke ciljeve, ali mi se nadamo da će sve ovo proći, a naša će Čičarija ostati uvijek naša. —

Antifašistički list o protufašističkoj akciji u Istri

Pariški »Avanti« donša ovaj dopis pod naslovom: »Nemirna Istra«.

Prošlog ljeta, kad je Mussolini povećao mobilizaciju, u Trstu je policija otkrila jedan agitacioni antifašistički centar, koji je bio razgraničen po cijeloj Istri. U Trstu su bili uhapšeni četiri građana, koje drže za vodje organizacije.

U to vrijeme u Pazin je došlo više hiljada vojnika, budući da tu postoje specijalne kasarne za koncentraciju vojske. — Jednoga jutra, po svim cestama grada, na tlu kao i po zidovima i to osobito po onim cestama koje vode na polja, gdje vježba vojska i kuda mora da prolazi, bilo je zapaženo mnogo letaka protiv rata i fašizma, koje su bacila noću nepoznata lica.

Tko ih je rasturio? Dolaze li iz inozemstva? Po svoj prilici dolaze iz Trsta.

Uslijed ovog događaja bilo je uhapšeno jedno tridesetak mladića iz mjesta. — Ukrcali su ih na kamione i odvezli, kako se kasnije doznalo, u Pulu. Nekoliko dana iza toga bili su pušteni iz zatvora, a da se nije pronašlo rasturače tih letaka.

Kasnije se je dogodilo jedan drugi simpatičan događaj, ali i ovaj dokazuje, da se ne radi o nekom sporadičnom, već dobro organizovanom slučaju. Fašisti, su jednom zgodom pripremili tribinu u gradu na sredini glavnog trga, gdje bi morale zauzeti mjesto vlasti prigodom neke proslave. Na dan proslave građani koji su uranili, mogli su vidjeti na sredini tribine crvenu zastavu. I ovaj događaj je dao povoda, da se uhapsi više omladinaca. Kasnije su i njih pustili, jer nisu pronašli krivca.

MALE VESTI

Staro gvozdje odbili su da ukrcaju na talijanski brod lučki radnici u San-Francisku, smatrajući da će ono da im posluži za izradu oružja protiv Abesinije.

*

— Abesinija je uputila novu notu Društvu naroda, u kojoj protestuje protiv bombardiranja Adis Abebe od strane talijanskih avijona.

*

— Nova radio-uredba. Italijanski uredni list objavlja novo uredbo glede uporabljivanja radio aparata u javnih lokalitih ter na odprtih krajih sploh. Uredba nima samo namena, da se prepreči igranje radia ob urah, da se ne moti noćni mir prebivalstva, ampak preprečuje tudi razširjanje govorov in poročil, ki bi mogla v sedanjem trenutku neugodno vplivati na prebivalstvo.

*

— Pridelovalci volne, lana in sploh vseh predilnih snovi rastlinskega ali živalskega izvora bodo morali ves svoj pridelek naznaniti državi.

*

— Granata izza svetovne vojne je ranila 16-letnega Alojzija Ipavca in 15-letnega Franca Sušmela iz Grgarja pod Sv. Goro, ki sta dobila zelo teške rane, tako da so morali Ipavcu amputirati levo nogo.

*

— Novi rektorji goriške province, to so dr. Benardelli, inž. Cassanego, dr. Bressan in odvetnik Mattignello, ki predstavljajo oddelke nekako to, kar so bili prej deželni odborniki so 20. marca prisegli v roke goriškemu prefektu.

*

— Zopet trije otroci ponesrečili, 9 letni Danijel Leban in njegova 12 letna sestra Karolina ter 13 letni Fioretto Volk, ki stanejo v ulici delle Fornacci v Gorici, so se igrali z malo granato, ki so jo bili našli v kupu starega železa. Otroci so najprej skušali odvit konico granate, ker pa to ni šlo, je Volk vzel velik kamen in začel tolči po projektilu. Ta je seveda eksplodiral i vse tri otroke budo ranil.

*

— Krasno poljsko ladjo je zopet zgradila ladjedelnica v Trziču (Monfalcone) oziroma strojne tovarne pri Sv. Andreju v Trstu, ki je bila že lani izdelala za poljsko progo Gdinja—Amerika motorno ladjo »Pilsudski«. Sedaj izvršena ladja ima ime »Batory«.

*

— Zaradi izravnav cen vsem živlom in drugim produktom vsakdanje potrebe se je v nedeljo dopoldne zbrala velika konferenca vseh primorskih fašijev v Trstu.

*

— Požar je v Slapu pri Vipavi hudo prizadel hišo kmeta Jožefa Ferjančiča, ki ima več tisoč lir škode.

*

— Šef generalnega štaba fašistične milice, general Russo, je te dni inspiciral fašistične graničarske čete v Bovcu, Tolmini in Idriji, kakor tudi 62 soško legijo sploh. Poveljnik legije Bidoli se generalu podaril v imenu soških črnih srajc kamen iz znanega hriba Sv. Gabrijele, v katerem so vklesana imena slovenskih vojakov, ki so padli dosedaj v bojih v Abesiniji.

*

— Velika fašistična parada je bila 29. marca v Ajdovščini v navzočnosti fašističnega tajnika za goriško provinco, Luraschia. Govorniki so navduševali prebivalstvo za velike cilje italijanske vojske v Abesiniji. Podobna slavnost je bila tudi v St. Vidu pri Vipavi. Izvedeli smo, da se nahaja v Abesiniji 11 ajdovskih fašistov in 44 delavcev v ozadju.

*

— V Trstu se je sestavila Komisija za ljudsko štetje v Julijski Benečiji, ki se bo vršilo aprila meseca.

*

— Od početka rata poslano je u Istočnu Afriku 450.000 pušaka, 11.500 mitraljeza, 800 topova, 300 tankova, oko 80.000 grla stoke za vuču, 13.500 blindiranih i teretnih automobila, 100.000 kilometara telefonske žice i 1800 radio-stanica.

*

— Nasukao se kod Trogira talijanski parobrod »Alberoni«, koji je putovao iz Ravene u Cataniju.

Cudni pomorci!

*

— Pacifističke manifestacije omladine zabranila je u Beču austrijska vlada. To je posljedica posljednjih razgovora Mussolinija s Austrijancima i Mađarima u Rimu.

*

— U Berlin je stigao šef talijanske policije senator Bochini sa grupom talijanskih policijskih stručnjaka. Talijani su došli u Berlin da prouče neke nove policijsko-političke metode, kako bih ih mogli što prije primijeniti u Italiji.

*

— Fašistička vlada službeno javlja da je do sada potrošila za rat u Abesiniji 7 milijardi i 120 milijuna lira.

To je službeno — — —

*

— Adis Abebu su bombardovali Talijani prvi put 4 o. mj. ujutro. Bacili su mnogo zapaljivih bomba. Uništili su dva hangara i radio-stanicu.

*

— 2500 žrtava od plinova ima samo u Korama, gdje su Talijani već pred mjesec dana bombardirali englesku bolnicu Crvenog Krsta.

SANKCIJE

Ljubljana, aprila 1936 — (Agis.) — Vojna v Afriki se nadaljuje in vsi jo cinično, naravnost brezčutno zasledujemo in gledamo. Padajo žrtve, človeške in materialne, uničujejo se mlada življenja in onesposobljajo za bodoče graditve, razbijajo se z bombami majhne, z blata in bičja grajene kolibe, vse za to, da se »civilizira« nov svet, ki do sedaj še ni imel velike sreče, da bi okusil slasti evropskih učiteljev. Z velikim cinizmom, ki se razodeva iz časopisja, govorov in debat, se dopušča vse, kar bi imenovali v normalnem najmanj in najmilejšem barbarstvu.

Puščamo pri strani uboga afriška plemena, kakor tudi tisoče mladih italijanskih in naših življenj in hočemo na kratko le v grobih potezih pogledati v obraz majhnemu prizoru iz današnje evropske politične komedije, ki so si jo izmislili največji med velikimi — Angleži. Sankcije so že daleč časa lepa beseda za časopisne uvodnike in članke ter za veliko razburjenje med vsemi, ki so prizadeti, in to so večinoma vsi drugi razen onih, ki so si jih izmislili. Na vse italijanske dogajanje moramo namreč danes gledati z dveh strani: z vojaške in gospodarske. Ni tako nujno da si ena drugi lepo sledita ali razvijata istosmerno. Ni nujno, da pomeni zmaga orožja, že tudi zmaga gospodarskih težkoč. Številne razprave o tem pričajo, da je to gledanje pravilno. Celo fašistični tisk sam, ki vodi besno kampanjo proti tej gospodarski zapori Italije ter vse duceve izjave in zahteve, grede v tem da se ukinejo sankcije. Res je, da jih italijanski časopisi z velikimi gesli in slinčini, na vse načine prikazujejo kot neškodljive in za italijansko gospodarstvo prav nič nevarne. Vendar pa ogromen padec življenjskega standarda v zadnjih mesecih potrjuje, da ni vse tako brezpomembno za gospodarstvo Italije. Zmaga orožja je na vsak način ogromen moralen pritisk v rokah fašizma, a vprašanje je, kdaj bo, v koliko letih bo lahko ta zmaga nudila in vračala, kar je bilo potrošeno v tako kratkem času.

Fašizmu prijazen list, ki je tudi fašističen, to je »Angriff« je pisal: Italijanska vojna zmaga zavisi kot izgleda bolj od gospodarskega, kot vojaškega uspeha. Z dneva v dan zapada Italija v vedno bolj ostro krizo, vsled popolnega izčrpanja. In tudi če bo Rim dosegel afriška ozemlja, bo moral dati ogromne koncesije, ki še do sedaj niso upoštevane, mednarodnim finančnikom. Italijanski narod bo moral prenesti še težke preizkušnje vsled te kampanje. — Kratke poglede, ki naj bo kolikor toliko potrjeni s številkami, seveda v kolikor tudi te uradne številke drže, naj pove vsaj nekaj, kar so povzročile sankcije, in pa vojna v Abesiniji.

V Afriki živi na račun italijanskega ljudstva rečno najmanj 400.000 ljudi, ki trošijo in ne pridelujejo. Življenje se je moralo v Italiji, zopet na breme ljudstva, podražiti. Toda ne le to, ampak tudi drugo s tem zvezano dejstvo, nujno upliva na podražitev življenja. Najbližje meje, preko katerih je Italija največ uvažala in najbližje države, ki so največ v Italijo uvažale, so morale zapreti svoje trge vsled mednarodnih obvez. Preorientacija italijanske trgovine daleč proti Japonski, Braziliji, Nemčiji in USA slane mnogo. Zvila se vsled daljših poti podražila. Ravno tako surovine. Vse trgovske pogodbe s sankcijskimi državami so bile odpovedane. Nastopilo je torej vojno stanje v gospodarskem smislu. Deviz in papirjev za tujinska plačila pa Italija nima, ne le za stare dolgove, ampak tudi za nove. Državam, ki niso pristopile k sankcijam, mora plačevati v devizah, a jasno je, da je njen uvoz iz teh držav večji. Standard življenja je, kot smo ugotovili, padel. 1908 so potrošili na glavo n. pr. 23 kg mesa, po vojni 33 kg, v letu 1934 pa 18. Tudi goved je prišlo leta 1908 na 1000 prebivalcev 198, 1930—1935 pa 173. Uvoz živga mesa je bil zato v Italijo zelo velik. In sicer 1934 141.000 goved, 442.700 kg. svežega in zamrznjenega mesa. Od vsega tega je prišlo le okoli 20.000 kg. iz Madžarske, ostalo pa iz sankcijskih držav. Nadomestilo za to išče Italija danes v ribah in pa s preorientacijo trgovine proti Braziliji.

Letošnje leto bo zmanjševalo malim Italijancem tudi pirhov. Saj so lani od 782.510 kv. jake uvozili le 4890 kv jake iz Albanije, ostalo iz sankcijskih držav. Zato pa dobivajo mali črnokožci v Afriki pirhe, trde pirhe, ki jim jih mečejo iz letal in jim za velikonoč prinašajo smrt. Iz mleka so pričeli izdelovati marsikaj, celo volno. Toda kje bodo dobili za razne nadomestke toliko mleka, saj so morali lani uvoziti 1500 vagonov masla, od katerih je prišlo le 400 iz Avstrije in Madžarske. Manjka jim še masla za 20 vakov po 50 vagonov. Kar se tiče žitaric, pravijo Italijani, da jih ne skrbi. Res je to, toda ugotoviti moramo, da se sicer dvignila ogromno domača produkcija, a ta je osredotočena le na koruzo. Koruza bo morala prevzeti tudi univerzalno prehranjevalno vlogo mesta vseh ostalih žitaric. Ker je Italija izgubila velika tržišča za zelenjavo, skušajo s konzerviranjem te in s povečanjem notranje potrošnje, nadomestiti druge izgube. Tudi rib je Italija zelo mnogo uvozila. V letu 1934 je znašal uvoz 66.600 kv. iz sankcijskih držav. Zato ni čudno, da se ribolov mehanizira, in da dobite danes italijanske ribiče že skoro po vseh odprtih mednarodnih morjih.

Petrolej tvori s ozirom na vprašanje petrolejskih sankcij, tudi važno poglavje. Naj povedo nekaj o tem številke. Po italijanskih statistikah je uvozila Italija petrolejskih produktov 1.700.000 ton. 1934 1.800.000 ton. Od tega le 133.000 ton iz

TALIJANSKE FINANSIJE PRED SLOMOM

Napisao: Gaston Jeze, profesor univerziteta u Parizu

Jedna senzacionalna vijest predmet je mnogih članaka u listovima i u finansijskim i ekonomskim časopisima. To je stroga kontrola, koja je zavedena nad talijanskim bankama, pretvaranje u ustanove javnoga prava većine finansijskih preduzeća, eksproprijacija dioničara velikih banaka, uz jednu naknadu, koja će biti isplaćena u jednom već palom novcu, i koji je osuđen da i nadalje gubi od svoje vrijednosti.

Najzad, ovlaštenje koje je dano emisijom zavodu da eskontira svaki državni papir i da daje neograničene predujme na papire državnog zajma.

Mišljenje je jednodušno. Svi se slažu u tvrdjenju da su ove mjere najoštrije revolucionarne među svima, koje su do sada bile preduzete od strane talijanske vlade, otkako je počeo kobni afrički rat. One dovršavaju lišavanje privatnih lica, koje je već bilo započeto prije šest mjeseci, i okončavaju propast talijanskih javnih i privatnih finansija.

One su katastrofalne ne samo za sadašnjicu, već još više za budućnost.

Upada u oči da slične odluke nameću licima, koja imaju vrijednosne papire jedan znatan gubitak, koji će se znati tek onoga dana, kada bude propala nacionalna moneta.

U sadašnjem trenutku, Talijani još mogu imati iluziju, da su u posjedu jedne monete, koja ima kupovne snage. Ova kupovna snaga djeluje samo unutar granica: ona je trenutno ustaljena od strane vlade, zahvaljujući drakonskim zabranama koje povlače nemilosrdne sankcije. Ali je potpuno jasno da kupovna snaga jednoga papirnog novca nije ista, kada ona djeluje izvan granica. U sadašnjem vremenu, ako lira još ima neke vrijednosti u inostranstvu, ona je ima za one koji hoće da je kupuju: jedini kupci su oni koji imaju neodložnu potrebu za lirama; lire za prodaju u inostranstvu rijetke su zbog vladinih mjera. Nema nikoga koji hoće da trampa zdrave devize za lire, ako se ne nalazi u apsolutnoj nuždi, da mora nabaviti lire.

Sve je to prividno; lira će se srušiti čim oslabi režim represije i nemilosrdne diktature.

Očigledna je nemogućnost, da talijanska diktatura beskrajno traje. Čim ona popusti, neizbježan je vertikalni pad talijanskog novca. To je, dakle, sigurna propast za sve koji posjeduju novac i kreditne papire. Medjutim, količina ovog papirnog novca stalno se povećava pod uticajem tri glavna razloga javnih izdataka.

Prvi razlog leži u političkom režimu. Svaka je diktatura rasipnička. Da bi se održavao režim mora da izdržava vrlo veliku klijentelu. To je na prvom mjestu neproduktivni izdatak. To je slučaj svih diktatura.

Drugi razlog je afrički rat. Ratni izdaci penju se na milijarde lira. Ako danas ima jedne činjenice koja je jasno dokazana iskustvom, to je da svaki rat finansijski pretstavlja jednu katastrofalnu operaciju. Priprema rata i vođenje neprijateljstva koštaju vrlo skupo. Treba dodati poslijeratne izdatke, koji su obično mnogo znatniji nego prvi. Kada se, na jedan ili na drugi način, završi afrički rat, bit će potrebno, da se u zemlju vrate stotine hiljada vojnika i radnika, kao i materijal, ako se on ne napusti. Ovim stotinama hiljada vojnika i radnika morati će se, pošto bilo, naći uposlenja ili će im se morati dati da jednu, morati će im se plaćati penzije. Inače, nezadovoljstvo i razočaranje naglati će ih na najgore krajnosti.

Čovjek se užasava pred neposrednim budućim posljedicama rata. A to se ne odnosi jedino na talijanski narod. Opći slom jedne zemlje ima svoga odjeka i na njene susjede. Francuska će od toga sigurno i jako patiti.

Jedan drugi razlog javnih izdataka za Italiju pretstavlja nacionalizacija industrije.

USA. Te številke pa so pod resničnostjo in ne upoštevajo zlasti mineralnih olj. Vseka- kor je v miru presegal uvoz 2.000.000 ton. V vojni pa se te številke povečajo in uvoz dvigne. Aviacija, tanki, avtomobili in celo veliki prekomorski parniki, katerih ima Italija 22 postotka na bencin in ki vrše sedaj vojaški promet med Afriko in Italijo, vse to žre brez usmiljenja bencin. Vojna flota rabi nafto. Tako bi se uvoz vseh teh petrolejskih produktov moral dvigniti v vojnem stanju minimum za 50 posto, predpostavljajoč, da je vojna v Afriki kolonialna, le po imenu, ker je hotel fašizem s njo pokazati le grandiozno demokracijo vseh modernih destruktivnih sredstev s katerimi razpolaga. Torej rabi Italija v vojni letno najmanj 3 milijone ton bencinskih produktov. USA bi dale največ 200.000 ton, Vene- zuela do 150.000 ton, Kontrabant pa največ do 800.000. Domača produkcija z Albanijo vred, dalje sintetični bencin in slično, bi krilo morda le poldrug procent potrošnje. Sintetični bencin pa je zelo drag (1 frank za liter, naravn pa 20 stotink). Poleg tega pa Italija v tako hitrem času za to ne more ustvariti tovarn, kot je že storila to Nem- čija. V zadnjem času so pričeli mesati v bencin tudi alkohol in sicer za 20 stotink. Iz tega izvirajo tudi številni ukrepi, s katerimi se skoro zasegajo privatne zaloge vina.

Najslabše pa je z surovinami. Premoga

trgovine i, na jedan opći način, nacionalizacija proizvodnje. Talijanska vlada odlučila je da proizvodi u zatvorenom sudu. Radi toga, ona je bila primorana da uspostavi sve brojnije javne monopole, a posebno monopol spoljne trgovine. Sve države koje su pokušale u maloi razmjeri ovu nacionalizaciju proizvodnje, postigle su porazne rezultate. Vodenje nacionalizovanih servisa prestaje da bude kontrolisano novčanom odgovornošću upravljača i preduzimača. Rizik je, za svakog proizvođača, kočnica koja ga zadržala i koja ga primorava na obazrivost. Kada je proizvodnja nacionalizovana, njome upravljaju politički momenti i neizbježna posljedica toga je rasipništvo.

To je put kojim je pošla talijanska vlada. Da bi se finansijski mogli obezbijediti ovi gigantski troškovi, koji se stalno povećavaju, postoji samo jedno sredstvo, a to je fabrikacija papirnog novca.

U ovome pogledu, situacija u Italiji je očajna. S jedne strane, zalih zлата i deviza, koja je služila za pokriće papirnog

novca smanjila se u takvim proporcijama da vlada, već skoro pet mjeseci, drži u tajnosti bilans emisijonog zavoda. Trebalo je platiti u gotovu, u zlatu i u devizama, ogromne kupovine izvršene u inostranstvu za ratne nabavke. Zabrana izvoza presušila je sretstva, da se dodje do zлата ili stranih valuta.

S druge strane, da bi plaćala na nacionalnom tržištu kupovine i usluge, vlada stvara milijardama papirni novac. Ona je podigla jednu zgradu od papira, koja će se nužno srušiti, kao što se srušio njemački sistem, izmišljen za vrijeme rata. Talijanska država može emitovati sve zajmove koje hoće. Vlada je odlučila da imaoi vriednosnih papira mogu dobiti od emisijonog zavoda novčanice uz garanciju ovih papira.

Cijeli ovaj mehanizam sadrži se u tri riječi: papir na papiru.

Iskustvo velikog rata naučilo nas je da mehanizmi ovakve vrste povlače propast za decenije!

Budućnost za talijanski narod i za njegove susjede, vrlo je mračna

Don Sturzo o abesinskom ratu i slomu fašizma

Vodja talijanske katoličke stranke »Partito Popolare«, Don Luigi Sturzo, koji sada živi u Londonu kao emigrant i vodi talijanske antifašiste katolike, dao je o abesinskom ratu i stanju u Italiji ovu izjavu:

Što mislim o ovom ratu? Mislim da je rat u Afriki posljednje nasilje, koje je Mussolini izvršio nad Italijom. Ne mogu da shvatim kako to da odgovorni elementi talijanske industrije, generalnog štaba i monarhije, koji su protiv tog ludjakačkog pothvata, nisu uspjeli prošlog ljeta da spriječe da se taj zločin dogodi.

Držim, da je Mussolini žrtva svoje politike, koja se sastojala od prijetnja, ucjena i blefa i da on uzalud traži ovim ratom neki izlaz da bi sakrio slom svog režima. Možda on i nije želio rata. Ali kad se našao u situaciji, koja mu nije dozvoljavala da manevrira i dalje, nije mu preostalo drugo nego rat. Njegova politika nije ni mogla dovesti nego do rata.

Posljedice toga rata bit će katastrofa naše zemlje. To će biti posljedica Mussolinijevе ludosti, kojoj se talijanska buržoazija nije mogla oduprijeti.

Fašizam danas nema više mogućnosti spasa. Baca preko 300 milijuna mjesečno za rat. Za osam, devet mjeseci bit ćemo u slomu.

Mussolini se nada, da će izvući profit iz situacije, koja je nastala u Evropi Hitlerovim udarom po Locarnu. Ali ko bi mogao da oslobodi onoga, koji je prekršio Pakt Društva naroda, da bi se osudio Hitler, koji je prekršio Locarnski pakt? Ako Društvo naroda želi da spasi mir i učini neoborivima ugovore o miru, mora štititi svaki ugovor, bilo to u Evropi, Afriki ili Aziji. Sigurno je, Hitler je veća opasnost. Ali treba mobilizirati sve snage mira i iskoristiti sredstva za ugašivanje rata. Ne vidim kako bi se moglo u ovom momentu ukloniti sankcije protiv Italije, a da se pri tom ne poruši baza, s koje se Evropa brani od Hitlera.

Ne vidim kako Mussolini kani da završi svoj afrički pothvat. Ne vjerujem, da on živi u iluziji, da će mu to uspjeti oružjem. Pobjede maršala Badoglia imaju ograničeno značenje, lokalne naravi.

Ti siromašni Abesinci ustraju herojski. A u oktobru mora sve iznova da se počne, kad prodje sezona kiša, koja je blizu. No možda će Mussolini biti zadovoljan sa šakom muha. Pa što zapravo i znači okupacija jednog manjeg dijela

Abesinije? Jednom riječju: ma kakav bio tok vojnih operacija, afrički rat će se zaključiti propašću za našu zemlju, osuđom bez apelacije za onaj režim, koji je provocirao taj rat protiv svih interesa nacije.

Mi smo na početku posljednje krize fašističkog režima. Prema informacijama, koje dobivam iz Rima, i među vodećim krugovima sve je veće nezadovoljstvo i opozicija prema Mussoliniju. Sve je više ruina. Jednog dana sve će te ruine i sva zla biti pripisana Mussoliniju.

Antifašističke partije u Italiji u toku su svog obnavljanja. Moja partija »Partito Popolare«, može najlakše da se obnovi. Bit će potrebna saradnja svih antifašističkih struja, a treba računati i s opozicijom u samom fašizmu. Koliko ima ljudi, koji nam javljaju, da su bili fašisti iz čistog oportunizma, a nikako iz uvjerenja!...

Za borbu protiv fašizma nema bolje zastave od one, na kojoj je zapisano: mira, slobode i kruha!

Ja sam za antifašistički Pučki front. Nema straha od alijansa i kontakta s nikim, kad se radi o rušenju fašizma. Ako Pučki front radi na ostvarenju mira i demokratskih sloboda u Italiji, ja sam za taj front. Naravno je, da saveznici postavljaju uslove. Mi ćemo, na primjer, postaviti kao uslove da od strane ljevičara, saveznika u Pučkom frontu, prestane antireligiozna kampanja i mi ćemo se naći sa svima, koji ruše fašizam.

— Prokletstvo, koje kiša.
— Suti, nesretniče, Mussolini je rekao, da ne smije kišiti.

so uvozili lani 4.795.000 kv., lesa 401.000 kv. iz sankcijskih držav. Morali so zmanjšati za to promet na železnicač že skoro za 2/5. Industrijski indeksi se povećal. Če l. 1928. vzamemo kot 100 je bil 1932 68.86, 1934 78.03, 1935 pa 95.23. Vse to gre na račun pospešenega dela v vojni industriji. Uvoz orožja v Italijo kaže sledečo sliko: 1933 je uvozila orožja in municije za 2.90 milijonov Lir, avionov in nadomestnih delov pa 4.48, kar znaša skupaj 8.38 milijonov Lir. 1935 pa se je dvignil uvoz za orožje in municije na 14.79, avionov pa na 10.64, skupaj 25.43 milijonov Lir. Omeniti moramo da je vrednost orožja v tem času kljub padcu vrednosti surovin v ozirum na leto 1929 zrasla od 43 na 86, t. j. za dvakrat.

Italija se nahaja danes v razvoju in na prehodu od agrarne v industrijsko državo. Razvijajoča se industrija potrebuje radi tega, za instalacijo vseh naprav, ogromno surovin. Zato je brez dvoma gotovo, da bodo vsled sankcij prizadete najbolj industrijske panoge gospodarstva. Nadomestil za stara tržišča Italija v taki naglici ne more najti. Končni efekt sankcij seveda ne bo tak, kot si ga zamišljamo mi idealisti, ki jemljemo vsako stvar nadvse resno in dosledno, vedno v lastno škodo. Mednarodna špekulacija, mednarodni veliki finančni kapitali, na take malenkosti ne gledajo. Velike, porsod najbolj nacionalne lovarne orožja in municije, imajo povsod svoje pod-

ružnice in je ni država, ki ne bi bila vpletena v njihove mreže. Kakor ni čudno da dobavlja Nemčija Franciji, in Francija Nemčiji orožje, municijo in druga vojna sredstva, tako ni nič čudnega, če angleški kapital, kapital tiste Anglije, ki si je izmislila sankcije, danes oborožuje na eni strani Italijo, na drugi pa Abesinijo. To bo brez dvoma zelo ublažilo efekt sankcij, ki pa kljub temu niso brez pomena, že vsled tega ne, ker znašajo v ves fašistični gospodarski sistem Italije in drugih držav povečano zmedo, ki lahko le koristi in pospeši ves razvoj h končni dozorelosti. »Bataglia antisanzionista«, ki jo je proklamiral duce, ki ima oči, intelekt in čudovito srce, kakor pravijo italijanski časopisi, je gotovo izraz nekoga notranjega nasprotja in izraz škode, ki je prizadevajo sankcije italijanskemu gospodarstvu. Koliko časa bodo še trajale je vprašanje. Dolgo gotovo ne, tudi države, ki so morale prevzeti te obveze niso zadovoljne, ker jim po zagotovilu, ni bila dana za to nikakva odškodnina. Kot so jo pričakovali. Nevzdržen pa je vsaka- kor gospodarski polom italijanskega gospodarstva, ki trpi na vseh koncih in krajih samo izgube in udarce, ne da bi kazal v svoji notranji fašistični strukturi kakršnokoli zboljšanje ali vsaj nado k zbolšanju. Fašistični gospodarski sistem, kot je sam dokazal, ne zmore ustvarjati novega, ampak le rušiti in uničevati — žj.

MOŽE LI KOMUNIZAM U ITALIJI USPJETI?

Napisao: Guglielmo Ferrero

Ukoliko se razvija rat između Italije i Abesinije, utoliko se povećava bojazan u političkim sferama Evrope. Kakve će repercussions rat imati na situaciju u Italiji? Ako bi fašizam pao, što bi se moglo desiti poslije toga?

Alarmisti su već na poslu i vele, da se treba čuvati, jer će nasljednik fašizma biti boljševizam.

Ako je tačno ono što se čuje, izgleda da je baš taj strah pobudio sir Samuela Hoarea, da primi prošlog decembra plan, koji je doveo do njegove ostavke.

Čovjek bi morao da ima proročanski dar pa da zna, šta bi se moglo desiti u Italiji, ako bi fašizam uskoro pao. Ali usred mnogih neizvjesnosti koje se nameću ljudima koji traže da predvide budućnost, jedina stvar izgleda izvjesna, a to je da boljševizam nema nikakvih izgleda na uspjeh u Italiji.

Danas je boljševička opasnost u Italiji imaginarna, kao što je bila i poslije rata. Ona samo izaziva strah stoga, jer su razlozi zbog kojih je boljševizam došao na vlast u Rusiji uopće manje poznati. Ne postoji nikakve analogije između Rusije u 1917 i Italije u 1936. Boljševizam je bio u mogućnosti da se dogradi vlasti 1917 stoga, što je u Rusiji postojala moćna revolucionarno socijalistička stranka. Za trideset godina ta se stranka borila svim sretstvima protiv carizma: pobunama, štrajkovima, tajnom štamptom, tajnim društvima i osvetama. Žrtve ovog tridesetogodišnjeg rata bile su mnogobrojne na obim stranama: viši činovnici ruske imperije bili su ubijeni, socijalisti osuđeni na smrt, progonstvo u Sibiriju ili prisilno progonstvo. U tom sukobu, dobro organizovanom, stvorio se pravi revolucionarni štab socijalističke stranke, i kada je carizam posrnuo, taj štab je mogao da zauzme silom upražnjeno mjesto.

Ništa od toga ne postoji u Italiji. Vlast nije upraznila svoje mjesto i ne postoji ništa što bi nas navelo da mislimo, da će se desiti u bliskoj budućnosti ono što se desilo u Rusiji 1917.

U svakom slučaju upražnjenost mjesta, koja je omogućila boljševički udar u Rusiji, nije neizbježna stvar u Italiji uprkos rata. Pa čak ako bi u izvjesnom momentu ta vlast upraznila svoje mjesto, ni u Italiji ni među emigrantima na strani ne postoji nikakva revolucionarno-socijalistička stranka, koja bi mogla odigrati ulogu ruske socijalističke stranke 1917 godine. Na strani još uvijek postoje ostaci talijanske socijalističke stranke, koja je postojala prije rata i koju je fašizam razorio; ali talijanska predratna socijalistička stranka nije bila revolucionarna stranka, ona je bila reformativna i polu-buržoaska. Izgnanstvo nije promijenilo njenu prirodu; ona ni danas nije više revolucionarna, no što je bila prije dvadeset godina. Staviše, ona sada jedva da ima ikakvu snagu u Italiji. Ona nije znala ni za kakve tajne metode i podzemno ratovanje, u čemu je ruska socijalistička stranka bila pravi majstor. Prema tome stara talijanska socijalistička stranka nespособna je da stvori boljševičku revoluciju.

Ko bi mogao u mjesto nje to učiniti, — ako fašizam uskoro padne? Možda komunistička stranka, koja je od ruske revolucije pokušala da se presadi u Italiju? I to je iluzija. Komunisti su uspjeli samo vrlo malo da se prošire u Italiji pod fašističkim režimom stoga, što Talijani nemaju nikakvo iskustvo u pogledu tajnih organizacija i podzemnih revolucionarnih pokreta. Talijanska komunistička stranka ima štab mladih učenika na strani, među kojima se nalazi izvjestan broj ličnosti od vrijednosti; ali je to štab sa malim brojem vojnika, koji ima vrlo slab dodir sa talijanskim masama.

Jednom riječju: danas ne postoji u Italiji organizovana revolucionarna sila slična onoj koja je postojala u Rusiji 1917 i koja bi, slično njoj, bila dovoljno jaka da se koristi upražnjenošću vlasti i da stvori prevrat.

Ruska revolucija nije bila improvizirana. Imperijalna Njemačka, koja je poznavala Rusiju mnogo bolje no njeni zapadni saveznici, vidjela je u pobjedi ruske revolucionarno-socijalističke stranke sretstvo da Rusiju odvoji od saveznika. Ona se nije u tome prevarila. Bez posredovanja Amerike boljševički državni udar oktobra 1917 vjerovatno bi poremetio ishod rata u korist Njemačke. Boljševizam je tada ugrabio vlast uz pomoć i kao saveznik imperijalne Njemačke, koja ga je upotrebila da pogodi stare saveznike carističke Rusije. Da li bi boljševizam bez te njemačke pomoći uspio ili propao, nerješiv je problem. Ali je nemoguće poreći, da je potpora Njemačke bila sretan slučaj za boljševizam i da je ona olakšala njegov uspjeh još od samog početka.

Pa i kada bi pretpostavili da u Italiji postoje revolucionarne snage sposobne da pokušaju boljševičku avanturu, one ne bi mogle računati na istu sretnu okolnost — koja je bila odlučujuća za rusku revoluciju. Svaki boljševički pokušaj u Italiji naišao bi na neprijateljstvo svih vlada u Evropi i

Americi. Samo moskovska vlada bila bi simpatično raspoložena prema njemu. Ali šta bi ona mogla učiniti iz tolike udaljenosti, imajući protiv sebe čitav evropski kontinent, koji bi bio između te vlade i nove boljševičke države koja bi mogla nastati u Južnoj Evropi.

Ekonomska iscrpljenost, ma kakav bio ishod njenog rata s Abesinijom, nastaje u Italiji, i primoraje je da bude u najboljim

odnosima sa Amerikom, Francuskom i Engleskom. Kako bi onda revolucija mogla da dobije pomoć, ako bi ove tri države bile protivne.

Ima i mnogih drugih razloga, koji onemogućavaju revoluciju Italije, koji su političke prirode. Italija ne potrebuje revoluciju već reformaciju; ona potrebuje vladu koja će joj dati slobodu, koju je ona tražila još od početka XIX vijeka.

ŠTO MISLI CARLO ROSSELLI

G. Carlo Rosselli, vođa revolucionarnog antifašističkog pokreta »Giustizia e Libertà« ovako prikazuje stanje Italije u ratu i raspoloženje talijanskog naroda:

Situacija u Italiji posljednjih dana ne pokazuje velikih novosti. Nedavne pobjede su nesumnjivo izazvale izvjesnu ekzaltaciju. Ali to traje deset dana, a zatim nastaje ponovno depresija.

Istina je, da se kritikuje rat više u građanskim nego li u pučkim krugovima. Ali ne treba se zavaravati, jer u najširim slojevima vlada veliko nezadovoljstvo. Prema najnovijim vijestima opaža se, da je naročito u sjevernim gradovima proletarijat borben.

Fašizam, koji je uspio da vrlo lako, s poznatim metodama sastavi prve tri divizije dobrovoljaca crnih košulja, nailazi na poteškoće u sakupljanju novih triju divizija, pa mora da šalje u Afriku redovitu vojsku. U Milanu i neposredno pored njega, da radje jedu i samo tanjur palente, nego li da idu u Afriku.

Možda smo ranije potcenjivali upliv, koji vojska vrši na jedan narod. Nije to mala stvar što je rat angažovao 500 hiljada mladih ljudi. Milijuni i milijuni vezani su tako s ekspedicionim korpusom u Africi solidarnošću. Oni ne mogu željeti ni poraz ni bilo kakve teškoće toj vojsci. Naprotiv žele laku pobjedu. Znam za ocele antifašiste, koji imaju sinove u Africi, pa su usutkali svoj antifašizam.

Zato držim, da nije manje važna od reakcije u samoj Italiji reakcija u ekspedicionom korpusu na frontu. Izgleda, da su mnoga odjeljenja već umorna, željna da budu izmijenjena. Vojnici su razočarani klimom i zemljom, koja je na prvi pogled nespособna za kolonizaciju i koja ne privlači. Ako se rat produži to raspoloženje moglo bi biti odlučno. A Italija, koja je danas u svojim masama još pasivna, kad bi znala, da vojnici trpe, da se vojnici žele vratiti, pobunila bi se.

Da li će se rat produžiti? Ako se ne produži, pod kakvim će uslovima doći do mira?

Nemoguće je predviđati.

Rješenje afričkog rata je nesumnjivo vezano na rješenje spora oko Rajne i Locarna. Ako se Francuska i Engleska temeljito sporazume, Mussolini bi se ponovno mogao naći u vrlo nezgodnoj poziciji, u kojoj je bio nedavno, kad se je očekivalo petrolejske sankcije. To bi stanje za Mussolinija bilo tim opasnije i s obzirom na napetost u Evropi. Možda bi moglo svršiti tako, da Mussolini pristane na neki kompromis, makar i nepovoljan za fašizam u Italiju, ali on bi nastojao, da to prikaže kao posljedicu evropske situacije.

Ako se pak Francuska i Engleska sukobe i razidju zbog Njemačke, Francuska će priteći u pomoć fašističkoj Italiji u svakom pogledu. U ovom slučaju ne samo da ne bi bilo više govora o petrolejskim sankcijama nego bi prestale i ostale sankcije. To bi moglo da navede Mussolinija da nastavi s ratom, naročito, ako se Abesinci pokažu nepostojivima.

Što se tiče samih sankcija, treba reći, da nije imalo smisla zanašati se nadom i vjerovati isključivo u sankcije.

Kad bi Mussolini obustavio rat, tada bi antifašizam morao iz temelja da revidira svoje pozicije i da preispita problem daljnje borbe i propagande protiv fašizma i da izmijeni taktiku.

Bit će u svakom slučaju teških ekonomskih posljedica. A osim toga i problem onih, koji će se vratiti iz Afrike. Moguće je, da će se upravo ti povratnici apatično i pasivno vratiti pod jaram fašističkog totalitarizma. Ne smije se počiniti pogreška socijalista iz 1919 i napadati ih, nego se mora nastojati, da se uspostavi veza s njima, da se dovedu na revolucionarni teren, da im se dokaže gdje leži uzrok njihova zla i laži, zbog koje su se žrtvovali. Možda će to biti početak uspjeha.

U očekivanju borba se nastavlja.

OB PETNAJSTILETNICI DOGODKOV V KRNICI

V prvi polovici meseca aprila 1921 je objavil Generalni civilni komisarijat u Trstu, kateremu je bila tedaj podrejena vsa Julijska Krajina, sledeci komunike:

»V ponedeljek, 4. t. m. okoli petnajste ure se je podala skupina vodnjanskih fašistov, ki je štela 14 oseb, v vas Krnico, katera spada k vodnjanski občini. Fašiste, ki so prišli na volilno agitacijo, je napadlo stoipetdeset oboroženih kmetov hrvatske narodnosti. Padli so strelji z ene in druge strani. Premagani fašisti, ki so imeli dva ranjenca, so polskali zavetje v prostorih karabinjerske postaje. Kmetje so naperili orožje proti poslopju in so tako prisilili orožnike, da uporabijo orožje. Vojaske oddelki, ki so prihiteli na pomoč, so naleteli na nekaterih cestah na ovire. Nastali so spopadi, pri čemur so bili trije vojaki ranjeni. Eden izmed vojakov je pozneje preminul.

Postopoma so prihajali na lice mesta vojaki, ki so se bližali Krnici po morju in na tovornih avtomobilih. Sodelovalo je 260 mož pehote, ki so zasedli vas in skupno z orožniki začeli čistiti kraj. Oboroženi kmetje so se umaknili na bližnja polja.

Medtem so dospeli fašisti v vas Šegotiči. Zopet so padli strelji. Da bi se maščevali, so v jutranjem svitu fašisti sežgali na več mestih naselbino. Sežgali so tudi nekaj hiš v zapuščenih vasi Vareski. Vendar je javna oblast hitro posegla vmes in posrečilo se ji je, da je tu kakor tudi drugod onemogočila nadaljna maščevalna dejanja.

V teku dneva se ni pripetil noben drugi dogodek.

Sedaj se ugotavljajo krivci in se zapirajo povzročitelji dogodkov. Povsod nastaja polagoma mir.

V puljskih bolnišnicah ležijo trije ranjenici. Dva se nahajata v težkem stanju.

Že uradni komunike sam jasno pričajo o grozotah dogodkov, ki so se tiste dni odigrali v Krnici in po Proštini, priča pa nam tudi o pravem značaju te ekspedicije in o absolutnem sovraž-

nem stališču vladinih organov proti slovanskemu prebivalstvu. Dogodki pa so bili v resnici še hujši, kakor jih je opisal Generalni civilni komisarijat.

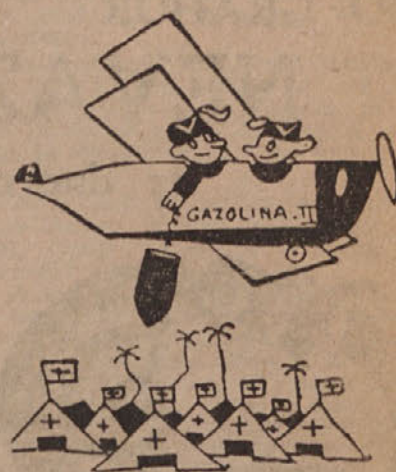
Ta pohod fašistov na Krnico ni bil, kakor skuša to utemeljevati uradni komunike, v zvezi z volilno agitacijo, temveč je bila dobro premišljena in pripravljena maščevalna ekspedicija vodnjanskih fašistov proti nacionalno zavrednim prebivalcem Krnice in sosednjih naselbin.

Že takoj po okupaciji so Italijani iz Vodnjana nastopali proti hrvatskemu prebivalstvu v Krnici in Proštini. Posebno napeto pa je postalo to razmerje po aneksiji leta 1920. Vodnjanski fašisti so ob vsaki priliki zmerjali in pretepali domačine, že samo radi tega, ker so med seboj govorili hrvatski. Karabinjerji so jim pri tem le pomagali. Saj so radi nedolžne hrvatske pesmi gnali pevce v zapor in jih tam premlatili. Dejstvo je, da se domače ljudstvo ni skoro več upalo javno govoriti v svojem jeziku.

Za upornost domačega prebivalstva so smatrali fašisti kot glavna krivca domačega župnika kanonika Čurkovića in učitelja Brgića, katerima so ponovno poslali grozilna pisma, da se bodo nad njima maščevali, ako bo ljudstvo dalje vztrajalo pri svoji nacionalni zavesti in svojem jeziku. Očitno so jima, da širita med ljudstvom mržnjo proti Italiji. In vendar je prav kanonik Čurković stalno skušal pomirujoče vplivati na prebivalstvo in ga je posebej svaril pred nekakšnim prekućijskim gibanjem, ki se je tedaj začel širiti po Proštini in ki ga je vodil dijak Antun Ciliga iz Šegotičev.

Že sredi marca je nekega popoldneva, ko je Čurković z verniki molil v cerkvi rožni venec, pridrvel kamijon s fašisti. Ko so domačini izvedli, da iščejo župnika in učitelja in da ju hočejo ubiti, so je takoj obvestili o preteči nevarnosti. Zbežala sta iz cerkve naravnost v gozd, kjer sta prebila vso noč. Ko so fašisti brezuspešno pregledali župnišče in učiteljevo stanovanje, so zapustili vas, toda pred odhodom

ITALIJA CIVILIZIRA...

Paul Gentizon, posebni dopisnik pariskega »Tempsa« z afriških bojišč, je te dni izdal knjigo pod naslovom: »La Revanche d'Adoua« (izdaja Berger-Levrault, Pariz), ki jo zaključujejo ti-le znatilni stavki: »Italijanska armada ne mesari... Ono civilizira... nobenega bombardiranja na nezavarovana mesta... To je italijanska vest, ki ne popusti... Radovedni smo, če bi ta odlični francoski žurnalist zapisal iste besede tudi v primeru, vzemimo, bombardiranja francoskih bolnišnic Rdečega križa, ki jih pa Francija še ni organizirala...

so zagrozili, da se bodo kmalu zopet vrnili in tedaj izvršili, česar takrat ni so mogli storiti. Radi tega so domači fantje sklenili, da bodo postavili stalno stražo, ki naj bi pravočasno obvestila župnika in učitelja o bližajoči se nevarnosti.

Iz Krnice so se fašisti podali v sosednje selo Šegotiči, kjer je bival Ciliga. Ker je tudi on utegnil zbežati, so grozili, da se zopet povrnejo in da bodo tedaj vse požgali. Radi tega je Ciliga na vseh poteh, ki vodijo v Šegotiče, postavil straže, ki naj bi zabranile fašistom prihod v vas.

Fašisti so se resnično zopet pojavili 4. aprila 1921. Pripeljali so se močno oboroženi s kamijonom po cesti, ki pelje iz Vodnjana preko Marčane. Najprej so se ustavili pri neki krčmi v Vareskih, kjer so mirno sedeli domači fantje in prepevali hrvatske pesmi. Spravili so se nanje in jih premlatili s puškinimi kopiti. Dvema mladencima pa je se posrečilo zbežati na kolesih in tako sporočiti prihod fašistov v Krnico in po vsej Proštini. Ljudstvo se je oborožilo in zaprlo pot, ki vodi iz Marčane v Krnico. Ko so to zapazili fašisti, so se prestrašeni vrnili v največji naglici v Marčano, odkoder so telefonirali v Vodnjana in v Pulj, da je v Krnici izbruhnila revolucija in da je domače prebivalstvo ubilo vse karabinjerje.

Že čez nekaj ur so pridrveli pred Krnico avtomobili z fašisti iz Vodnjana in iz Pulja. Fašistom so su pridružili vojaki, ki so poslali na pomoč kakih 250 mož pehote in oklopne avtomobile. Pomagali pa so še karabinjerji in finančne straže. Toda domačini so vztrajno branili vhod v vas in so se upirali celo neprestanemu ognju iz stornih pušk in neštetim bombam, ki so jih metali vojaki in fašisti proti vasi. Ko so oblegovalci spoznali, da jim po tej poti ni mogoče priti v vas, so poklicali na pomoč torpedovke, ki je pristala v krniški zaliv in tam izkrcala drugih 200 mož. Ti so skupno s prejšnjimi vojaki in fašisti naskočili vas od Filipanske strani in tako končno udrl v Krnico. Boj je silno ljut in je trajal do drugega dne. V tem boju je bil en vojak ubit in dva težko ranjena.

Po zavzetju Krnice se je pričelo maščevanje. V Šegotiče in Vareske, odkoder je zbežalo vse domače prebivalstvo in se skrilo po gozdovih in po polju, so pripeljali fašiste ogromne posode z benzinom in zažgali vas na več mestih. Pogorele so v obeh vaseh hiše in vsa gospodarska poslopja. Drugod so vdrli fašisti v zapuščene hiše in odnesli vse, kar jim je prišlo pod roko in kar je imelo kaj vrednosti: zlatino in srebrnino, hrano, perilo in pohištva ter odgnali ali pobili živino. Domačina Ivana Rubinića, ki je nosil žito v mlin v Marčane, so na poti ubili kakor steklega psa. Jakoba Zveka, ki so ga našli pri delu na polju, so takisto pobili.

Tretji dan so prihiteli na pomoč še fašisti iz Trsta in Reke.

Bilanca te tako zvane »revolucije« je bila grozna. Dva domačina sta bila ubita, veliko jih je bilo ranjenih, 89 pa aretiranih in po dva, štiri in celo pet mesecev zaprtih v puljskih zaporih. 26 hiš je zgorelo. Izgubili so vse poljske prideleke, blago in živino. Škoda radi ukradenih predmetov se je cenila na preko 100.000 lir. Župnik Čurković je tri dni in tri noči prebival v gozdu in je končno moral bežati preko meje, ker ni bil varen svojega življenja.

Dasi niso bili ti krvavi dogodki v Krnici v zvezi s predstoječo volilno kampanjo, kakor je to trdil Generalni civilni komisarijat, jih vendar lahko smatramo kot predigro nič manj groznotorija, ki je vladal mesec dni pozneje po vsej Istri in na Tržaškem o priliki prvih volitev v italijansko zbornico.

P. P

IVO GRAHOR:

NEVAŽNO VPRAŠANJE

Iz dnevnika slovenskega radiotelegrafista

Ivo Grahor

Sunkovito zaletovanje vetra v naš avion je naznanjalo, da se bliža vihar. Pilot in opazovalec sva bila premočena od napora, da vzdrživa polet v redu in v pripravljenosti za vse težave. Kdo je bil potnik, ki se je vozil z nama, še nisva izvedela. Mrko je sedel v kabini in zavil v volnen črni plašč strmel skozi okence v desni lini. Zdel se mi je podoben črnemu vranu, ki so mu na poti omagala krila. Na blestem obrazu se mu je zarisala življenska utrujenost. Črna brada mu je bila razmršena in izdajala zanikrnost vzhodnih popotnikov.

Ko sva opravila z aparatom in mojimi zemljevidi in merili, se je pilot naglo obrnil proti kabini in mi namignil. Sklonil sem se mu bliže. Skozi okno kabine sva lahko videla potnika.

»Egipčan!« je dejal pilot pomenljivo. »Egipčan?«

Da. Razumel sem. Najin potnik je še vedno strmel navzdol na pokrajino. Pod nami se je bila zasekala v morje ostra črta z dvema belima pikama. Port Said in Damietta. Leteli smo čez zaprti zaliv. Opazil sem, da je bilo v portsajskih vodah ne navadno živo; angleške bojne ladie stražijo vhod v Sueški kanal. Vojna. Nehote sem usmeril daljnogled proti jugu. Pomislil sem, da se morda ta hip vozijo pod nami na italijanskih parnikih tudi slovenski fantje, namenjeni v Abesinijo. Kod vse potuje ta naš maloštevilni narodič po želji tujih držav in vladarjev in njih avanturah. Ali pa pridejo tudi nazaj in bodo lahko pripovedovali o prestanem trpljenju tih vojn in vojnih grozot? Eno je gotovo, sem si mislil, da oni ne bodo lagali in olupševali. Naj svet zve, kakšna je bila ta vojna!

Slike mojih francoskih časnikov iz Abesinije so mi še vselej obujale nerazumljiv strah pred bodočo vojno na vzhodu, kakor imenujejo te dežele Evrope. V tem, bližnjem vzhodu bodo trčile moderno oborožene vojske kmalu na uporne, napol divje narode Azije in Afrike. To bo upor proti »civilizaciji«. (Ne dvomim, da ga bodo tako imenovali, pa naj zadene Francoze, Angleže, Nemce ali Italijane). Ali pa bo to res le upor divjih, kolonialnih narodov proti civilizaciji, in ne tudi upor Evrope? Tudi Evropa se v vsako vojno upre civilizaciji, svoji tisočletni kulturi in civilizaciji, ki jo je tako skrbno gojila in je še danes ponosna nanjo. Z uničevanjem narodov v kolonijah, ki so bili doslej zvesti sužnji, se bo pričela velika vojna, ki se bo imenovala pogin Evrope. Kajti, o tem ni dvoma, da bo ubijanje po načrtu in s tako popolnim orožjem zavedlo vojaške kroge Evrope v blazno vero o svoji vojaški vsemočnosti. In potem bo v dvajsetih mesecih vsa »kultura« v prahu.

Pomislil sem, kakšen pomen utegne imeti v tej grozni perspektivi bližnje bodočnosti tole naše potovanje v francoskem vojaškem avionu s skrivnostnim egipčanskim potnikom: in potovanje naših slovenskih fantov v italijanski vojski tja proti Suez. Suez kanal je moderna zgodovinska reka, na kateri je Cezar odločil svoj poraz in konec s tem, da jo je prestopil. Kaj pa je ta Cezar, če ne zadnji rimski vojskovodja, ki vrača Orientu duha vojne, vse, kar si je bil Rim od Orienta izposodil in doumel! Tam so se bile nekoč velike vojne za Sredozemlje, tu, na pol poti, se blijejo zdaj že poslednje vojne za Orient: bodoče se bodo vse za Evropo.

Iz teh misli me prebudi krik pilota v slušalki na mojih ušesih. Prvi hip bi bil skoraj spet planil bliže k pilotu, a ropot stroja me je osvestil, da bi bil vsak razgovor brez telefona zdaj nemogoč. Pilot me je opozarjal, da se bližamo že Kairu. Pod nami se je bila že zožila delta Nila in ogromni veletok se je pokazal ves v enem toku. Na jugu se je blestel kup belih štirikotov. Naš potnik v kabini je bil postal nemiren. Dospel je končno na cilj.

Ob dveh popoldne smo ga izkrcali na angleškem vojnem letališču.

Zvečer sva v razkošni francoski kavarni izvedela od angleških uradnikov, da je bil najin potnik egiptski poslanik pri abe-

sinskem kralju Selasiju v Adis Abebi. Velika misija v Siriji in Arabiji ga je bila privedla k francoskemu guvernerju v Derat, ki nama ga je priporočil.

»Ali se mu je posrečila njegova naloga?«

»Njegova naloga? Ne vemo. Morda je bila njegova naloga celo ta, da pridobi za zvezo Arabce. Fantasti! Kako naj pomaga Arabija v tih vojnah Afrike? Prej bi razumel, da poseže v vojno Egipt. Egipt ima veliko škodo od vojne v Abesiniji. Obudila je staro nezaupanje.«

»Mislite na nezaupanje proti Angliji?«

»Ne. Proti vsej Evropi.«

»To bi se bilo brez te vojne prej ali slej pokazalo, je vrgel v pogov moj to-

variš pilot.

»Dvomiš, se je upri star angleški mornariški častnik; »mi smo imeli tu še sto let daljno nalogo za uvajanje civilizacije.«

»Samo tempo je prepočasen,« ga je zavračal mlad nemški trgovec.

Anglež ni niti z očesom izdal, da je raz-

burjen; le v glasu se mu je poznalo da od-

govarja namenoma zaničljivo.

»Tempo? Tempo razumemo samo mi. Britanija, Evropa, ki hoče kolonij radi dobička — ne radi vojn —, mora tudi misliti z računico dobička. Mi, Evropa, smo šola za Rim, ne Rim, ne Cezar. Naš Irec, pisatelj in dramatik Shaw je stopil Italijanom v glavo, ker jih je povečeval v šali kot osvobodilce sveta. Kdor se otroško napihne od navadne, duhovite Shawove šale, naj si še ne domišlja, da je doumel Afriko, da je doumel Orient.«

Ozrlj smo se v Angleža, kakor da pričakujemo od njega še mnogo važnega. Priznati moram, da je pričel njegov mogočni angleški razum tudi mene zanimati. Ko je nihal govoriti, sem zato mirno vprašal:

»Vojna v Abesiniji pač, po vašem, že sploh ni bila potrebna.«

»Ne. Potrebna? Vojna ni nikdar potrebna, nobena. Več je škode od vojn, kakor od vseh človeških neumnosti. Ker vojna ni neumnost, vojna je navadno zlo, navaden, nizkoten zločin.«

Tudi ta Angležev odgovor mi je bil zelo všeč. Ne da bi čakal na vtis pri družbi, sem naglo vprašal:

»Zakaj pa se je le morala pričeti ta vojna Italije z Abesinijo. Ali ne kot neumnost?«

»Kot neumnost Italije? Italije in Anglije! Če že hočete, da tako rečemo. A to pot je bila bolj vzrok neumnost italijanskega naroda. Ta bo vso vojno plačal. Do pet milijard lir je že doslej račun. In našega nič manj, je zamahnil tia v zrak, kakor da se ne splača več govoriti.

»Torej je le neumnost!« sem nagajivo vzkliknil, kakor samo zase.

»Da. Vi me še ne razumete,« je mirno odvrnil, ne da bi se okrenil, in dodal — »Zapravljati denar, sposojeni denar, ni zame neumnost, to ni več »fair« (ni dostojno). Pogovoriti bi se bilo treba z nami.«

»Torej mislite, da bi bili razgovori med Italijo in Anglijo lahko preprečili to vojno?«

»Seveda. To mislim. To je pribito.«

»En sam razgovor, sporazum?« je neje-

verno vprašal pilot še enkrat.

»Da, sporazumno.«

»In bi preprečili vojno!«

Klanje, uničevanje ljudi in blaga bi mogli ljudje preprečiti, mi je šinilo v glavo! Pa ne preprečijo. Čemu potem sploh žive ljudje v glavnih mestih, čemu žive diplomati.

Angleži so se razgovarjali spet z Egipčani in jih nisem razumel. V tih hipih pa sem se spomnil slik iz mojih francoskih časnikov o abesinski vojni. Stopil sem h kiosku in si dokupil še nekaj angleških in laških listov. Ko sem razgrnil vse pred seboj, mi je obstalo oko na slikah o proslavljanju zmage v Italiji. Sto in sto tisoči Italijanov, mož, žena, otrok, se vesele zmage italijanskih armad nad Abesinci. Poleg teh slik se prikazujejo kopice požganih hiš in mrtvih, iznekaženih Abesincov. Desna stran: slike italijanskih herojev (»junakov«), padlih v teh bojih.

Oni Anglež se je bil spet obrnil k nam in začutil sem, da me opazuje.

»Koliko ljudi, mislite, da je padlo ali bilo doslej ranjenih v Abesiniji?« sem vprašal, ker nisem znal skriti svoje najtežje misli.

»50.000, 100.000 Abesincev, 50.000 Italijanov?« je vprašal natančneje pilot.

»Nevažno vprašanje!« nam je odmahnil oni. »Nevažno vprašanje! Vojna se je komaj da pričela. Sto tisoč, dve sto tisoč. Število ne igra vloge.«

»Ne igra vloge,« je ohlapno dodal suhi Nemec in se potrepal po hlačniku, odkoder je nato izvel svetovno znano angleško pipo.

Ponudil sem jima italijanske časnike, slike navdušenih italijanskih množic in padlih junakov.

»Ne igra vloge,« sta me prehitela oba, vsak v svojem jeziku.

Pilot in jaz sva se nemo spogledala.

»Ali se naj mi od njih naučimo mirno gledati vojne?« sem se vpraševal nehote. »Ali je tudi lastni narod, nevažno vprašanje?«

Štirinast dni kasneje sem bral v francoskih listih v Jaffi proglas egipčanske mladine zoper evropske tlačitelje in krvnike in zoper vojno Italije v Abesiniji. Spomnil sem se našega egiptskega odličnega potnika, ki so ga Evropeci v Kairu imenovali sanjača (»fantasta«).

MEDTEM KO OČETJE KRAVAVIJO...

»Europäische Nationalitäten Korrespondenz« prinaša tale članek o naši manjšini pod Italijo:

Italijanska vojna v Afriki ni ustavila in ne spreminila italijanske notranje politike napram nemški in jugoslovenski manjšini. V Abesiniji padle vojske manjšinskih vrst sicer slavi in imenujejo po njih državne šole ter starišem nakazujejo denarne podpore, istočasno pa nadaljujejo smotno raznarodovanje Nemcev in Jugoslovancev v Italiji. Medtem ko očetje in sinovi iz manjšinskih vrst zastavljajo za državo svoje življenje, črtajo Italijani v njihovi domovini stara družinska imena in ustanavljajo na manjšinskem ozemlju italijanske šole, ki naj pospešijo odlutitev doraščajoče mladine.

Kljub ogromnim izdatkom, ki so potrebni za afrikanško vojno, je bilo ustanovljenih lani v Julijski krajini 86 novih italijanskih šol in sicer 50 od proruskega ministrstva in 36 od zasebne bojne organizacije »Italia redenta«.

Imenovano organizacijo je ustanovila in jo vodi vojskovedinja Elena. Delokrog organizacije se razteza na province, dobljene v letu 1918, in — kot pravi tržaški Piccolo — v posebnem na Primorje in južno Tirolsko. To društvo ustanavlja otroške vrtnice, okrovališča, gospodinske šole, večerne tečaje in v malih podeželskih občinah tudi zasebne ljudske šole. V teh šolah dobivajo nemški in slovenski otroci učna sredstva in tudi prehrano zastoni, o božiču jih obdarjuje, ubogim starišem nudijo zdravniško pomoč, njihove odrasle sestre se šolajo v gospodinjstvi stroki. Zato pa se mora vršiti pouk v šolah in zavodih izključno v italijanskem jeziku in celotna vzgoja mladik in starih v duhu italijanskega nacionalizma. V otroških vrtnicah se učijo otroci od 3 do 6 leta italijansko govoriti, kot bi bila italijanska njihova materni jezik, učijo se italijansko moliti, peti in igrati, kratko: mali rastejo kot Italijani in se usposabljaajo za italijanska ljudske šole.

Po svetovni vojni je »Lega nazionale« dobila naslednika v »Italia redenta«, ki je prevzela njeno premoženje in področje. O tej organizaciji piše tržaški »Piccolo«, da je prekosila vse najdržnejše nade. »Danes se čuje italijanska beseda v najbolj skritih krajih Goriške, Krasi in Istre in italijansku miselnosti se ukoreninjuje v dušah novega rodu, tako nadaljuje tržaško glasilo svoja razmišljanja o italijanski manjšinski politiki.

Denarno podporo dobiva »Italia redenta« od vlade. Leta 1934 je dobila 4.377.000 lir podpore iz državnih davčnih denarjev, ki jih plačujejo tudi manjšine. Organizacijo podpirajo tudi razne banke in druge ustanove. »Število otroških vrtnic v obsejnem ozemlju se mora v bodoče potrojiti, zahteva za novo leto tržaški fašistovski list.

Medtem ko se vojaki iz vrst nemške in jugoslovenske manjšine borijo v Afriki in zastavljajo tam svoje življenje za državo, se istočasno v njihovi domovini zatira in uničuje njihova narodnost s sredstvi nasilja in ob sedelovanju vseh krogov v državi.

DNEVNIK NEZNANOGA JUNAKA IZ ADUE

Ovaj odlomak prenašamo iz predgovora knjige pod gornjim naslovom koja će doskora izaći iz štampe na francuskom jeziku.

Teretni parobrod »Gange« napustio je Napulj 9 aprila 1935 i stigao je u Massau 24 aprila. Njime je prevezeno 2.100 vojnika. Svi su oni pripadali diviziji »Gavignana« sastavljenoj od trupa iz Toskane. Svi su pripadali klasama 1911 i 1913. General te divizije, sastavljene od 70, 83 i 84 pješadijskog puka, zvao se Villasanta.

Medju tih 2.100 vojnika koji su otputovali za Massau, iz Massau za Adi Ugri, iz Adi Ugri u Adi Kuali, nalazio se i Alessandro Ducci.

Kada je Alessandro došao na svijet, taj se svijet baš nalazio na pragu Velikoga rata. Deset milijona ljudi, koji su godinu dana kasnije morali da idu na klauzicu odakle se nisu povratili, tih deset milijona je još živjelo. Svakog dana su ti ljudi gledali sunce; oni su svi imali svoje patnje i svoje radosti, i svi su oni pravili projekte za budućnost. Svaki od njih je mogao da kaže: »Kroz tri godine ću se ženiti! ili: »Do pet godina ću moći dječacići ići u škole, ili: »Do četiri godine ću sagraditi kuću...« Oni nisu oživotvorili svoje želje, ili nisu više bili na životu kada su se te želje oživotvorile same od sebe. Jer to je bilo 1913 godine koja je počela kao što obično počinju godine, a svršila je kao preludij krvavoga potopa. Jednu godinu prije katastrofe je Alessandro Ducci došao na svijet. On je uvijek čuo da ga zove Sandro. Rodio se u znamenitom gradu Firenci.

Kada je rat svršio, Sandro je znao trčati govoriti. On je znao da izrazi svoje želje i mogao je da se pokaže tvrdoglavim. Njegove ručice su hvatale sve ono za čim su strastveno čeznule. I on je već znao da se ne smije dirati sve ono što bi čovjek htio. U njegovoj duši je nastajala već slika svijeta. Taj

svijet nije bio lijep, on je bio pun siromaštva i nečistoće. Čuo je mnogo glasova u kojima je odzvonjavala žalost smrti i mržnje kao duboki glas orgulja. Često je on slušao: »Djeca će zaboraviti, oni neće nikada znati o kakvoj su strahotni živjeli.« On nije tačno shvaćao značenje tih riječi, ali je tvrdoglavio mislio da ih neće zaboraviti. Jer u toj riječi »zaboraviti«, on je osjećao kao neki lagan ton prezira i porugljivog sažaljenja.

On, i drugi koji su bili kao on, nisu znali što zapravo ne smiju zaboraviti i zaboravili su. Alessandro Ducci je platio taj zaborav svojim životom.

Ali on nije još tamo — na svršetku. Još ne više: »Nama Abesinija!« Mi smo još u 1933 godini i on je svršio gimnaziju i ušao na univerzitet. U školi ga uče: »Koja je najveća krijepest? — poslušnost. — »Koja je druga krijepest? — poslušnost. — »Koja je treća krijepest? — poslušnost. Gledajte, tri krijepesti u jednoj, toliko su one čašćene i njih se može naučiti svuda. Kada ga pitaju malo kasnije: »Koga ti slušaš?« On odgovara: »Ducea« — a zašto? — »Zato što on ima uvijek pravo. Zato što je on naj mudriji čovjek; zato što on hoće jedino dobro, dobro meni, dobro tebi i dobro cijeloj Italiji. Jer on je slava Italije, jer on hoće da ponovno uskrse Rimsko carstvo. Kada Sandro govori »Ducea« on to izgovara tako kao da su te riječi njegove, toliko on vjeruje u riječi koje su ga naučili da vjeruje. »Ducea hoće da mi osvojimo svijet, koji je već stoljećima imao da bude podvrgnut Rimu. Mi ćemo ga osvojiti, to će ići glatko, jer mi imamo Ducea. On je sreća nacije. Tako govori Sandro, i on vjeruje u svaku riječ koju izgovara.

Daleko od sumnje i istinski oduševljen, Alessandro Ducci otputovao je s klasom 1913 na ratna polja Etiopije. Od

onoga dana kada je rimski pozdravio Napulj, koji je malo pomalo nestajao s njegovih očiju, pa do dana kada je završio njegov mladi dvadeset i dvogodišnji život, proteklo je šest mjeseci. Kroz tih šest mjeseci Sandro je dobio jednu novu pouku. Ali ta pouka je došla prekasno da bi mogla spasiti njegova i njegove drugove. Ali ipak je došla na vrijeme da on može shvatiti kako je živio, zašto je htio umrijeti i zašto umire.

Sandro Ducci je bio streljan potajno, po specijalnoj zapovijedi, 18 oktobra 1935; on je tada imao 22 godine i 134 dana. Smrtna osuda je bila motivirana riječju: pobuna. On je odbio da puca na vozače tankova koji su odbili da voze svoje smrtonosne mašine. Dok je gledao pušane cijevi uperene u svoje čelo Sandro je mislio:

»Moj život je bio glup, bez cilja; bio je naopak, a takovim bi i ostao da ne dolazi smrt puna značenja koja će ga ovog časa uništiti.«

Prije nego je mogao formulirati drugu misao njegov mozak se prosuo po abesinskom pjesku.

Novi spomenik u Adui nema solidne baze. On počiva na kostima mnogo ovakovih Sandra. Njihova smrt je potresna. Ta smrt će u budućnosti porušiti više od jednog spomenika.

Razgovor sa četvoricom afričkih dezertera

Flego, Katarinčić i Erjavec

Došli su tako u redakciju četvorica. Svi jednako mladi i jednako obučeni. Sjeli su za stol i pričali.

Dva iz Istre — Flego Milan — Brkan pok. Josipa iz Sv. Ivana kod Buzeta i Katarinčić Anton Matin iz Malog Mluna kod Buzeta. Treći je Erjavec Petar Valentinov iz Kanomlja kod Idrije, a četvrti — četvrti nas je molio da mu ne objavljujemo ime. Pokazao nam je jedno pismo svoje majke. Nazovimo ga jednostavno Ivanom.

Sjede tako četvorica naših običnih seoskih mladića za stolom u Zagrebu i mirno, siromašnim riječnikom pričaju svoju odisej. Naši mladići, koji su prešli cijelu Italiju, komad Cirenaike i cijeli Egipat s kraja na kraj, i koji su se usudili da noću, između graničara-askara predju 4 metra široku isprepletenu bodljikavu žicu na talijansko-egipatskoj granici.

I pričaju. Evo šta, uglavnom kažu: Bili su vojnici 63 regimenta infanterije, divizije Assieta. Sakupili su ih u Pinerolu kod Turina. U puku je bilo oko 30 naših i 30 Nijemaca. Naši i Nijemci se slažu — tvore jednu solidarnu narodnomanjinsku grupu u tom puku. Talijani vojnici ih ne mrze. Ali ih u šali — njih šezdesetoricu — zovu »triditorie« (izdajnici). Naši i Nijemci se na to ne vrijeđaju. Oni su time čak stekli pravo da se skoro javno dogovaraju kako će dezertirati.

Jedan od tih Nijemaca — neki Čapekov vojak Švejk u malome kakovih ima svaki puk u svakoj državi — prijatelj je oficirima da će najprije pucati u svoga tenenta, a zatim u ostale oficire kada dođu na frontu. Vojnici i naši i Nijemci i Talijani — slušali su ga i odobravali. Ali jednog dana su oficiri naredili da se ga sveže za drvo (onako kao što su Austrijanci vezivali svoje vojnike). On je i onako svezan govorio isto. Poslali su ga u Afriku s ostalima.

Odvezli su ih iz Genove brodom »Gradisca«. Prije odlaska su dali vojnicima dopust. Našima i Nijemcima ne. Bojali su se da dezertiraju prije Afrike.

I dovezli ih u Tobruk u Cirenaike. Ukrcane i stješnjene kao srdele u barci za dobra lova. Već na brodu je došlo do pobune. Dva vojnika su istukla jednog oficira koji ih nije htio pustiti u nutrinu broda. Vojnici su bili uhapšeni, kasnije strijeljani. To se pričalo.

U Tobruku su čekali 18 sati na iskrcaje. Žega užasna. A vode nema. Mnogi padaju od sunčаницe.

Dobrovoljci studenti su tu doživjeli prvo razočaranje. Jer oficiri su im pričali kako će ih na koncu te »šetnje« čekati hladovina od palmi, gdje se provadjati po-dnevni odmor uz banane i datulje. To su studenti vjerovali.

Sada ih je dočekala robijaška hrana, kruh crn i tvrd kao ugalj i jedna litra vode na dan. Ali voda je bila talijanska — dovažali su je sa Sicilije. Na toj vrućini je ta sicilijska voda u Africi morala zbliti da rashladi oduševljenje tih dobrovoljaca.

ACQUA — ACQUA

Plaća 4.40, 1 litar vina 5 lira, 1 litra vode 1 litru. 1 čaša vode sa sokom od narandže 3 lire. A u litri vode treba se umiti, treba piti, treba oprati posudje i ostalo.

Povrh toga i vježbe. Po suncu radi treninga. Maršovanje, trčanje, pucanje. A sunce žže. Vode ni kaplje. Vojnici neće da idu dalje. Sjedaju na pijesak.

Dolazi pukovnik Vecchi. Pukovnik koji bi htio postati generalom čim prije. Zato je i bombardirao Mussolinija molbama da se njegov puk pošalje u prvu liniju.

Vojnici ga dočekuju sledeći. Znojni, za-duhani i prašnjavi. Jedan kaplar-dobrovoljac počinje da skandira na ariju Du-ce — Du-ce »Acqua — acqua«.

Ostali za njim. Pukovnik stoji iznenađen. A vojnici sve glasnije viču u ritmu: »Acqua — acqua«.

Možda istog časa negdje u Rimu viču tim istim ritmom fašisti ispod Palazzo Venezia:

Du-ce, Du-ce!

I dok Mussolini u Rimu izlazi, možda, na balkon izazvan tim poklicima, pukovnik Vecchi u Africi se hvata za glavu i blijedi se vraća bez riječi. A za njim odjekuje sve jače u ritmu:

»Acqua — acqua«.

— — — Iz Tobruka ih brže bolje prebacuju u Amsear na egipatsku granicu. Sto i pedeset kilometara u kamionima. Tih 150 km leže i stoje vojnici jedni na drugima, jer u svaki kamion je strpano dvostruko ljudi nego što ih normalno može stati.

Naši i Nijemci i nekoji Talijani su zadovoljni. Idu bliže granici — Lakše će pobjeći. Dogovaraju se šapatom, očima i znakovima.

Ali samo jednu četvrtinu stavljaju kraj granice — nekih 800 metara od bodljikave žice. Ostali su 20 km dalje. Žica je 4 m široka, isprepletana, a svakih 50 m šeta po jedan Askar.

U toj četi su i ova naša četvorica. Jedini oni od te slavensko-njemačke grupe. **DRAMATIČAN BIJEK NOĆU PREKO GRANICE U EGIPAT.**

I jedne večeri kada se nenadano spustio tropski mrak, oni su se uputili. Nije se vidjelo ni prsta pred očima. Došli su do žice. S lijeve i s desne strane čuli su šetanje Askara. Askari čuvaju granicu noću s puškom na gotovo. Legli su kraj žice. Čuli su srce kako im lupa u grlu. Polako, polako počeli su se da podvlače pod žicu. Trebalo je preći četiri metra ispod te žice s bodljikama. Trebalo se upiti u pijesak i vući se kao zmija. Flego, Katarinčić i Erjavec su imali platnenu uniformu. Platno je klizalo ispod bodljika i oni su se izgrebani nekako provukli na egipatsku stranu. — Ali četvrti — Ivan — on je imao suknenu uniformu. I kada je prošao ispod žice oko jednog metra, nenadano je osjetio da ne može dalje. Bodljike su ga zahvatile. Sukno na leđima se držalo čvrsto za žicu. Kušao je natrag. Ni natrag nije mogao. Žica ga je držala kao gvozdje lisicu.

— To je bila najteža ura u mojem životu — uzdahnio je.

A askar šeta. Dolazi na desetak metara do mjesta gdje se on trza u žicu. On se na čas pritaji i nanovo kuša da se oslobodi. Ta borba sa žicom traje oko četvrt sata. Sam, u noći u toj žici leži taj naš mladić Mokar je od znoja i muke.

Napokon mu uspije da očajnim naporom ostavi na žici komad krvave uniforme. Ali još nije preko. Vratio se natrag na talijansku stranu. Ostala trojica su, međutim, već u Egiptu — na slobodi.

I sada se taj naš Ivan očajnim skokom zaleti na žicu. Uspije mu da legne na bodljike i da predje ta četiri metra na rukama, na trbuhu i na koljenima. Žica mu dere kožu s tijela, ali uspijeva da prodje.

Dvadesetak metara preko granice nadje ostalu trojicu. Jedva se drži na nogama, krvav i rastrgan i mokar od znoja.

Sva četvorica su spašena.

Izlazi mjesec.

Oni traže egipatske graničare. Ali ih nema. Idu prema gradu Solumu i tek nakon 8 kilometara nailaze na stražu.

Egipćanin viče. Oni ne staju. Idu ravno k njemu pruženim rukama. Hvataju ga za ruke i tresu mu ih. Egipćanin razumije. Zove ostalu stražu i vode ih u kasarnu.

Daju im čaja i jelo.

Naša četvorica su spašena!

(Sada bi imao da dodje opis njihovog puta iz Soluma preko cijelog Egipta u Port-Said. Iz razumljivih razloga ne možemo donijeti te detalje. Dosta će biti da napomenemo kako su u Port-Said došli automobilom obučeni od glave do pete u civilna odijela. I odijela i rublje je novo. Uhranjeni i zadovoljni ukrcaju se na parobrod koji ih je preko Jafe doveo na Sušak. Prilažemo kartu Egipta. Crta iz Cirenaike preko Kaifra do Port-Saida označuje u zračnoj liniji put kojim su prolazili.)

I tako, su eto, četiri naša mladića ispričala jednostavnim riječima svoj junački podvig. Jer veće je junaštvo preći bodljikavu žicu i preko Egipta stići u Zagreb, nego izgubiti glavu negdje kraj jezera Ašangi ili ostaviti kosti u nekoj hrpici afričkoga pijeska. (t. p.)

Dr. BRANKO VRCON:

KAKOR LETA 1914?...

Nekaj misli ob sedanjem mednarodnem položaju

Svet se spet maže v svojih temeljih. Ves povojni mednarodni red se ruši, na njegovih razvalinah pa vstajajo problemi, ki so močno podobni problemom izza zadnjih let pred svetovnim klanjem. Zdi se, da se spet vračamo v usodno leto 1914...

Senca londonskega pakta iz leta 1915. še vedno visi nad nami...

Vse, kar je zraslo po vojni v Evropi, hočeta za vsako ceno zrušiti dve sili, ki, kakor pravita, s svojim sedanjim položajem nista zadovoljni. To sta Italija in Nemčija.

Poražena in ponižana Nemčija se bori za svojo »čast« — otresti se hoče okovov omejitve pariškega »diktata« iz leta 1919. Užaljena »zmagovalka« Italija pa hoče plačila za svojo — zmago...

Obema je za dosego teh visokih ciljev napoti obstoječi mednarodni red, proti kateremu se zato borita.

V tem negativnem sta si edini, vse drugo ju razdvaja. Le v kolikor rušita, si medsebojno lahko pomagata...

A tudi na tej poti se utegneta kaj kmalu spoprijeti tam, kjer Mussolinija čevlji posebno žuli: mislimo na Brenner in na — Trst. In tudi glede kolonij se njina »vzajemnost« lahko kaj kmalu nehja. Perspektive niso torej nič kaj ugodne...

Seve to še ni aktualno. Trenutno je važno samo to, da ustvarja njuno skupno rušenje nove napetosti in čudne mednarodne paradokse, ki jih obe spretno izrabljata.

Napetost zaradi abesinske afere je pred kratkim izrabil — Hitler. Napetost zaradi Porenja in odpovedi lokarnske pogodbe bi po svoje spet rad izrabil — Mussolini, ki v Parizu in Londonu že mešetari zaradi sankcij...

Ali nas ne spominja vse to na značilne italijanske intrige iz leta 1914 in 1915? Ali ni tudi tedaj Italija sedela na

dveh stolih, ko je na Dunaju stiskala koncesije za svojo — nevtralnost, v Parizu in Londonu pa se pogajala za — vstop v vojno na strani antantnih velesil? In kaj je bil rezultat te borbe med dvema stoloma? LONDONSKI PAKT Z DNE 26. APRILA 1915., ki je zadržal nož diplomatskega kirurga v naše narodno telo, da se je bolešno zvilo (kako je to čutil ubogi Supilo!) in po moriji — za nagrado »zmagovalcu« — močno zakrjavelo...

Vse to je seve že za nami. In mi tako radi pozabljamo. Marsikdo je zadovoljen že s tem, da nas je rapalska operacija za silo vsaj še toliko zašila, da nismo — izkrjavili... In to dvakrat: na fronti in za zeleno mizo...

Toda, ali se vam ne zdi, da se v zgodovini vse tako čudno ponavlja? In da se utegne ponoviti tudi tisto, kar smo le za silo zakrpalji z umetno diplomatsko operacijo? In da utegnejo naše rane znova zakrjaveti?

Mednarodni povojni red, ki naj bi bil na razvalinah porušene Evrope ustvaril nove, boljše pogoje za mirno sožitje med narodi, ni rešil nobenega zmed osnovnih problemov izza predvojnega doba. Tudi naš »jadranski problem« je v letu 1936. še zmerom neresen. Zamenjan je sicer eden izmed dveh njegovih glavnih protagonistov — Avstrija in nagajana je Italija za svojo »zmago«, a ostrina spora je ostala. Da, še povečala se je, ker si tudi v meddržavno-pravnem pogledu stojita končno nasproti — prava nasprotnika...

Ostal je nemški »Drang nach Osten« in »most do Adrije« Nemci še zmerom grade...

Ostal je torej boj Slovana in Romana na našem jugu, ostal na severu je boj Germana s Slovanom...

Francijo — in ž njo Evropo — še

vedno straši »nemška nevarnost«. Rusija spet stopa v Evropo... Vse kakor leta 1914...

Avstro-Ogrske in njenih Habsburžanov sicer ni več. Ostali pa sta neobgljenki Avstrija in Madžarska, ki okoli nas še vedno pridno rovarita. Z Dunajem in Budimpešto pa že spet koraka — Rim.

Torej tudi tu je vse po starem... Rim—Berlin, Pešta—Dunaj—Rim, dokler Italiji konvenira — kakor pred svetovno vojno...

A kaj, če v Porenju počijo?

Berlin je Rimu le prehodna kombinacija — tiho negativno sodelovanje iz skupne potrebe po rušenju, da se čimprej ustvari položaj za uspešno ribarjenje v kalnem. Res je sicer, da se Rim Berlina nič manj ne boji ko Pariz: nemški strah na Brennerju je za Italijo še vedno odločilen. Toda res je tudi, da si Italija že spet skuša ustvariti tak položaj, da bi v njem diktirala pogoje morebitnega sodelovanja proti Nemčiji v Parizu in Londonu.

Ni dvoma, da stojimo pred novimi presenečenji, ki bodo povzročila še veliko homatij in neprilik, na katere moramo biti že sedaj pripravljeni, da ohranimo vsaj tisto, kar smo si s tolikimi mukami in težavami pridobili tik po svetovni vojni. Nevarnost je za nas tem večja, ker se je Italija spet aktivno pojavila v naši neposredni bližini — na Balkanu in v Srednji Evropi.

Saj dobro vemo, kako se take zadeve razpletajo v napetih položajih, kakršni je sedanjost... Za »budno stražo vrhu Brennerja« je Mussolini iztisnil iz Lavala (rimski sporazum z dne 7. januarja 1935.) težke koncesije v Africi. Za obsodbo Nemčije zaradi njene dvojne kršitve z dne 7. marta t. l. zahteva Mussolini novo koncesijo v obliki — ukinitev sankcij. V rezervi pa ima nedvomno še druge zahteve kot »odškodnino« za njeno dejansko pomoč v primeru spopada.

Kdo ne bi ob vsem tem čudnem dogajanju okoli nas pomislil na možnost, da bi katera izmed novih italijanskih zahtev utegnila tangirati tudi — nas?...

Mi vemo, da Mussolini svojega zunanjepolitičnega programa ni še izvedel. Bilanca obljub za »zmago« v svetovni vojni izkazuje še celo vrsto neresenih postavk. Abesinija je bila samo etapa, ki jo je zahteval njegov prestiž. Ostane pa še ves ostali program, o katerem smo tik pred abesinsko afero čitali že dolge »znanstvene« razprave in geopolitične študije, ki jih je tudi »Istra« že nekajkrat prikazala v pravi luči.

Da se Mussolini svojim osnovnim zunanjepolitičnim postulatom noče odreči, to so nam najboljše pokazali nekateri najnovejši dogodki, izmed katerih omenjamo zlasti — obnovo tiranskega pakta in značilno demonstracijo takozvanega »italijanskega trikotaja« ob drugi obletnici »rimskih protokolov«, ki ji je že čez nekaj dni sledila kot prva gesta »pomlajenega« sporazuma — uvedba splošne vojaške dolžnosti v Avstriji.

Ne da se torej utajiti velike aktivnosti italijanske politike na vseh frontah. V zmed zaradi Porenja in v splošni napetosti, ki jo povzročajo čedalje bolj agresivni izpadi Nemčije, Japonske in Italije, je položaj Italije še posebno ugoden. Značilno je že samo dejstvo izrednega francoskega zavzemanja za italijansko zavezništvo.

Zenevska zavora med tem že zdavnaj ne funkcionira več. Vprašanje izvajanja in poostitve sankcij je stopilo nekam daleč v ozadje. Na bojiščih v Africi pa krvavi narod, ki ima samo ta greh, da se bori za svojo svobodo... Zenevska ustanova ga je v tej nadležni borbi podprla samo s — kupom učenih razprav.

Zdi se, da bo dal čas še enkrat prav vsem tistim, ki svarijo naše merodajne kroge na nevarnosti italijanske ekspanzije v — našo interesno sfero.

Kar je naš veliki pokojni Supilo zapisal 14. decembra 1914. v svojem memorandumu, ki ga je izročil ruskemu poslaniku v Parizu še pred podpisom londonskega pakta, velja v spremenjenem položaju še danes:

»Znano je, da ima Italija namen zavladati na vsej jadranski obali. To leži že v tradiciji zapadne (italijanske) obale Jadrana. Zgodovina nam kaže, da je vedno zapadna obala napadala vzhodno, ne pa vzhodna zapadne. Poznomo rimske napade na Ilirijo in napade Benetk na Hrvatsko in Dalmacijo. Današnja Italija teži za tem, da se utrdi na Balkanu. Če ji to uspe, potem bodo južni Slovani naleteli namesto na Avstrijo na drugega, morda še bolj nevarnega nasprotnika...«

»Nepravilna razmejitev bo imela za posledico samo nove borbe...«

Čim bolj se zapleta sedanjí mednarodni položaj, tem večja je odgovornost naših državnikov. Dva dni po podpisu londonskega pakta je bivši predsednik srbske vlade Nikola Pašić izrekel v skupščini besede, ki so še danes aktualne:

»Italijanski državniki ne morejo iti za tem, da bi dobili eno mesto več ali manj, ali da bi dobili ta ali oni otok, ker morajo v naprej vedeti, da moč Italije ne bo odvisna od tega, ali dobi to mesto ali oni otok, marveč od tega, ali bo složen srbsko-hrvatsko-slovenski narod.«

VIKTOR CAR-EMIN:

KVARNERSKI TRIFOLIUM

Viktor Car-Emin

Ima i historija svojih komičnih strana.

Anonymus

Mosorski Guslar — D'Annunzio i — ja!

Mosorski u Pull, D'Annunzio na Rijeci, a ja — u Bakru.

Tri milijenika Vila — tri različita kalibra.

D'Annunzio — Grosse Berta, Mosorski — 420, a ja — — —

Ele, kod moga kalibra treba da otvorimo malu zgradu i da u nju složimo ovo kratko objašnjenje: ja sam — da znate — već onamo od mojih najmanjih nogu osjećao spram svih ubojnih cijevi — velikih i malih — neku neodoljivu odvratnost. Nazovimo — ako hoćete — taj osjećaj gospodskim imenom: idiosinkrazija i zatvorimo zgradu.

I tako sam ja, hvala budi dobromu Bogu, odrastao u kreposti i mudrosti, a da nisam za svega svoga matuzalemskog vijeka nikada potegnulo ni iz najneudržnije pištoljice. Pa nije to ni tako strašno! Ta što bi bilo od svijeta, kad bi svi dolazili na nj kao gotovi profesori balistike?

Sve je ovo tačno, ali zamislite vi čovjeka, kome je priroda, zlosretna mati, uskratila svaki i najsišniji artiljerijski smisao, zamislite vi njega nenadano bačena u Bakar, na puškomet od talijanske, neprijateljske linije s određenim ciljem da podržava vezu između okupirane teritorije s jedne strane i Zagreba, Beograda, pa čak i Pariza s druge, i recite, nije li sudbina ponekad uistini jarac?

Jest, ali u stvari je najčudesnije to, što je priroda onom zgodom prema meni učinila jedan vrlo krupan skok. Još nije nalme ova moja koža na meni pravo ni osjetila opasnost, da može biti izrešetana i već me po čitavom tijelu podišli nekakvi herojski jezuri. I bilo mi je kao da sam u onaj isti mah postao neki sasvim drugi čovjek.

Sasvim drug! —

Dva sama primjera, pa da vidite — Još nisam bio ni puna tri dana na mom novom položaju, a ono mi se jednog jutra u pisarni prikaza nekakvo tajanstveno čeljade: nekakav crnokos, crnobrad, crnokost individuum. I on će meni umjesto pozdrava i bez ikakva obilaženja, kratko i vrlo jezgrovito:

— Ja sam, gospodine, iz okupiranog sela K. Karabinieru ne dao vrh mira, već sve nešto oko moje žene, dok ga nisam — zaklao. Sad sam ja ovdje bez posla i novaca, treba nešto da providite za mene.

U normalno vrijeme ne bi u meni iza jedne ovakve krvave ispovijesti ostala ni kap krvi, — ovamo sam mu sasvim mirno i, sabrano našao posao, izdao mu vožnu kartu, preporučio ga policiji i stisnuo mu ruku, kao da je ta ruka poslala na drugi svijet tek nekakvu običnu muhu, a ne jedno kršteno čeljade talij. karabiniera.

Jednog dana dojuri u zaliv talijanska torpiljarka. Ko će prvi na obalu neću li ja?

— Što traži ovdje? — isprsih se kao da sam petnaest pobjeda na Soči iznio ja, a ne Cadorna.

Tek pošto je ona ladja izišla, doznao sam, da je došla da vidi, ne krije li se možda pred Bakarcem ruska Wrangelova flota. Jest, ali u trenutku, kad se ona ladja pojavila pod »Borićima«, ja sam za gotovo držao, te je došla, da s nekim razračuna... A taj neko mogao sam biti i ja. Svejedno: tu sam im: nek pucaju!

Ruku na srce i priznajmo, da je ona moja poza na obali bila malen plagijat. I tu je autor »Sv. Sebastiana« i »Jorijeve kćeri« bio moj veliki uzor. Kad je naime 12 septembra 1919 moj veliki kolega stupio prvi put na riječko tlo, na čelu svojih legionara, pokazao je rukom na grudi i uzviknuo generalu Pitalugi:

— Sparate! Pucajte!

Jest, ali D'Annunzio je već unaprijed znao, da Pitaluga neće pucati, dok ja — — — kako vrh ne spava — mogao sam i rdjavo da prodjem.

Otkud meni najednom to neobično preziranje smrti?

Budimo objektivni, pa priznajmo, da je tog preziranja bilo i na Rijeci, ali tamo je pomagala kokaina. A ja vam se mogu zakleti, da je nisam nikada ni okusio. I ni danas još ne znam, da li se ta djakonija jede ili pije ili smrče.

Reći ćete: mogao si pitati!

Jok vala! Da mi se desi kao ono s nogometom? Vi to dakako ne znate, ali u stvari bilo je ovo: Ne znam koji je nesretni slučaj htio, da ja već i kao mator čovjek nisam imao nikakva pojma ni o голу ni o korneru, ma ni o čemu, što zasjeca u nogometne discipline. Pored svega toga mene su jednog dana prijatelji odveli na nekakvu nogometnu utakmicu i onim redom, kojim su oko mene padali razni nogometni tehnički izrazi, ja sam i pitao svoje prijatelje, da mi objasne, što je to korner, što gol, sudac, vratar itd., ali kad sam malo poslije pitao: čemu trebaju nogometasima na igralištu dvojica vrata, moji me prijatelji prihvatiliše za ruke i tako me na opći smijeh odvedoše u bliznju kavanu i ostaviše me ondje da čitam novine.

I ja sam se tada zakleo da neću više nikada ništa da pitam.

Nego vratimo se u Bakar. Bila je god. 1920.

Stvari su tekle i odvijale se svojim historičkim tokom. Prvi je bio gotov moj hrvatski kolega Mosorski. Lako je praviti viceve s »posljednjim čamcem«, ali da ste se kojim slučajem našli u puljskoj luci vi, i to u trenutku, kad je »Viribus Unitis« letio u vazduh, presjeo bi vam i smijeh i rug! Ugodno nije bilo ni na Rijeci, jer su se i tamo ekrazitom rušili mostovi, a kad je bojni brod »Doria« otvorio svoje teške topove, nisu u grad padali ni »korianđoli« ni makaruni. Što je pak do mene, mogu reći, da mi u onom mom drevnom Bakru nije pao ni jedan vlas s glave. A opet treba napomenuti, da nije pao ni Mosorskom, hvala dobrom Bogu, koji nam ovako lijepo čuva ovu našu milu Jugoslaviju! A nije pao ni D'Annunziu. Čelavi ljudi imadu i u tome veliku sreću!

Dok je tako historija išla svojim određenim putem, ja sam u Bakru jednog dana učinio jedno novo, neočekivano poznanstvo. Tu mi se najednom prikazao glcmazan čovjek, jedan neobično širokih pleća, lica uglasta, duboko izbrazdana, naježena, tvrda. Tek što je ušao u pisarnu i uvjerio se, da smo sasvim sami, kazao mi je svoje ime i prezime. I zamlanje: komit... I reče mi ispod glasa ozirući se uokolo:

— U cilju je prepad jedan — — Prepad na Rijeku. Mene su u Ljubljani uputili na vas — kao na vrlo podesnu silu...

Ja — podesna sila? O Ljubljano, vatrom ne izgorjela, što učini, da od Boga nadješ? Što ću na to? Prva misao: izići preda nj s potpunom istinom, iznijeti svoje savršeno artiljerijsko neznanje i onu svoju izvjesnu idiosinkraziju, ali uto kao čudo neko iznikoše preda mnom dva lika: Mosorski s admiralskom kapom na glavi i D'Annunzio u kabanici legionarskog komandanta. I jedan veliki upitnik stao preda me: što bi ona dva velikana u mojem slučaju? Bili se i oni raspricali o nekim svojim idiosinkrazijama i drugim možebitnim defektima ili bi — — — Dosta — ja sam u onaj isti mah bio već na čistu, što mi je činilo. Nema tu nikakva artiljerijskog neznanja, ni ignorancije ni idiosinkrazije! Ništa — ja sam tu na položaju i red je da ostanem do kraja — heroj!

I razgovor se nastavi. Moj komitski sabesjednik ulazio je bez obilaženja u detalje. Govorio je kao da pred njime stoji lice već davno upućeno u sve tančine komitske tehnike:

— Eh, da mi je samo znati, ko mi je ono u Ljubljani skuhao ovu poparu!

— Najpreča vaša briga biće — kanali, uze on da objašnjuje. Kanali su početak i kraj svega. Osnova, od koje zavisi sav uspjeh ili neuspjeh. To je, uostalom, tako prirodno...

— Oštija, i kako prirodno! — rekoah ja u sebi i umalo te se onako otavistički ne počesah iza uha. I nastavih svoj nijemim monolog: — Ako je to tako prirodno, onda ja ne smijem da o tim kanalima tražim ikakvih objašnjenja, da mi se ne desi kao i onda na futbolu. A ne smijem ni da desavulram Ljubljano, lako bi to zaslužila, aratos je bilo!

I moj Komita nastavi:

— Sad predim na šifru i na način dopisivanja, da se očuva najstroža tajna, naročito pred vlastima. I zato, budete li, recimo, trebali deset ili dvadeset mašinskih pušaka, vi ćete brzojaviti ili telefonirati: šaljite mi deset ili dvadeset lubenica. Treba li vam koja stotina ljudi, vi samo javite: pošaljite mi mi tri, četiri ili pet vreća kuruzi, i mi ćemo znati, da vam trebaju tri, četiri ili

pet stotina momaka. I tako redom. Ali najglavnije je ono o kanalima. Da, još treba da zapamtite, da ćete se vi u dopisivanju s nama potpisivati: Veljko.

— Veljko?

— Da, Veljko!

— E, pa dobro: Veljko!

— Jest, ali glavno su — kanali.

— Kanali — Veljko — u redu...

Nato smo se rastali. On ode s dubokim uvjerenjem, da je naišao na svog pravog čovjeka, a ja ostao s lubenicama, s kuruzom i što je najglavnije — s kanalima, jer o njima zavisi sav uspjeh ili neuspjeh. A ja o svemu — ni pojma! Što i kakvi su ti kanali? Da pitam koga — nato nisam dabogme smio ni da pomišljam. Ili je možda naš Mosorski pitao, kako se spasavaju austrijski drednoti i čamci? Ili je možda D'Annunzio, prije nego li je Italiji navijestio rat, pitao koga, da mu kaže, kako se vode vojne operacije?

A onda — tajna! Meni je preporučena najstroža tajna! Jasno je dakle, da tu nema druge nego li dušu u se i jezik za zube!

Jednoga dana stiže mi poziv na nekakvu sjednicu.

— Kuku meni! — zastenjeh, — sad će kosa o kamen! Zacijelo će me pitati, što je s kanalima, a ja ne ću valjda njima o Suecu ili Panami. Što će to biti? Za sreću riječ je bila o nečem sasvim drugom. Neki presumptivni kandidat, da sebi osigura poslanički mandat u Primorju, pozvao nas nekoliko da se izjavimo o nekim njegovim dalekosežnim planovima, prema kojima bi se imala da izgradi velika trgovačka luka, ali ne u Sušaku ni u Bakru, već u Crikvenici. A da ta luka ne bude vezana na sama burna Senjska Vrata niti na nepouzda-

ni Kvarner, budući je kandidat izišao s projektom (blaženo li doba samih nebotičnih projekata!) po kome bi se nasuprot Crikvenici kod Voza presjeklo frankopansko Ostrvo Krk, stvorio umjetni kanal i novoj luci otvorio izlaz i ulaz, da mi ga tražiš!

Debata je bila vanredno živa, žučljiva, tako da ju je predsjedatelj morao u neke da prekine. Za vrijeme pauze približi mi se neki meni sasvim nepoznat gospodin.

— Vi ste — Veljko? — šapnu.

— Jesam, — odgovorih protruivši — čim mogu da poslužim?

— Kako je s — kanalima? — upita me još tiše.

— Sve u redu... sve u redu, — naglo ću ja i već sam očima tražio, kako ću da umaknem daljnjem objašnjavanju.

— Tako i treba. Sve je spremno...

Tu se naglo prekide i kao u strahu šapne prigušeno:

— Gledaju nas...

Niko nas nije gledao, ali ono je bilo doba, kad je svako od nas imao svoj mali »Verfolgungswahn«.

Osam dana zatim saznao sam, da je sve palo u vodu. I prepad i »kanali« i — sve.

I tako se svršilo i to. I kako svemu dođe kraj, došao je i našem trifoliumu.

Sva se trojica razidjismo. Razidjismo se svak sa svojom fikcijom:

Jedan, da je Jugoslaviji spasao sve austrijske »fregade«.

Drugi — da je »oslobodio« Rijeku.

A ja s nadom, da sam učinio — »rođu glas«!

I podjismo svak na svoju stranu:

Mosorski u Eskurijal.

D'Annunzio u Vitorijal.

A ja — pod amputaciju u — Rapal.

MOJE USPOMENE

Uspomene su vječna napomena da je sve prolazno na tome svijetu...

Kao što većinom naši ljudi idu po svijetu trbuhom za kruhom, tako se je i moj otac, još kao maleni dječarac (14—15 godina star) bio uputio u Ameriku (ukrcan na nekakvom malom brodiću), gdje je i ostao. Boravio bi tu 2—3 godine, a onda se vraćao kući, pak opet išao i tako redom činio sve do pred sam svjetski rat, kad je bio upravo stigao u New-York. — Na- učen dakle u slobodnoj zemlji, slobodno disati i dati oduška svojim mislima, nije se mogao odlučiti vratiti se iza preloma u rodni kraj i pokoriti se novoj vlasti, dušmaninu svome. Nakanio dakle, pa ma koliko mu teško bilo za svojim crnim ognjištem, koga je toliko ljubio i u kojem je teškim znojem lica sagradio kuću, ustanoviti se posvema (ili do kakove promjene) sa obitelji u dalekom i tuđem svijetu. I tako se eto majka, dvije mlade sestre, brat i ja 17 ožujka godine 1923, rastasmo sa milim svojim crnim ognjištem i sa svim što nam u niemu drago bilo, da hrlimo u naručaj oca u nepoznati kraj. Kako sam osjećala okrutnim taj dan našeg odlaska, kadno li svemu, što mi u toj dolini suza drago bijaše morah doviknuti i reći moguće i za uvijek »Z Bogom«, ne da se opisati. Dugo, dugo plakah ne mogući se umiriti i pregorjeti svoj ljubljani tužni rodni kraj. Tim više što mi nova domovina sa običajima sasvim različnim od naših nije mogla prirasti k srcu. Amerika je lijepa za Amerikance. Ne za nas, pogotovo nas — nesretne sentimentaliste i idealiste, — koji u zemlji u kojoj je jedina svrha »dolar« ne možemo nego li razočarani trpjeti...

Prije nego li svršim, hoću da se usput osvrnem još samo na ovo i da se spomenem onih dobrih duša u rodnom kraju, pod čijim sam vodstvom sprovela svoje djetinstvo i najljepše godine svoga života, a koji su u mojemu srcu ostavili jake uspomene.

To su, u prvom redu, moj bivši učitelj pučke škole u Lovranu, a kasnije učitelj pjevanja u školi »za dalju naobrazbu u Opatiji«. Njegovih toplih, poučnih riječi punih nježnih osjećaja nisam nikada mogla zaboraviti. Pratili su me kroz cijeli moj dosadani život. Da, g. Ivan Matetić-Ranigov, sadašnji sekretar Drž. muzičke akademije u Zagrebu, bio nam je dobrim, požrtvovnim učiteljem i savjetnikom i zato nije čudo što mi je uspomena na njega ostala duboko usadjena u srce. Bo-drio nas je i odgajao u narodnom duhu, te učinio od nas ono, što zaista jesmo — što nas je majka rodila, pa ako ičim drugim možemo da mu se odužimo neka mu je uvjerenje, da je njegov požrtvovan rad, briga za nas, pala i urodila dobrim plodom, jer ja, kao i svi ostali njegovi bivši učenici, čak i u tome dalekome svijetu (u koliko se mogoh uvjeriti) slijedimo njegov primjer.

Iza svršene spomenute škole polazila sam »Bürger Schule« također u Opatiji, gdje sam se prilično dobro uputila i upoznala sa njem. Jezikom, a onda na Sušaku višu djevojačku školu. Upravo u to doba došla je okupacija, pa mi nisu htjeli dati

putnicu. I učinila sam, ako me pamet ne vara, nekih 7—8 molba, koje su mi jednu za drugom odbili. Moradoh stoga i ako teškim srcem, odustati od daljnje obuke, a manjkalo mi je samo par mjeseci do svršetka škole. Od ovog se liceja sjećam gdje. Orešković, ravnateljice i gdje Matilde Ser-gić, razrednice, koja mi je bila učiteljica njem. i francuskog jezika, a nisam zaboravila i nikad neću, gdje. Stanku Drakulić, učiteljicu talij. jezika, koja za vrijeme talij. sata, kad bi sve ostale učenice ispitala, obratila bi se k meni s molbom, da joj sada ja nešto ispričam ovdje u tom jeziku, koji je meni dobro tekao. Mi smo svi iz onih strana, tko manje tko više, vješti njemu. Ista bi se stvar dogodila za vrijeme njem. i francuskog jezika (meni su jezici od uvijek nekako lako išli, a to su bili — uz ručni rad i pjevanje u školi — moji najomiljeniji i najobljubljeniji predmeti. Povijest mi nije najbolje išla. Brojke nekako nisam mogla zapamtiti. A moguće je i sama učiteljica povijesti bila razlog tome, jer čim bi me vidjela dolaziti u razred, prošli bi me srsi i cijelim bi tijelom zadrhtala. Njezin ozbiljan, surov pogled, napunjavao me je strahom. Kad bi došla pred nju, nisam mogla ni govoriti. I ako sam svoju temu znala na izust, tako bi se zabunila, da sam sve nešto bunčala od straha). Ostala mi je u miloj uspomeni i gđa Šur, učiteljica zemljopisa, pak gđa. Soller, gđa. Klaić, gđa. Lenac, gđa. Melkus i našeg dobrog katiheuta Daniela Gregorića nikad nisam mogla zaboraviti. Bog zna da li su svi ljudi još u životu i da li se svoje bivše učenice »Primorkinje« (tako su me zvali) još sjećaju?

Čim sam prispjela u New-York, upisala sam se u večernji tečaj engleske škole, da se upoznam sa jezikom kojega do onda, na svoju žalost, nisam učila, a bez kojega se u ovoj zemlji ne može da dospje nikud, i nakon skoro tri godine obuke zatražila sam službu u Amerikanskoj banci »Jefferson Trust Co«. U prvo vrijeme mogla boravka u Americi bila sam zaposlena u uredu »Hrvatskoga Rada« koji je funkcionirao pod upraviteljstvom g. Jobsta na 42 ulici, baš u srcu New-Yorka. (G. Jobsta, koji se sada nalazi u Zagrebu, želim da uz njegovu cil-gdu suprugu, dragu Mrs. Ružicu, ovim putem također najljepše pozdravim).

I tako sam eto u Americi punih četrnaest godina, a sam Svevišnji znade koliko ću vremena još biti. A ipak ne bi rada počeo »kud za vazda gre se« prije nego li vidim, svoj rodni kraj, svoje mlo crno ognjište, koje je za svakog čovjeka najveći magnet života, ali — dakako — pod drugom zastavom... pod suncem slobode!

I u čudu se pitam da li će se ikad ova moja vruća želja ispuniti? Da li će mi ikad biti sudjeno da na žalu onog našeg plavog Jadrana zapjevam onu vrlo dirljivu pjesmu, koju sam još u školskim klupama pučke škole naučila:

Evo me opet kog svoga sela
Evo već naša kućica bijela,
Polja i njive, vrti, voćnjaci,
Al ste mi dragi stari mi znanici!
Tetko i ujače — rođjaci i prijatelji,
Svi dragi mili — zdravi mi bili.

Mary Vidošić, New-York.

BOŽIČ LADO:

RUDARJEVA MLADOST

NAŠ IDRIJSKI KOT

OB PETINTRIDESET LETNICI USTANOVITVE IN DESET LETNICI NASILNE UKINITVE PRVE SLOVENSKE SREDNJE ŠOLE — IDRIJSKE REALKE

Vsakemu narodu, družini in posamezniku vtisne priroda poseben način življenja, po katerem si mora naravnati svoj boj za obstanek. Naša zemlja je po mnogoličnosti in mnogostranosti površja ustvarila človeku značilne pojave, ki dajejo ne le vsaki državi, nego tudi vsem manjšim enotam, bodisi mestu, trgu ali vasi, da celo posamezniku, pomembni zunanji pečat, ki je posebno v današnji dobi najznačilnejši izraz boja za obstanek. Človek, ki prebiva v osrčju visokih gora, ljudstva, ki so raztresena po širnih poljanah, one razgibane mase, ki jim daje utrip življenja večno nemirni element morja, vsi ti imajo svojevrsten način življenja, ki jih spremlja od zibel do groba. Zato se ne bomo čudili izrazitosti tistega koščka gorskega predela naše domovine, v katerem je nanese slučaj, da je preprosto odkritje samotnega naseljenca v nekdanji s pragozdom poraščeno kotlino postavilo zibelko Idrije.

Res samonikla in posebna je življenjska pot idrijskega rudarja. Polovico življenja posveča hiši, vrtu, soseski, drugo polovico mu požre globina temnega požemlja. Že rodi se z rudarskim znanjem na čelu. Temna usoda mu je zapisana. Ne rodi se v svili in pernicah. Prva pesem mu je pesem »kleklinov« in prva luč, ki mu sveti je luč jamšarice na olje. v novem času karbidovke. Ti dve izraziti znamenji naše hiše ga spremljata od zibel do groba. Udobnega razkošja vozičkov in sličnih vzgojnih sredstev moderne meščanske družbe rudarski otrok ne pozna. Postelja mu je preprosta zibel ali nizek lesen voziček, ki ga kratko malo lahko porinejo pod široko peč. Takšno prvo posteljo, ki jo deci po navadi zbijе sam oče, so kasneje nadomestili pleteni koši. Tako so tudi najpreprostejše otroške igrice večinoma izdelali rudarjeve ljubezni do svoje dece. Moderne igrice nadomesti neizmerena materinska ljubezen, zaradi katere bi ji marsikateri meščanski otrok lahko zavidel. Nič ni zunanega, nič pompoznega in bahaškega, vse je skrito v nevidnih vezeh med materjo in otrokom. Po cele noči se ukvarja mati s čipkanjem ali šivanjem, da bi izboljšala življenje otroku. Tudi oče hiti v prostem času na delo, saj mu mezda sama v prvih letih zakona nikoli ne zadošča za primerno preživljanje družine. Tako raste otrok med pesmijo materinega in očetovega dela. Ob skromnosti staršev se vzgaja, ob njihovi poštenosti raste, z njihovo ljubeznijo se razvija v popolnega človeka.

Vzgoja otrok kljub delu ni bila nikoli zanemarjena in otroci niso bili prepuščeni sami sebi. Nad njimi je vedno čuvalo budno materino oko in očetova resna beseda. Izrečena je bila vedno iz dna mehke in čuteče duše. Palica kot vzgojno sredstvo je ostala večinoma zaprašena na omari. Pravo pot so znali pokazati otroku vedno z lepo besedo in vzgledom. Vsi otroci so sedli z očetom k isti mizi in vsak je dobil tudi del tistega deleža, ki je bil namenjen očetu. Vzgoja idrijskega človeka je prav tako izraz kraja in socialnih razmer rudarja. Stroga je, resna, iskrena in neizumetničena.

Po prvih korakih okrog matere, ki je ponavadi kleklala v sobi ali na dvorišču se je otrok seznanil z okolico. Dalje se je razgibal na ulico, na vrt, zatekel se v mlakuže in grape, studenčke in potoke, ki jih je tako polna naša okolica. Tako je vzljubil naravo, trgati cvetlice, loviti žabe, metulje in hrošče, tekal za njimi po bregu za hišo, drčal po skalah in pesku. S četrtim letom so že pričele male skrbi in otroško delo. Čez ramo je vrgel torbico, s kosom kruha in hajd v otroški vrtec. Tu je skakal, pel, se učil pesmic, molitvic in izdelave papirnatih izdelkov. Veselo se je vračal s svoje umetnostjo domov in leta otroškega vrtca so hitro minila.

Vstopil je v ljudsko šolo, veliko in na zunaj temno poslopje. Skrbi so se povečale. S prvo abecedo so vzeli že mnogi sedemletni dečki v roke gosli ali »škant«, deklice pa skoraj vse »bulo« in klekline. Pričeli so postavljati bučke in plesti enostavne kitiče. Doma so morali pomagati dečki očetu, deklice materi. V prostem času so se razleteli z obroči po mestu, se zbirali in »fukali« s kroglicami. Zdaj so jih bili polni vsi travniki, kjer so tlačili travo, zdaj so postavljali mljne po grapah, se lovili in skrivali. »Zomfi« v Stanovcu in Strugu so jih bili polni poleti, jeseni so »kamajšali«, klatili sadje, nabirali maline in robidnice, po zimi trgali hlače na preprostih sankah, zbitih iz zaboje-

IDRIJA

vih desk in obitih s pločevino zarjavela lega obroča, ali pa so se vojskovali s sosednimi predmestji. Obmetavali so se s kepami, ledom, kadar je šlo za res, tudi s fizičnimi. Toda veselju se je pridružila tudi žalost: pleten koš, ki je silno tiščal v hrbet in katerega naramnice so neusmiljeno rezale v rame. Koš je seveda moral biti poln drv. Zato je poskrbel oče ki ga je natlačil kake dve ali tri ure daleč od doma. Tega se je vsa mladina najbolj bala in s strahom pričakovala torka ali četrtka, ko je bilo v eraričnem gozdu dovoljeno nabirati suhljad.

Med domom, šolo in gozdom so minila leta ljudske šole. Peti razred je bil dovršen, štirinajsto leto starosti dopolnjeno. Konec je bilo mladostne vihravosti in brezskrbnosti! Odločitev je čakala. Dečkom je bila že zapisana usoda, da bodo preživeli pol dneva pod soncem, pol dneva pod zemljo, deklkam, da sedejo k »buli« in prično služiti. Tako so morali že z mladega pomagati družini, dekleta pa tudi misliti na doto. Enolično življenje so prekinili le prazniki, za kratek čas tudi poroka, ko so se mladiči izpeljali in ustvarili vsak svoje gnezdo. Le v času, ko je obstajala realka, je gotov odstotek fantov krenil s tradicionalne poti, stopil v zavod, ga dovršil in si pomagal k boljšemu kruhu. Redki so bili, ki so šli na vseučilišče in ga dokončali. To so bile izjeme, saj končna usoda je bila večini le rudnik. Iz njega se je rodil, zanj je umrl! Štirideset let težkega življenja pod zemljo je moralo vzeti vse moči: Vendar brez jame ni življenja ne za Idrijo, ne za Idričana. Rudnik preživlja stotine družin. Vzgojil je nešteto najboljših paznikov, ki so skupaj s starejšimi delavci tekoma stoletij dvignili rudnik na višino, da bi lahko služil za vzgled vsem našim rudnikom.

Fant je postal rudar. Ponosen je bil na to. V ljudski pesmi zaničuje krojača in čevljarja:

Suštar nočem biti,
to je reven stan,
stare črevlje flikat'
to je mene sram.

Znidar nočem biti, to je reven stan,
stare hlače flikat', to je mene sram.
Vesel je bil, ker je vedel, da ga bo imelo dekle rado in je pel:

Kaj pa to velja,
oh, kaj pa to velja,
da me ljub'ca rada ima.

Nekaj časa v službi zunaj rudnika, v zbiralnici ali »na uti«, nato do upokojitve, dolga desetletja pod zemljo. Le nesreča ali bolezen ga je rešila temnih rogov in jaškov. Rudnik! Mnoge zgrabi že ob sami besedi groza, delavca v njem si predstavlja kot izvržek človeške družbe. Idrijski človek pa je z veseljem stopil prvič po lestvah, ali se spustil z dvigalom v jamo. Globoki zakladi so omogočili obstanek že mnogim idrijskim rodovom.

ZIVLJENJE V RUDNIKU

Delo v rudniku je naporno in neprijetno, zrak slab, v nekaterih krajih silna vlaga, druge prepah ali neznosna vročina. Tu pričinja za rudarje nov svet in novo življenje, ki se bistveno loči od onega zgoraj, pod soncem. Pot in delo v rudniku nam najlepše opisuje rudarska pesem, ki jo je zložil žirovski župnik Ivan Majnik, uglasbil pa idrijski organist Jožef Gnezda. Prvič so pesem peli na dan sv. Ahacija 1. 1863. Napev v es duru, ima uvod in trio:

Odbije tri po pol noči,
pa v Idriji že zvon buči,
iz spanja rudarja budi.

Stara in značilna navada je bila v Idriji zvonjenje »trojke«. Rudarji so že od nekdaj imeli pravico, da jih je veliki zvon budil jutraj ob treh na delo. De-

lo v rudniku je bilo razdeljeno na tri šihte po osem ur. Jutranji šiht je pričel ob štirih jutraj in trajal do opoldan, ko je pričel popoldanski, zvečer ob osmih pa nočni. Zvonjenje jutraj ob treh so imenovali »trojko«. Mogočno se je glasil v nočni tišini veliki zvon iz lin sv. Barbare, da je odmevalo deleč v okolico. Zvon so kupili sami rudarji, zato je tudi po pravici nosil ime rudarski. Ob robu je imel napis: »Napravili prebivalci mesta Idrije. M. V. Lipold rudniški predstojnik in višji svetnik. Jožef Kogej, mestni fajmošter in dekan«. Ob straneh so bile podobe svetnikov, med njimi največja sv. Barbare z napisom: »Zaščitnica rudarjev bodi pozdravljena in pridri rudarjem na pomoč ob smrtni uri«. Na drugi strani je bil napis: »Rudarji imajo pravico zahtevati, da jih ta zvon ob treh jutraj k delu kliče, katera pravica se jim je tukaj očitno pripoznala«. Mogočni zvon je bil vlt 1. 1874 in je tehtal 47 stotov. Uglašen je bil v C duru. Vsako jutro je zvonilo četrte ure.

V trenutku, ko se je zadonel veliki zvon, so se oglasile v rudarskih domovih tudi ure budilke. Kmalu je kotlina oživila z lučkami, ki so se prižigale po stanovanjih. Rudarji so vstajali in se pripravljali na jutranji šiht.

Svetovna vojna je pobrala veliki zvon in marsikateremu staremu rudarju je bilo prav žal za dolgoletnim »tovarišem«, ki ga je zvesto budil na delo. Moderna povojna doba je vpeljala za rudarje poziv s sireno v tako zvanih »sagah« ob nekdanjem »lenštat«.

Ko so rudarji vstali, si pogreli črno kavo ali si natočili kar mrzlo in brez sladkorja v steklenico, vzeli še kos kruha, deli oboje v malho, si prižgali svetilko jamščico, na navadno ali ripsovo olje, so se podali na delo. Po uvedbi karbidovk, se je čulo okrog oglov peketanje in prasketanje, znamenje, da je ura še zgodnja, ker praznijo in čistijo rudarji luči. Mesto je mahoma oživilo. Odmevali so klici. Tovariš je klical tovariša, če je videl temo v njegovem stanovanju. Z vseh bregov, iz vseh grap so se premikale lučke in odmevali težki koraki rudarja. Kjer sta se srečala dva, se je čul pozdrav »srečno«. Idrijski rudar je oborožen z rudniško svetilko in z zaupanjem v svojo lastno spretnost in poštrevnost, ki je prehajala iz očetov na sinove, odhajal na šiht. Lučke so se zgrinjale k jaškom, kjer so izginile. Zavladala je zopet popolna tišina in tema v dolini.

Na šino kljuka zdaj glasno,
k molitvi v vodu se zbero,
pod zemljo stopajo srčno.

Ko je v starih časih še kljukala šina, so se zbrali k molitvi, nato pa šli pod zemljo s trdno vero in prepričanjem, da se čez osem ur spet povrnejo v krog svoje družine.

Šina je visela ob glavnem vходу v Antonijev rov. Dolga je bila 87 cm, široka 20 cm, debela 6,5 cm in na obeh koncih dvakrat navrtana. Luknji sta bili dolgi 15 cm in imeli premer 2 cm. Navrtana je bila zato, da je močnejše donela. Nanjo so tolkli v taktu s kladivom. Kljukal je čuvaj, ki je imel nočno službo. Zadnja, ki sta tolkla na šino sta bila Franc Vovčina in Miha Podgornik. Okrog leta 1890 so kljukanje odpravili, zadnjič se je glasilo še 5. julija 1896 ob pogrebu rudarskega nadsvetnika Adolfa Plamineka, bivšega rudniškega načelnika.

Z molitvijo, ki je v novejšem času odpadla, so tudi končavali delo. V zbiralnici je službujoči paznik prečital imena onih, ki so morali opraviti šiht. Ko je bilo »berilo« pri kraju, so se podali pod zemljo.

Se zidejo na vse strani,
kjer živo se srebro cedi
v zakladnici podzemeljski.

Čim so prišli vsak na svoje mesto, so pregledali rov, izmenjali misli, zavečajoč se svoje vztrajnosti, pretresli še vsa pereča socialna in poučna vprašanja ter dnevne dogodke, nato pa se vrgli z vso vno na delo. Kje se lepše kaže visoka izobrazba in samozavest skupnega dela?

Začne se delo zdaj povsod,
že vrta tu, zažge drugod,
in s čela lije bledim pot.

V globine zida tam zidar,
z vodo okrog leti vodar,
z rudnino proč drdra vozar.

Način izrabljanja rudnika, delo v akordu in izven njega, jer bilo že od nekdaj tako urejeno, da so posamezne manjše skupine, dva starejša rudarja »hajarja« kopala in vodila delo v rovu, njima pa je bilo dodeljenih še par pomožnih moči. Te so bile predvsem tesar »cimperman«, ki je postavil opaže iz smrekovih bran in tako zavaroval rov pred plazovi in drugimi neizgledami. Vozač »laufar«, je odvažal na malih vozičkih »hunti« izkopano rudo do jaška, kjer ga je dvigalo potegnilo na dan. Od tam so rudo vozili, kakor »v Franciške«, do »racute«, vsipalnice, od koder so jo nasuto v druge vozičke prevžali v drobilnico in žgalnico.

Dokler še ni imel rudnik napeljave pitne vode jo je donajal v jamo poseben vodar, v lesenih čaturah. Mož je pohajal od rova do rova in bil rudarjem obenem raznašalec vesti in novic, kako je kaj s tovariši v drugih rovih. Pravi podzemni poštar.

Vzajemno delo male skupnice je ustvarilo med rudarji pod zemljo tovarštvo, ki mu najdemo primere le že na bojnih poljanah. Koliko krat se je rudar v smrtni nevarnosti žrtvoval za tovariša! V novejšem času je bila ta lepa družna lastnost urejena po zaslugi paznikov tako, da so rudarji pod zemljo tvorili posebne soseske tovarštva. Najboljši delavci so bili dodeljeni na skupno delo. To tovarštvo je trajalo, dokler eden ali drugi ni umrl ali odšel v pokoj. Takšna vez jih je spajala tudi izven rudnika, celo v družinah. Odtod tudi zakoreninjena lastnost, da je rudar jutraj, ko je vstal, skočil pod okno tovariša in ga poklical, če je zaspal. Mnogokrat pa je prišel celo do »berila« po tovariša. Če pa je bil ta bolan ali drugače zadržan, tedaj je vstopil na njegovo mesto drug sodelavec iz družbe in pogovorov »pod lipo«. Tako ni bil redek primer, da je rudar na dan opravil tudi po dva šihta.

Ob polovici šihta, v odmoru se rudarji spet zberejo na izhodišču vseh rogov. Tu na teh zbirališčih so bistroumnejši, ob kosu kruha in črni kavi, nikdar pa ob alkoholnih pijačah, otvarjali prave ljudske univerze pod zemljo. Vsa vprašanja, od najlažjih do najtežjih so prišla na dnevni red in svoboda besede je bila neomejena. Vsakdo je podal svoje misli za ali proti, vladala je prava demokracija. Naš rudar je že od nekdaj visoko naobražen. Ne smemo pozabiti, da je v rudarske domove že davno našla pot vsaka tiskana slovenska knjiga, brošura in časopisje. Že rudarjeva zavest, da so pravila dela in proizvodnje v rudniku tesno povezana z njihovim znanjem in poštrevnostjo, je bila velika, zato so si pomagali drug drugemu in pazniki se niso upali ugovarjati.

Po malici in razgovoru se rudarji spet vračajo v svoje rove in nadaljujejo delo. Pri delu pod zemljo pa rudar ni nehal misliti na svojo družino. Varčeval je z lesom, pobral vsak ostarek, ga vteklil v malho in z veseljem odnesel domov. Novi gospodarji so to staro navado prepovedali in mesto te pravice je dobil vsak rudar ob svojem času vagonček obrabljene lesa.

Ob koncu šihta se spet zbero pri dvigalu, ki jih potegne na dan. Ko udari ura triletna na dvanaest, »bila je«, se podajo proti domu. Po ulicah se s težkim korakom premikajo utrujene in vpojnene postave. Delavna, zaprašena obleka, v eni roki svetilka, čez ramo malha z drvmi, goste, dolge in viseče brke, zaprašena lica z izrazitimi licnimi kostmi, značilne za idrijski rod, utrujeni, a vendar blister pogled. Misli mu hite k družini, s katero bo preživel zadovoljno in srečno prosti čas.

Se delo srečno dokonča,
zahvali vsak lepo Boga,
četud' si misli: z' lo trpim,
da se pošteno preživim.
Četud' si misli: z' lo trpim,
pa vendar zadovoljen sem.

ANTUN DOBRONIĆ:

IVAN MATETIĆ RONJGOV

IVAN MATETIĆ RONJGOV,
sakupljač i istraživač istarske pučke
muzike i istarski kompozitor.

Zasebne psihičke i spoljašnje odlike muzičkog folkloru svakog pojedinog našeg etnografa, područja, dale su, a i sada daju povoda našim kompozitorima da prionu muzičkoj tvorbi čisto regionalnog karaktera, i time našoj općenito nacionalnoj muzičkoj kulturi prilože i izvjesne nadasve zanimive i konstruktivne muzičke regionalne elemente. — Stoji, da ovaj »regionalizam« u našoj umjetničkoj muzičkoj tvorbi znači proširivanje i obogaćivanje našeg općenito nacionalnog muzičkog sadržaja i uopće muzičke kulture.

Polazeći s ovog stanovišta, Mokranjac je bez ustručavanja isticao da »srpski komponuje«, i valja priznati, da je ovim »srpskim muzičkim djelima« stvarno priložio mnogo zdravo zrno jugoslavenske muzičke tvorbi i kulturi.

U ovom se smjeru o Ivanu Matetiću Ronjgovu može da govori kao uopće istarskom muzičaru, a napose istarskom kompozitoru. Da se ova njegova karakteristika dovoljno shvati i ocjeni, potrebno je da se ovdje ponajprije obazremo na važnije momente iz njegove biografije.

Rodom je iz sela Ronjgi u Kastavštini. U Kopru u učiteljskoj školi, gdje se muzika mnogo gajila, a pouka u posljednjim razredima provodila se u njemačkom jeziku, bili su mu učitelji iz muzike Slovenac Antun Dekleva, koji je veliku važnost polagao gajenju instrumentalne muzike, violine i klavira i češki Nijemac Josip Sokol, koji je glavnu pažnju posvećivao instrumentu, i reukovskoj naobrazbi djaka. Ovaj ga je tekovodio u studiju harmonije po Richteru. I po svršenoj učiteljskoj školi, Matetić je u Sokolu imao podstrekača u muzičkom radu.

Godine 1919. u Zagrebu se upisao u Konzervatorij, gdje je položio nastavnički ispit iz muzike, i uporedo pohađao početke kompozicije kod autora ovih redaka. Potom je prihvatio mjesto nastavnika na gimnaziji u Sušaku, a sada je već dosta dugo tajnik Muzičke Akademije u Zagrebu.

U času Matetićevih studija na konzervatoriju, bila je u Zagrebu u punom jeku ideologija nacionalne revolucije u našoj muzici uopće, a napose u našoj muzičkoj produkciji, revolucija, koja je prionula do zasebne muzičke odlike naše rase, odlike, koje su vjekovno iskristalisali u našoj pučkoj muzici, dovele u sklad sa savremenom muzičko-kulturnom razinom zapadnih naroda. Shvatljivo je, da je dinamika ove revolucije Matetića, koji je dotad cijeli svoj vijek proživio po manjim mjestima u Istri ovdje potpuno proćutio i proživio posebna obilježja istarskog pučkog melosa, po sebi zahvatila i kanalizirala u svoju struju, ali, da je nesvjesno oživjela dotad u njemu uspavani muzičko nacionalni osjećaj Istre kao zasebnog muzičkog rejonu u sklopu jugoslavenske muzičke kulture. Probudio se u Matetiću istarski muzičar-pućanin.

Pri tom je Matetiću u prilog ovdje vrijedno podvući da je odmah točno uočio granice svog stvaralačkog kapaciteta i neprelazeći ove granice dokazao onu autodisciplinu, koja je dokaz umjetničko-moralne snage. U ocjenjivanju Matetićevo kao i Mokranjčevog muzičkog stvaralačkog rada, nije toliko važno da su se ovi autori ograničili u prvom redu na vokalne uglavnom omahnje forme, koliko je odlučno, da su u ovom opsegu stvorili djela pozitivne vrijednosti. Ovaj Matetićev muzičko-kompozicijski rad obuhvata slijedeća djela za hor:

1. Porasla mi ladonja (izvela »Mladost«).
2. Igralo zlato jabuko (izvela »Mladost«).
3. Marijice dušo (izvela »Mladost«).

4. Pojmo mi mala na samanj (izveo »Lisinski« i »Sloga«).
5. Pala j rosa (izveo »Filipović«).
6. Bilo vavek veselo (izvela »Mladost« i »Istra« i t. d.).
7. Brkica lipa mlada (izvela »Istra«).
8. Oj divojko jabuko rumena (izveo »Filipović« i »Istra«).
9. »Čaće moje« (izveli »Lisinski«, »Slovenski učitelji« i »Trboveljski slavček«).
10. Cviće mi polje pokrio (izvela »Mladost«).

11. Ti si mi sva mila i draga (vježba ga »Mladost« i »Zvonimir« u Splitu).
12. Roženice (vježba »Lisinski« i »Slovenski učitelji« i »Trboveljski slavček«).

13. Istarski dvopjevi:

- a) Mila mi majčice,
- b) Ni mi ne pišči,
- c) Sestra brata z iglicum budi-la (na koncertu Istre pjevali g. Kundić i gdjica Brajša).

14. Za glas i klavir:

- a) Nani, nani,
- b) Drago mi konja kuje,
- c) Ča je more, da bi bilo polje,
- d) Pod Učkom kućice bele.

(Pjevala gdja Kundić u Radio-stanici).

Prosudivanje ove produkcije, koji u pogledu idejnom, toli kompozicijsko-tehničkom pretpostavlja kriterije, koji su u skladu s psihičkim primarnim stadijem istarskog muzičkog folkloru. — Nikakav artizam u smislu »učene« kompozicijske tehnike, česta gotovo nerazradenost u smislu »artističkom«, ali uvijek elementarnost i nutarnja dinamika, koja kao da sintetizuje bol istarskog patnika. U uporedbi ove muzike s našim zapadno orijentovanim kompozitorima, sjećam se da je starina Laginja, na jednom koncertu na kojem se pored Matetićevih horova, izvodile radnje i nekih drugih kompozitora, za Matetićevo muziku rekao je to »glagolica«, a »ono drugo — latinica«. Karakteristika je van svake sumnje potpuno točna. Djela ova ma da nisu i brojna u našoj horskoj literaturi svojom zasebnom, muzičko-istarskom fiziognomijom, zasebnom, primarnom kompozicijskom tehnikom zauzimaju značajno mjesto naročito u produkciji novije generacije zagrebačkih muzičkih autora.

Važno je podvući, da je Matetić prionuo, da sebi i teoretsko-estetski razjasni bit istarskog muzičkog folkloru.

HIJACINT PETRIS:

SOCIJALNI, ČOVJEČANSKI OSJEĆAJ U LIRICI
MATE BALOTE

Ma daleki cesar austrijski
i veliki car od Jermánije
nisu ni slutiti mogli
ča misli jedan mali čovik,
kai cilu božju noć proplače za kozon.
(M. Balota: Koza)

U bitnim elementima Balotine poezije posebno mjesto zauzimlje socijalni osjećaj. To treba naročito podvući, jer živimo u vremenu socijalnog previranja, u vremenu socijalno zaoštrenih konfliktata, u kome se sve gleda kroz prizmu »socijalnog«... kada se ništa ne profanira tako i toliko kao baš socijalni osjećaj. A Mate nam Balota približuje taj osjećaj, tumači kroz svoje stihove nenametljivo i nerazmetljivo, ali istinski, duboko i — bolno. On, razumije se, ne tumači osjećaje tvorničkog radnika i gradskog proletara, nego osjećaje seoskih težaka, kopača, lončara i onih »japleničara«, najjadnijih mučenika, koji kroz čitav život gutaju prašinu kamenja i dišu smrad vapna (japno). Uostalom: i onaj radnik u tvornici i onaj u kamenolomu jednaki su mučenici. Ista težina pada na njihova leđa i nema smisla, da ih se na bilo koji način razdvaja, jer te radnike veže jedan isti socijalni osjećaj. Isti osjećaj maloga čovjeka.

...ki cilu božju noć proplače za kozon
Mate Balota se do nevjerovatnosti iskreno i duboko uživilje u život naših malih ljudi: osjećaja ga u svojoj njegovoj težini i mučenosti, njemu je taj mali svijet blizak, rođen i drag, jer je i on (pjesnik) sin jednoga takvog malog »čovjeka«.

Kada san ja, u gradu, u školu hodija i bili
kruh i ja,
on je po vas dan o črnem kruhu tuju
travu kosija.
Kako su tipi po zimi u teploj školi bili
moji ditijski dani,
a tamo vani,
u stini, na moru i vitru su delali trdi
očovi dani.
(Moj otac)

To je osnovno. Razumjeti i protumačiti može se samo ono, što se dobro znađe i iskreno osjeća, a život našega čovjeka, svakidašnji, mučni i pun napora, bio je jedno vrijeme i život Mate Balote:

Na moru san resa,
na moru san dela,
u dlane san hunka,
trja pot od čela.
Konope san pleje
i jdra san šija,

Evo riječi, koje je u ovom pogledu povjerio autoru ovoga članka.

Već dok sam bio u Istri prionuh sakupljanju muzičkog folkloru. Mućih se. Uvidjeh, da intervali koje čujem u istarskim melodijama, ne nalazim u ljestvici sa temperovanom ugodbom. Pronadoh svoje, nove znakove za tu »natURALISTIKU« muziku, ali me ovi znakovi ne zadovoljavaju, jer nemaju vrijednosti za praktično muziciranje. — Mućio sam svoje austrijsko-bečke profesore da mi odgonetnu ovu tajnu istarske muzike, ali oni o tom — ni pojma. Po švabskom shvatanju i zapadnjačkim estetsko-teoretskim propisima, ta je muzika spram zapadne bila prava neka »kontradikcija«. Pogotovo se ovoj muzici opiralo pravilo o zabrani podvostručavanja t. zv. predhodnog ljestvičinog tona. — Medutim se meni činilo, da taj predhodni ljestvičin ton, tu t. zv. »vodilicu« naš narod »tamo dolji puli mora« upravo kao da mora da podvostručava kad otegne svoj poznati »finalni unisono«. Nakon skoro dva decenija razmišljanja i rada oko ovog problema mislim da mi je pošlo za rukom da nadem riješenje, koje mi pomaže da prema karakteru temperovane ljestvice ispravno bilježim, harmoniziram i istarsku pučku muziku i prema njenom karakteru samostalno komponiram. — Za podlogu mi služi dur skala sa sniženim šestim stepenom. Tu je ključ tajni »istarske ljestvice«. Analogno ovom sniženju se nameću i druge alteracije i to sniženje sedmoga i osmoga stepena. — Ljestvica ima karakter frigijske skale. Opseg joj je od e do ces i ima obrazac e, f, g, as, b, ces.

Ove interesantne misli raščinio je podrobno Matetić u člancima objavljenim u reviji za crkvenu muziku »Sv. Cecilija« i to u članku »O istarskoj ljestvici« (I god. 1925, sv. II) onda »O bilježenju istarskih starinskih popijevki« (god. 1925, sv. VI) i konačno »Još o bilježenju istarskih starinskih popijevki« (god. 1935, sv. IV).

Pored tolikih teoretičara, naših i stranih, koji su se dosad pozabavili pitanjem bivstva stare istarske muzike, čini se, da je Matetić, kao onaj, koji tu muziku ima u sebi, i koji je prema tomu tu muziku proživio, pa je u tom među svima ovima najkompetentniji da o ovom pitanju govori, dosad najviše doprinio riješavanju ove zanimive i velike zagonetke.

brudele san kuha
i litre ispija.

(Mladost)

I kroz ono vrijeme dok se Balota smrzavao u hladnim jutrima u vodi do koljena, ukočenim rukama od zime, stisnutih vilica... kroz ono vrijeme dok se »tukao s morem« poput »svoga starog oca, dok mu je more zibalo mlaost, vjetrovi je uspavljivali i nebo pokrivalo plavim plaštem, kroz to je vrijeme pjesnik shvatio svu dubinu čovječanskog života, mučena od zipke do groba vječnim naporom borbe za održanje.

Kroz to se vrijeme u pjesnikovo srce i dušu duboko uvukao osjećaj socijalnoga i svi osjećaji, što ga vežu za rodnu grudu i ljude rođene na njoj. Osjećaji, što ih znađe samo on izraziti na jedan dirljiv način u stihovima, kao što su ovi:

Ni teško umriti.
Mućno je samo suzu u tužen oku viditi.
(Stari Malinarić je ša)

U jednoj od svojih prvih pjesama (Primalice — Proljeće) Balota izrazuje jedan interesantan nesvakidašnji način gledanja na život — kako katkad znadu i naši ljudi gledati — gledanje kroz optimističke naočale:

Trdi, žuljavi dani govore, da život je dobar!
da nakon dvije godine u jednom fotografski vjernom, psihološkom portretu našega čovjeka (Joža Roža) zagleda malko dublje, krvavije i pesimističnije:
I kako da je vidiš prid sobon daleko,
da nan u grad« još ne mora biti meko,
da će velike pokóre vrime nan donesti,
da će gradi jopet mrižu plesti
uko našega vrata,
i da će naše orižje bit motika i lopata.

Svu težinu seljačkog života, života našega malog čovjeka, napore i tešku borbu sažeo je Balota u nekoliko stihova pjevajući znoju:

...kai i po zimi težaka ohliva
(Zornice)

Vajk su naši dani teški bili,
prazni žepi i žuljavi dani,
mućan nan je bija kruh naš svakidašnji,
ko ga je bilo. — Ko nē smo postili.
(Roženice)

ili je dao čitavu jednu granitnu pjesmu, koja kao da je iznikla iz zemlje, užasno teška, mućna, krvava, sva okupana u znoju, ali je uza sve to — sveta molitva: Kopnja! Može li se zamisliti bolje tumača osjećaja naših ljudi?

IDE USKRS 1936

odkako sam iz meni lično potpuno stranih i nerazumljivih razloga morao ostaviti svoju domovinu.

Stranih zato, jer još nikad nikome nisam zaželio zlo, niti mislio da se protiv koga borim, a naročito ne protiv jedne države. Osjećam se naime preslab za to.

Nerazumljivih zato, jer mislim, da je za jednu državu od preko četrdeset milijuna hrabrih i neustrašivih građana potpuno irelevantna šačica od šestotinahiljada ljudi koliko obzirom na fizičku snagu, toliko obzirom i na želučani problem.

Teče već osamnaesta godina što čekam da se prosvijetle vodeći umovi države koju sam morao ostaviti i koja je prisvojila moju domovinu, pa da uvide, tu vrlo jednostavnu istinu.

Da se dosjete, da sam i ja čovjek, da su svi emigranti ljudi koji imaju pravo da žive tamo gdje im se sviđa, tamo gdje su se rodili.

Prošlo je punih osamnaest godina, a moja se tako osnovana logična i razumljiva želja nije ispunila.

Znači, da sam se ja možda zabunio, da sam poželio nešto nemoguće, neprirodno, neljudsko, pa čak i ludo. Znači možda, da moja želja nije normalna, da ni ja nisam normalan.

Jer je nemoguće, da ljudi ne bi mogli shvatiti jednu orako jednostavnu stvar za punih osamnaest godina...

Zaista, čini mi se, da sam ja u zabuni. Čini mi se, da je moj način mišljenja prejednostavan i djetinjast, da nemam smisla za kompliciranost problema, to mi sve izgleda lahko i jednostavno.

Ne znam.

Čini mi se, da ću morati čekati još nekih osamnaest godina, ali tad već u očnoj zabuni i nedoumici.

A pametni mi ljudi kažu da se ovakvi problemi uopće ne riješavaju na ovakav način kako ja zamišljam.

Da tu ne ulazi u igru ni razum, ni istina.

Da su sivišni...

Ne znam.

DRAGO GERVAIS

Prema ovom je Ivan Matetić u dobrom značenju riječi istarski Mokranjac.

Neodvisno od svega ovoga, važno je, da je Matetić dosadanjim svojim sakupljačkim, kompozicijskim i muzičko-naučnim radom posvjedočio, da je istarska pučka muzika u skladu pučke muzike u našem etnografskom području važan čimbenik, i zapravo nepresušno vrelom novim naučnim i muzičko stvaralačkim pothvatima.

U dane kópnje kopači sresu zemljón,
noge rinu u nju, z rukámi grude prevreću.
Kosti njih strdnu još više i žulji njih
pokriju dlane,
kopačon su žile trde kako drvene grane.

U kópnji se ljudi posvele, na tiho pospu si
prah,
sunce njih kožu opáli, sve grehe Bog njih
uprđsti,
Pastirice postaju žene, a dica mladi junaki,
u kópnji se ljudi pobrate, svi su težáci
jednaki.

U kópnji su dani dugi i lihe nimaju kraja,
od jutra do mraka tlo je sprignuto h zemlji.
Pucaju križa, kre žumi u glavi, ma vrat se
svefeno ne diže.
Svit kopača je pedalj zemlje, do kuda
matika njih siže

Čiste, ukopane njive se orne, samo se
batva zelene.
Svako su batvo gladile teške ruke kopača.
Svaki je koren poškrōpljen s kapljami
trudnjega pota.
Kopnja je sveta molitva težaka, dōta
seljačkog života.

No jedna od najznačajnijih pjesama, koja nam pruža uvid u jedno plemenito srce, srce straslo sa srcima svih naših poštenih ljudi, u Balotinoj poeziji jest svakako: »Govore da risan fine. U ojoj je dana apoteza Balotinih osjećaja i razumijevanja osjećaja našeg čovjeka:

U prostoj besidi je sve: ja san
siromaški sin,
srce je moje samo siromaštvo bogato,
ko zazvoni u njemu to je siromaško klatu.
Od jutra do mraka, prez laži i straha
duša mi piva pismu smomaha.

I nije nikakvo čudo, da nam je ovakav čovjek dao pjesme »Japleničari«, »Zima«, »Lončari«, »Dvi daski« i »Dinamite«, u kojima je došao do izraza otaj pravi, duboki socijalni osjećaj našeg čovjeka. Bez ikakvog prevaranja, fraziranja i laži u tim je pjesmama dano mnogo toga što tišti našeg čovjeka kroz čitavi život, dani su pravi, živi naši ljudi u životu sa svim tegobama. Treba te pjesme pažljivo pročitati i reći s Balotom:

Dimboko čujemo život.

JOŠKO ŽIBERNA:

TAM, KJER KAMEN RASE...

Srećko Kosovel

Vse te besede bi morale biti dehteče kot borova morja, jutranje zvezde...

(Sr. Kosovel)

Ni dano vsakemu, da bi pisal, da bi zajež v lepo besedo. Kar mu je na srcu, slike, ki se mu vrste pred očmi. Ni dano vsakemu, da bi s tako resničnostjo podajal ljudem vse, kar doživlja in čuti, da bi še drugi za njim isto doživljali in z njim živeli.

Rad bi pisal in povedal nekaj, a bojim se, da ne bi s skromnostjo svojih moči razbil še svoje misli in spomine. Košček zemlje, iz katere sem bil iztrgan prezgodaj, da bi jo doživel do dna, da bi jo razumel do zadnjega, da bi spoznal v dušo človeka-brata, ki se tu peha in bori z naravo in človekom, da živi; košček zemlje iz katere sem šel, ker so hoteli, da bi postal gospod in bi boljše in lažje živel kot ti ljudje; ono zemljo v katero bi se rad vrnil, vrgel s sebe ves nepotreben, neživljenski balast, ki mi ga je nagrmadila učnost šole in ki mi danes binglja skorves kot nepotreben privesek z nad dvajsetimi izkazi vred, da ga z lahkoto zgubljam, ne da bi mogel z njim kot človek živeti; to zemljico, pravzaprav košček, zelo majhen košček, bi rad doživel v besedi.

*

Po cesti greš, sam ne veš kako, žaluješ, pa ne veš zakaj.

(Sr. Kosovel)

Po mračnih, meglenih, blatnih ljubljanskih ulicah je hodil pred dolgimi leti. Majhen je bil in zdelo se mu je, da pred njim in za njim zapirajo vse. Lepo plavo obleko je imel. A kaj mu je bilo takrat do nje, ko pa ni bilo solnca, kot ga je gledal doma, ko je iz goste megle rosilo, da je bilo težko dihati in je dušilo. In, da bi bilo zadovoljen mu je mama kupila lepo kapo, mornarsko kapo, po kateri je tako hrepenel in s katero bi se doma tako postavil. Toda tega dne mu tudi do nje ni bilo. Potisnil jo je globoko čez oči, da ne bi nihče videl velikih solz, ki so spremenjale težko megleno roso. Oče je šel pred njim in molčal.

Od takrat je bil zanj konec vsega. Ko so se za njim zaprle še samostanska vrata, za katerimi je bilo le malo odkritosti in svetlih dn. je bilo strto vse. Mesece prej je že nestrpno odšteval dneve do najbližjih počitnic. Toda končno je moral ostati v meglenem mestu, ki je bilo le zato, ker so si ljudje to domisljivo vtepli v glavo in ji verjamejo —

Vedno in vedno se povrača od takrat spomin v deželico, ki postaja vedno lepša in lepša, kot s pravljice, bolj kot se oddaljuje čas.

*

Tiho stopam preko poti kraških.

(Sr. Kosovel)

Zadaj je Nanos, včasih pošasten, a vedno kot varuh vseh gričkov, dolin in vasi, ki so pod njim. Gledal sem ga z vrta vsak dan Zlasti, kadar je bil objež v ognju strel in viharjev. On tudi dela burjo, pravijo. Morja, ki je na drugi strani ni videti. Zakriva ga oster hriček, od vrha sklesan iz kamena. Za njim so menda še drugi hrički. Toda nanj se otroci nikoli nismo upali. Zvečer je bil pošasten in gledalji smo ga le skozi okna.

Če pa stopiš na Vremščico imaš vso to zemljico pred sabo. S prostim očesom jo obkomeš. Vso! Velike razpoke in prepadi Skocijanskih jam so pred tabo, dolina s sadovnjaki (danes so skoro vsi zapuščeni) zavije do Reke, katero se ti zdi, da jo slišiš kako pada skozi veliko steno, ki si jo je sama zdolbila. Vidiš v kamenje zrezane njivice in travnike, vse posuto z belimi kamni. Pod tabo se vije železna cesta, tik ob vnožju, varno skrita za bo-

rovci, da ji burja, ki tuli čez Gaberk, nič ne more. Vlak se pa zgublja tja dol mimo visokega cerkvenega stolpa sredi vasi, ki objema vso to zemljico kot njeno središče. In še vidiš vasi nad škocijanskimi prepadi in strminami: Brežec, na drugi strani Gradišče, zadaj Ležeče, a sredi na najbolj navpični skali, od treh strani nad prepadom, je Škocijan, znan daleč po svetu po svoji jami. Središče pa je Divača, kot največja od vseh vasi, kjer so ljudem vedno na razpolago tudi tolažila vseh vrst cerkvene in državne oblasti. Vlak te od tu odpelje, kamor hočeš. Levo od tebe se vije krasna Vremška dolina, kjer ne raste toliko kamena, desno pa ostaja pogled na kamenitem, ostro zarezanem obzorju Krasa. Od tam je prihajalo bobnenje takrat, čisto majhni smo še bili, in vsak večer smo gledali ostro svetlika, nje v zraku. Rekli so, da je vojna. Nismo še vedeli kaj je to in smo si posvoje predstavljal, dokler nismo videli še vsega tega preveč. Da bi vsaj nikoli več kaj takega ne bilo!

Ta strašni čas, neurejeni čas.

(Sr. Kosovel)

Na tem koščku se pehajo ljudje že dolga, dolga stoletja. Boré se z naravo, dokler niso dobili naše še človeka, da se morajo boriti še z njim, samo zato, da lahko žive do smrti, ker jim je vsled rojstva usojeno tako. Kar je za njih komaj dovolj — in kamen jim ne more preveč dati — morajo večkrat deliti in odrajavati. Govore lepo in čisto. Le sem pa tja se je vrinila kaka tujka, spačena nemška ali laška beseda. Saj ni čudno! Ni ga skoro, da ne bi okusil vsaj enkrat življenja med tujci in na meji naroda so. Vojake so služili že vsem cesarjem in kraljem in tudi papeža so častili. Že davno so sezidali tudi cerkvice. Lepi visoki vitki zvoniki iz kamena so sredi fare, a podružnice imajo skromne nizke, s kamenitimi škrlami krite strehe in majhne odprte zvonike.

Valovi zgodovinskih dogajanj mečejo te ljudi z roke v roko, iz ene oblasti v drugo. Vsi pa od njih le jemljejo a nič dajejo. Vajeni so skromnosti in prenašanja vsega. In če jih boš rezal v meso, boš mislil, da se smejejo, ker jih boli.

*

Ves Kras je mehak — kot da liti.

(Sr. Kosovel)

Za tujca, ki vse to gleda in opazuje, je vse pušeno in prazno, zapuščeno in morda neprijazno. Ne vidi drugega kot kamenje smpatja majhno skupinico dreves in grmovja prepletenega s trnmi, robido, pa šipek je vmes, travnik in dol okoli Brežca majhno v zavetje skrito polje, ki pa se komaj lahko tako imenuje, če gleda to oni, ki je prišel iz dežele, kjer je vse ena sama plodovita njiva. Sadovnjaki v Dolu mu bodo komaj majhen nakaz pravega sadovnjaka. In če bi vse, kar rodi združil, bi zadostovalo komaj le za enega, dva kmeta. Ostal mu bo pred očmi le z brinjem in kamenjem posut svet in daleč za vsem lisa temnih borovcev. Ves s kamenjem posut gradiški breg strmo padojoči bržanski školji, škocijanski skalnati prepadi in vsa s kamenjem posuta planota, vse to mu bo postalo morda naenkrat nekaj nerazumljivega, od človeka in boga zapuščenega.

Toda tu je življenje. Gotovo je bilo kdaj lepše, če ni bilo valptov in biričev, ki jih je vedno več in danes že preveč. Priroda je tu sicer trda in da od sebe le če jo zmoliš z znojem, ki mora teči od jutra do poznega večera. In ta narava, s kamena in burje, pred katero se moraš skriti če zdivia z Vremščice čes Gaberk, je ustvarila človeka in ga vzgojila. Razumne se s svojo zemljico in prenaša z njo vse, da le živi v miru živi. Znosil je kamenje na kup z dolin in kjer burja ni ma moči, ter si ogradiš z njim majhne ograde, da bo sejal. Danes ni več prostora, ki bi ga še lahko obdelal na novo. Brinje in brinova gmajna? To pa mora ostati, ker brez njega ni Krasa. Postavil si je kamenito hišico in tudi njo je ogradiš z zidom, da bi mogel v miru počiti, tudi ko zavija in žvižga okoli vogala. A sredi vasi je vsadil lipo že davno, da so danes že vse trhe, da bi se lahko pod njo v hladu porazgovoril, zapel in odpočil.

Toda prišel je cesar, na eden več. Vstili so se od davnih časov, da že nihče več ne pomni kako je bilo, ko jih še ni bilo. In vsi so zahtevali, jemali in nič vračali. Ne le z znojem, ampak tudi s krvjo, morajo plačevati to, da so lahko »moj mili narod«. Če danes stopiš v hišo, kamor so prihajali in prihajajo še danes od tujcev le zandarji, davkarji in vojaki, boš videl na stenah viseti slike sinov v oblekah vseh mogočih cesarjevih vojščakov dol od Franca Jožefa, ruskega cesarja do — dunceja. Vedo pa še tudi povedati, da je tla ali oni šel za Napoleonom in Maksimiljanom.

Le težko presadiš te ljudi drugam, če hočeš, da bodo ohranili zdravje in zadovoljstvo. Vzljubili so naravo in zemljico, s katero žive od kar je svet, poglobili in zarili so se vanjo. Živeli bi sami v zadovoljstvu z njo in veselje lic bi bilo vedno

združeno s sončno vedrino neba, petjem slavčka in lahkim poigravanjem sapice. A človeka, ki so ga dobili nase in proti sebi, ki jih blagoslovila z zlobo in sovraštvom, ki jim ubija sinove, onečašča hčere, da bi jih iskoreninil, — prišel je ta človek bogve odkod — so morali zasovražiti.

Sivi kamen je tvoj drug.

sivi,

mrzli

kamen.

(Sr. Kosovel)

— Hej! Lejseb sivka! Lejseb!

— Kam pa kam s tem, saj ga je povsod preveč! —

— V Risnik! To zimo ga je spet naneslo, menda burja. Ali pa rase, vrag si ga vedi. Težko bi bilo orati. Povsod ga je došti... In lani smo vse strebili. Vsako leto trebimo.

In voz je odkrpal po lepi cesti dalje. Naložen je bil s kamenjem. Živina in človek, vdana v vse, pa pred njim do — Risnika.

*

Tako mi snežijo pravljice drobne v samotne oči.

(Sr. Kosovel)

Risnik!? Koliko pravljic, lepih dni je skritih v njem. Velika, ogromna jama, široka tako da se z ene strani na drugo težko sliši in razloči. Mi vsaj, ko smo bili majhni in smo se s svežimi grli drli eden drugemu, nismo razločili besed. Morali smo zlogovati in vleči samoglasnike. Globoka pa je tako, kot bi se zemlja udrla in bi se v njej lahko skrili ves ljubljanski grad od vnožja do vrha stolpa. Danes, ko jo gledam od daleč se mi zdi morda še večja. V njo prideš lahko le po dveh strmih stezicah, drugod pa se moraš ponekod plaziti. A mi smo — tam bali kač.

Lojze, Zeno, ki služi sedaj afriški civilizaciji (bogve, če ve on to), Drago in zopet Drago, pa še drugi, vsi Risnik dobro poznajo! Takrat še ni bilo toliko šole, saj so bili v njej še vojaki. Pa tudi če je bila, je bila daleč od naših misli. Kaj to če smo jih dobili doma če smo bili v šoli zaprti? Več kot en dan ni nikoli trajalo, da ne bi mogli pozabiti. S šole smo vedno ušli. Če se je le dalo smo zmanikili kos kruha, knjige in tako ropotijo smo skrili pod kako steno in že smo bili kralji, vitezi in vojščaki trgovci in kuharji, včasih raziskovalci, sredi Risnika v grmovju in med skalami in — živeli. »Kdo jih bo iskal, saj jih ne najdemo, so rekli doma. Mrak nas je šele opozoril, da je treba podložiti in pripraviti hlače. Tudi to smo znali, da se ni nič poznalo in je le malo bolelo.

Ko smo bili pa popolnoma brez nevarnosti in obveznosti, smo vrh Risnika ob cesti na skali postavili zid s kamena in konzerv, saj teh je bilo takrat preveč in smo se vrstili. Eden je ostal pri tem zidu, ostali smo pa šli na drugo skalo nasproti in posedli kot danes vidimo sedeti po ložah ali tribunah. Na znak je oni, ki je ostal dregnil v zgradbo in vse je zropotalo v prepad, grmelno treskalo, kot da je sodni dan, ki smo si ga le tako lahko predstavljali. Če smo še napolnili konzerve s peskom, so »bombe« dvignile vso predstavo do viška. Po prvem dejanju so sledila druga do utrujenosti. Če je zmanjkalo »bomb« smo jih šli v Risnik zopet iskat.

Najlepše »bombe« smo prihranili, da smo strašili z njimi strahove. Zato pa je bilo treba le malo več, celo zelo velike korajže. Čez zidove in ograde smo se plazili tiho tja do Kačje ali Koševje jame. Obe sta na vrhu zelo ozki. Niti pol lučaja nista široki. Globoki pa tako, da še nihče ni prišel na dno. Če smo vrgli kamen smo morali šteti do skoro dvajset, da je zadel ob steno in se potem se je dolgo valilo in odbijalo, ko se je kamen razletel. Z obeh jam se je vedno kadilo in čulo čudne glasove. Tiho smo se splazili na pripravno mesto. Padla je prva »bomba«. Ena, dve, tri... Nič, sapa je zastajala, nato globok, zamolkel udarec in strašno gučanje strahov. Še malo prestrašenih pogledov in že smo jo ucvrli čez kamenito gmajno in boste noge nas niso prav nič bolele, če smo zadeli ob kamen. Bežali smo, dokler se nismo zbrali na železniškem mostu, ali na sosedovem zidu ob železnici, posedli, cingulali z nogami in kričali. Ko je eden izmed nas zažvižgal s piščalko in se je ustavila lokomotiva, ki je premikala vagon po kolodvoru, ki pa se gotovo ni radi našega žvižga ustavila, smo bili zozet vsi v strahu. Tiho smo zlezli na veliko, košato Kovačevo lipo, kjer smo imeli med rogovilami iz žic zgrajena in lepo postlana gnezda...

Od daleč je bilo čuti sopihanje vlaka in enakomerno pesem škrtatov. Mi smo pa pospali v svojih gnezdihi visoko gor pod vrhom lipe. Tako je bilo nam!

*

Zvonovi svečano zvonijo, njihovi glasovi se v vetru gubijo.

(Sr. Kosovel)

Znoj pa je tekkel na njive in travnike ves dan, da bi rodili. Ko je oznanil počitek je za hip vse postalo in nato so družine posedle okoli mize k skledi, polni krompirja ali repe v oblici, radiča ali fižola, en-

spodar pa je dobil tudi kos svinjskega. Živina se je vračala, žene so jo pomolzele, moške pa ji nastlali. Nad vasice je legal mir. In zopet so zapeli krampi, motike in kose, zadevali ob kamen, ki je rasel povsod in zvok je odmeval od njive do njive, od ograde do ograde; človek in živina sta dajala zemlji vse moči in sile, da bi jim tudi ona vračala vse, kar jim obtežena s kamenjem vrnila more.

Ko pa je v nedeljo vabilo prvič, so se pričeli fantje in moške zbirati, dekleta in žene pa natikati svoje mašne rute. Hiteli so po poteh med ogradi, vsemi obzidanimi, ob brinju, mimo kalov, dol proti zvoniku. Pogovarjali so se. Moške o gnoju, njivah letini in živini, ženske pa o dobri kavi, ceni jajc in mleka, pa še kaj o sosedih. Ko je oznanil tretjič so bili že vsi pod zvonikom. Otroci pred oltarjem, ženske in starčki po klopih, moške in fantje pa odkriti po zidu okoli cerkve pod dvema lipama. Razgovore je prekinjal le zvon, ki je oznanjal velike dele opravila v cerkvi. Od daleč so tudi slišali, kaj so gospospovedali o vsem kar je treba, da prideš v nebesa. A, ko je stopil na zid, ki je okoli cerkve in se oprl ob kameniti okvir Matere božje stari Žužek, se je zbralo vse okoli njega in z odprtimi usti poslušalo, kaj zahteva od njih cesar, dežela in občina in kaj bo treba zopet dati. Če njega ni bilo, je nekaj manjkalo.

Solnce je op nedeljah drugačno. Tudi ljudje so drugačni in veseli. Gospospadi hodijo po ogradah, gledajo in včasih poberejo kamen in ga vržejo na zid ali grbljbo. Še veliko solnca naj se tu razlije.

(Sr. Kosovel)

Slike se vrste in vrste. In tako kot so mi prišle ena za drugo sem jih postal. Kdor jih bo bral, naj se ne jezi, če niso vse besede lepe, kot bi morale biti, naj se ne jezi, če ni vsega v njih, kar išče. Prišel bo gotovo drugi, ki bo znal boljše zajeti vse in povedati lepše, kar je na srcu nam vsem ki smo prišli od tam, kjer kamen rase.

Ne vem kdaj bo to, a gotovo je, da bo prišlo, ko bodo borovci zopet mogočno spremljali orglje, ko bodo vesela grla pela pesem vstajanja in bo odmev motike, ki je zadela kamen, nehal oznanjati grobove.

Zdaj je velika noč. Mama mi piše, da je burja. Pa saj jo vsi slišimo, kako nam prinaša v sunkih glasove zvonov, ki se zopet zgubljajo, nekam daleč, daleč čez brinjeve gmajne...

PUTNIK

Po široki cesti ide putnik. Drži se kraja ceste. Koraci su mu teški in spori. Debele prašnjave cipele jedva diže. Odišlo mu je trošno in zemažurano. Na glavi mu stara, trošna kapa! Pod pazuhom nosi paket in debelom papiru. Tko zna, možda neko rublje, možda najmilije uspomene, vridnosti! Omalen je. Hod mu je mučan, težak. Plaho se obazire na ljude, na svet. Eto, svi ga možda smatraju skitnikom, besposličarem ili možda još nešto gore! Ulazi plaho u kuću. Preplašeno se ozire i nezna na koja bi vrata zakucao i hoće li mu se otvoriti! »Vi, ste gospodine iz Istre«, reče. — Da iz Istre! A Vi, Vi? Znam, vidim u njemu junaka, niskost svijeta, podlost opake! Pruži mi drhtavom rukom, teškom rukom knjižicu. Jest, on je iz sjeverozapadne Istre iz sela N... tako veli knjižica, a on, njegove dobre oči, što tako pobožno gledaju u mene! I tek kad sam ga ponudio da sjedne, da odloži svoj paket da hnuo je slobodnije! I kad mu pružih cigaretu, kad ga nahranih, on prozbori iskreno, toplo.

Bio je u Francuskoj više godina na radu i jednoga dana nestalo je rada, a on se dao u svijet. A, nije kaže, nikako, nikakav probisvijet, skitnica. Imao je u Istri kućicu, baštu, njivice, vinograd. Da i u njemu prepoznah Golgotu, patnje Istre. A je li Istra najljepša! A, gospodine, koliko je ona ljudi pomogla, nahranih, napojila! A koliko je lijepa! Par suza, koje su htjele da se niz opareno lice spuste, zadržavao je hrabro, junački! I eto, taj je putnik nakan da ide sa svojim paketom dalje i da nosi u sebi najveće bogatstvo, čistoću svoga srca, svoje duše. Jest, zato, jer nije htio da pogazi svoju materinju riječ i kako se tu lijepo primjenjuju riječi »Ljubi otadžbinu iznad svega, biti ćeš prezren od svijeta i umrijeti gladan kao pas.

Prikodrašan.

MARA LAMUTOVA:

BORI ŠUMIJO...

Šume kot morje na kamniti gori
neutrudno kljubujejo kraški bori,
ko burja med vejicami njih zaplaha —
nalik bolnikom staro drevje vzdihla.
Med vas zahajala sem v rosnih zori,
ljubila, sanjala med vami, bori;
ko vstal je šum, obstala sem vsa tiha,
misleč, da skalna gora v spanju diha.
Kako drugačno je sveta šumenje;
nikdar me ne uspava kakor vi.
ko bil vaš šum kot ave je zvonjenje.
Brez spanja večkrat noč mi odrzbi,
ob zarji sem od tuge vsa prevzela —
na žarkih pa mi slrb v objem hiti.
(Iz zbirke: »Breze in Bori«)

STIPE VRDOLJAK:

ZA VRIJEME SVJETSKOG RATA U ISTRI SE JE MNOGO GLADOVALO ...

Kada je poslije Sarajevskog atentata iz atmosfere, nabijene elektricitetom, napokon tresnulo, tj. nastala mobilizacija, na Liburnijskoj rivijeri se nalazilo na ljetovanju oko desetak hiljada gostiju.

Vijest o mobilizaciji sve je panikom zahvatila. Svak je nastojao da se čim prije dočepa kuće. Ja neću nikad zaboraviti scenu, koje se tih dana odigravale na stanici Matulje. Oko svakog vlaka, koji je stizao iz Rijeke i kretao preko Sv. Petra na Krasu za sjever, nastala bi očajna gužva na vratima vagona. Svi se gurali i borili, bez ikakova obzira na spol, dob i društveni položaj, ko će se prije dočepati bilo kakova mjesta. Kupeji, hodnici, dapače i zahodi bili su tako prenatrpani, da se nitko za čitave vožnje nije uopće mogao ni maknuti. Bečki ili poljski aristokrata bio je sretan, ako je za svoju kartu I klase mogao stajati, ko srdela stisnut, u hodniku vagona treće klase, dočim je peštanski jahtes ipak jednom doživio da je sa kartom treće klase zasjeo na meke duške prve klase.

Iz te mase stisnutog ljudskog mesa čule se samo kletve, očajni povici i plač. I kad bi konduktieri teškom mukom po- zatvarali vrata vagona, vlak bi, teško sopteci, polako krenuo. Kao da duše, osudjene na vječne muke, kreću u pakao... Takav je utisak zahvaćao, naročito u noći, kad bi vlak, bacajući iz lokomotive kišu crvenih iskara, polako nestajao u tamnoj noći...

I napokon se sve nekako stišalo, stranaca većinom nestalo, a domaći ljudi se primirili, u isčekivanju što će donijeti rat. Ta barem u tom kutu na jugu, nije za prvi čas bilo pogibelji, da će oko Učke zagrmjeti topovi. Radi toga, u toku vremena, uz ono nešto gostiju koji, su ostali, pridošlo i nešto novih, kojima nije trebalo da se žrtvuje na galičkim i srpskim poljanama slave »za presvijetlog cesarja« kako su govorili crno-žuti patriote.

Ali malo po malo počele se osjećati posljedice rata, koji je prema sigurnom prorokovanju bečke i budimpeštanske kavanske publike, imao da svrši kroz nekoliko mjeseci bez velikih žrtava, i imao biti sličan višim manevrima uz konačni paradični defilering pod svirkom vojne muzike.

Mjesto paradnog marsa nastala je poznata trka preko Drine, a poslije ove trke počelo se stidljivo govoriti, da će trebati nešto dulje »aushalten bis zum endgültigen Siege«, izdržati do konačne pobjede, koja, naravno, nije mogla biti nego na strani Njemačke i Austrije.

A da se dodje do te konačne pobjede, trebalo je, da se pučanstvu počnu stiskati kolani, ili, kako se i drugačije kaže sve jače stezati kajise oko trbuha.

U mudrim mjerama, koje su se u tom pogledu poduzele, jedna od prvih bila je u Liburniji odredba političke vlasti, da se više ne smije peći čisto bijeli pšenični kruh, nego uz laku primjenu kukuruznog brašna. Takav kruh dobro je prijaš našim plebejskim želucima, ali je izazvao proteste kod otmene strane gospoštije u Opatiji, jer ko će »diese Schweinerei fressen«. Medjutim godinu dana kasnije, kad su morali kudikamo gori da jedu, i na porcije, dobro bi im bio došao!

Mnogi još živi smrtnici iz tih vremena sjećat će se kako se je sa strane vlasti vršilo sistematsko sve jače stezanje naših kajisa, a sve u cilju, da nam se istreniraju želudci da mogu izdržati do konačne austro-njemačke pobjede. Nastale su glasovite aprovizacije, u kojima si dobio najpotrebnije živežne namirnice, a naročito kojekakve surogate, kao glasovito Dörrgemüse i brašno sumnjive kvalitete često pomiješano s pilotinom, a koji put i cementom, ali ne koliko si htjeo, nego u intervalima kada ih je bilo, a što dalje sve u manjim porcijama na glavu. I napokon bio si sretan ako si uopće što mogao dobiti, a da bilo što dobiješ, trebalo je da se postaviš u red, jedan iza drugoga. Ili, kako se onda u eri rata govorilo u žargonu austrijskog exerecierreglamana: einzeln abfallend, i da satima i satima čekaš dok dodje na te red.

Ove sve manje i neredovite porcije, koje se dobivale u aprovizacijama, dovele su do toga, da su se ljudi stali okretati i smišljati ne bi li drugim putevima došli do bilo kakove hrane. Ko je imao novaca išao bi u sela u Sloveniju da što nakupuje ili bi se obračao raznim trgovcima bez obrtnog lista, koje je rat iznio na površinu, a rekrutirali su se iz svih žaleža i bavili se potajno preprodajom živežnih namirnica, koje su raznim putevima i sredstvima kriomčarili naročito iz Rijeke i Slovenije.

Što se tiče uopće prehrane u vrijeme rata Istra je bila uistinu prava sirotica. Dok je seljak u Sloveniji i u Hrvatskoj prilično toga imao čime će se prehraniti, seljak u Istri nije mogao ni u mir-

no doba da se prehrani kroz čitavu godinu vlastitim produktima. A za vrijeme rata, kada je prestala svaka zarada i mogućnost nabavljanja živežnih namirnica izvana, stanje čitavog pučanstva postalo je očajno.

U početku rata moglo se je lakše doći na Rijeku i Sloveniju do manjih količina hrane. Ali što dalje bivalo je sve teže, jer su vlasti konačno zabranile i najmanji izvoz iz Rijeke i Slovenije.

A onda je počelo kriomčarenje preko manje nadziranih puteva i staza. Mnogo puta uspjelo je sirotinji i novopečenim kriomčarima, da se u noći probiju preko granice. Drugima je pak u pomoć bila dana uspjevao da cestom iz Rijeke u Kantridu prevezu nesmetano puna kola raznih životnih namirnica. Trebalo se naime znati okrenuti i »kola namazati«, pa je išlo. »Namazani«, naime, madjarski financ na ulazu u Kantridu okrenuo bi se napram moru i nije »ništa vidio« što se iza njegovih leđa događalo. U Kantridi i Zamentu mogao si za vrijeme rata u svako doba dobiti živ. namirnicu.

I željeznicom se kriomčarilo. I ovdje iz početka lako, a onda sve teže i teže, jer je policija prije odlaska vlaka pretraživala svaki kut. U kriomčarskoj radbi željeznicom najviše uspjeha imali su željezničari, što je i razumljivo, jer su poznavali sve tajne pretince u vagonima i lokomotivama, u kojima je policijsko strogo oko zakona imalo malo pojma. Na pr. komu bi u prvi mah palo na pamet, da se na tenderu lokomotive ispod naslage ugljena ili u cisterni za vodu nalaze vreće ili bačve slanine i ostalih živežnih namirnica? Pa ipak je slovo zakona to s vremenom nanjušilo. I poštari su dobro prolazili, jer ko bi od policajaca mogao pomisliti da se u plombiranim poštanskim vrećama, koje

su im ispred nosa na Rijeku ukrcavali u poštansku ambulancu, nalazi kriomčarena slanina ili što drugo?

U Sloveniju su odlazile čitave mase svijeta, većinom žena, a najviše po krumpir i fažol, koji su postali rijetka i štimana poslastica. Ispocetka išlo je lako, dok sreska načelstva u Sloveniji nisu zabranila izvoz iz svojih područja. I ovdje je sirotinja morala da potraži teško pristupačne klanice jadikovce, preko kojih bi, teško uprčene žene, prebacivale se preko »deželne kranjske meje« na istarsko tlo. Koliko li se samo sirotinjskog znoja proliło i muke namučilo, dok bi te jadne žene preko onih brdina kod Šapiana sašle na teritorij sreskog poglavarstva vološčanskog! Ili bi pokušavale, da se iz zadnjih slovenačkih stanica, Kilovča i Trnova-Bistrice, u noći provuku nezapažene u vlak i s njime dovezu do Jurdana i Matulja.

Ali dolaskom na Matulje, odakle ih je najviše odlazilo u Sloveniju, nisu te jadnice bile još sigurne za svoju siromašnu hranu. Na Matuljima je čekao na svaki vlak neki Švaba, činovnik sreskog načelstva u Voloskom, da zaplijeni svu hranu, koja je dolazila vlakovima, i da se ova, navodno, porazdjeli među pučanstvo. U svom mrskom poslu imao je taj Švabo malo sreće, jer su mu naši željezničari, gdje su samo mogli, bacali klipove pod noge, a s druge strane bi žene koje bi se iskrcavale na Matuljima s obratne strane perona, nestajale bi brzo u mraku, jer bi im željezničari, koji su pazili da s te strane nitko ne izađe, pomagali da se čim prije izgube.

Najstrašnju sliku bijede i glada moglo se je zapaziti u jesen god 1917, kada su ljudi iz srednje i zapadne Istre, očajni i izgledniji, stali kod kuće sve da prodavaju što se prodat dalo, i u čitavim masama, po danu i po noći, preko Učke

se spuštali u Kantridu, da nakupuju što hrane. Uistinu je to bila strašna i dirljiva slika! Kad bi nakupovali vraćali se istim putem natrag. Neki su morali pješaciti i po 50—60 i više klm dok su stigli do Kantride, a toliko isto natrag.

A sada dolazi momenat, koji mi se za čitav život usjekao u mozak i ispunja me još i danas ogavnošću i mržnjom napram bivših naših ugnjetavača, koji su u bezbroju ostalih, jednom strašnom gestom, u punoj svjetlosti pokazali svu mržnju i brutalnu nehumanost napram našem narodu.

Sresko načelstvo u Voloskom, kojemu je u to doba bio na čelu poznati naš protivnik, Bezirkshauptmann Murad, zabranjuje toj jadnoj izmrcvarenoj raji, da ne smije kolima prevažati nakupovanu robu u Kantridi, nego ju mogu do neke izvjesne količine odvažati, uprtivši ju na ledja. A izglednija raja morala je, da se tomu pokori ili da crkne. To je značilo, kad si sa 20 kg kuruze, nakon 3—4 dana vremena i 120 klm prevallenog puta, došao kući, morao si odmah krenuti natrag, ako nisi htio da ti ukućani pomru od gladi!

Nisu to bile nikakove preventivne mjere radi osiguranja ishrane pučanstva u vlastitom srezu, jer hrana je u Kantridu raznim kanalima neprestano pridolazila, te ako se pučanstvo u Liburniji nije tomu protivilo, nego je dapače s iskrenim saučesćem promatralo i pratilo taj pohod gladne braće iz srednje i zapadne Istre, moglo ih je u miru pustiti i sresko načelstvo u Voloskom!

Nego, što da trošimo riječi o toj svapskoj gospoštiji bez srca!

Vrag je došao po svoje i odnio ih! Nestalo je raznih Murada, Luttingera i Bajera, a naš narod u Istri izdržao je svjetski rat i ostao živ, kao što će izdržati i sadanju tragediju.

„AKCIJA ZA OSNIVANJE HRVATSKE GIMNAZIJE U PULI“

Dodatak članku g. Ante Rojnica u božićnom broju „Istre“

Josip Krmpotić

akcija pokrenula i uspješno propagirala, te mu tako dao priliku, da svoje stare uspomene iz mladosti dana u tom predmetu osveži i poda javnosti sliku i priliku, ukoliko se to tiče materijalne strane predmetne akcije.

Kao izdavač »Hrvatskog Listca«, koji je počeo izlaziti dne 1. jula 1915. godine, povjerio je potpisani upravu lista gosp. Josipu Bazeliu, agilnom rodoljubi, koji se danas nalazi u Tivtu. Istome je bilo povjereno i vođenje poslova materijalne prirode u akciji oko sakupljanja prinosa za osnivanje hrvatske gimnazije u Puli. Gosp. Bazeli je svoje poslove obavljao sa oduševljenjem, skrbno i tačno. Sve prinose je objavljivao u listu a sabrane iznose bezodvlačno ulagao na priplod u »Istarsku Posujilnicu« u Puli.

Pobudjen lijepim člankom gosp. Rojnica u božićnom broju »Istre« i njegovim navodima, da se je u tu svrhu, nabrala lijepa suma od K. 60.838.70, koji iznos u tadašnje doba, po tvrdjenju gospodina Jure Kaftanica, sada na Sušaku, nisu bile »mačje suze«, obratio sam se radi podataka na gosp. Bazeliu sa molbom da bi mi dao izvještaj po predmetu sakupljenog iznosa u cilju obavještenja javnosti o pravom stanju stvari. t. j. »gdje su svršile po »Hrvatskom Listu« za hrvatsku gimnaziju u Puli sabrane pare.«

Gosp. Bazeli, koji je bio duša pokreta u sabiranju prinosa po toj akciji, odgovorio mi je dne 14. I. t. g. među ostalim:

»Danas ne znam tačno, koja je svota bila sakupljena. Novac se je ulagao na uložnu knjižicu »Istarske Posujilnice«. Držim da je bilo sakupljeno više nego li se u »Istri« navadja. Uložna knjižica je bila uvijek u mojem posjedu. Nakon dolaska Talijana u Pulu i pošto sam se bio zauzeo po naredjenju »Narodnog vijeća« u Puli za dvije učiteljice iz Lošinja, koje su bile na proputovanju kroz Pulu za internaciju te sam njima omogućio novčana sredstva

za izdržavanje u prognanstvu, pao sam u šako talijanske kvesture i pozvan radi toga na saslušanje. Tom prilikom dobio sam nalog na kvesturi da budem spreman za odlazak, t. j. u internaciju. Taj događaj sam iznio u sjednici »Narodnog vijeća« te sam tom prilikom napomenuo, da imamem u posjedu kod kuće uložnu knjižicu »Hrvatskog Listca« vrhu sabranih i u »Istarsku Posujilnicu« uložnih prinosa za hrvatsku gimnaziju u Puli. Na sjednici sam dobio nalog da knjižicu predam blagajniku »Narodnog vijeća«. Tu sam odluku u cijelosti izvršio i drugog dana otputovao u Ljubljanu u odjelju željezničara. Što se je desilo dalje sa tim novcem, meni nije poznato, jer više nikada nisam bio u Puli. Tako završavajući svoj izvještaj po tom predmetu g. Bazeli i dodaje: »Ovoliko samo u pogledu novca, sa kojim niti Vi niti iko od Vaših rođjaka niste rukovali i nije bio konačno niti Vama predan.«

Poslije ovog izvještaja gosp. Bazeli nastaje pitanje: »Kud se dede Cara Nemanje blago?«

Na to pitanje odgovara slijedeći dokument, kojega priopćujem javnosti u originalu i koji glasi:

»Commissione disciplinare della Direzione di Finanza di Pola.

Nro. 70/1 C. D. dd. 16. 4. 1919.

Dr. Michele Buzolić...

Durante la perquisizione praticata dai RR. Carabinieri nella Sna stanza d'Ufficio e d'abitazione fu trovato in possesso di un ingente importo di denaro, CIRCA 120.000 (centoventimila) Corone, investite in libretti della banca »Posujilnica« sotto vari nomi, tra cui »Narodno vijeće«, »Hrvatski List«, »Societa Ss. Cirillo e Metodije« ed altri.

Dalle registrazioni, tenute personalmente dal dr. Buzolić, risulta, che egli faceva erogazioni a maestri, preti e sott'ufficiali croati, parecchi dei quali furono nel frattempo internati.

Dr. Morosini, presidente — Motka, protocollo.

Taj dokument je primio gosp. Buzolić od disciplinske komisije prigodom njegove internacije i otpreme u Sardiniju, gdje je probavio desetak mjeseci. Original se nalazi u njegovom posjedu u Beogradu, Pašićeva ulica broj 25 (u osiguravajućem društvu »Rossi-fonsiere«), gdje stoji svakome na uvid u dokaz da su novci, odnosno imetak naših narodnih ustanova u Puli, svršili u ždrijel pitomo i kulturne ovce, koja je proždrla vuka.

Dodatak: Gospodin Bazeli je u svom odgovoru primijetio glode konačnog pokreta po pitanju hrvatske gimnazije u Puli i slijedeće:

»Kada smo sabrali dovoljnu svotu novca, a računali da će isti i u buduću pridolaziti, savjetovali smo se, kako da pri-

stupimo otvaranju gimnazije. Dobili smo prostorije »Citaonice«, gdje bi se prvu godinu besplatno smjestio prvi razred. Dr. Mario Krmpotić je organizirao, da pored njega budu nastavnici: Dr. Vesel, nadzornik Barbalic, Pop Janko, Jure Kaftanica i još neki, kojih se danas ne sjećam. Zatim sam po instrukcijama pošao u Opatiju gosp. Caru-Eminu i s njime stvar raspravljao. Dr. Mario je bio mnijenja da dodje u Pulu kao ravnatelj gosp. Car-Emin. Sa preporukom gosp. Cara otpisao sam na Sušak i govorio sa ravnateljem realne-gimnazije pok. Marušićem. On je našao izlaz tako, da se svi djaci upišu u sušačku gimnaziju kao privatnici, a da se koncem školske godine uputi komisija od tri profesora u Pulu, gdje će podvrgnuti djake formalnom ispitu, a zatim izdati svjedodžbe. Ovakav postupak bi se imao provodjati sve dotle, dok državne vlasti ne preuzmu gimnaziju. Nakon toga uspjeha uputio sam se u Zagreb, gdje sam bio primljen kod podbana dra Rojca, kojemu sam izložio čitavi pokret i stanje stvari. Podban je bio oduševljen. Kazao mi je, da bez daljega pristupimo osnivanju gimnazije i da je otvorimo naredne školske godine. Obćao je da će Banovina za početak i za buduće opskrbljivati gimnaziju sa svim potrebnim namještajem i školskim inventarom potrebnim za nastavu. Kako se vidi — završava gosp. Bazeli — otvorenje gimnazije za 1919—20 godinu bilo je osigurano u svakom pogledu, a to tim više, što su se svi nastavnici u Puli izjavili pripravnim da vrše nastavu besplatno.«

Umoljavajući g. Urednika da ovo par redaka dobrohotno priopći u »Istri« u interesu čistih obraza i prstiju svih lica, koja su se bila zauzela za osnivanje hrvatske gimnazije u Puli, koji u moralno-prosvjetnom, toli u materijalnom pogledu.

Bivši »lihi stvaralac i revolucionar«.

MARA LAMUTOVA.

IN RI

I.

Ko visel si med nebom in med zemljo
obupno v smrti grozi si izustil.
»Moj Bog, moj Bog, zakaj si me
zapustil?«

Uboga Tvoja duša razboljena,
kako je bila strašno razdvojena!
Ljubezen si oznanjal mir in spravo,
ljudem si hotel dati paradiž,
a s trnjem kronali po Tvojo glavo —
in kot razbojniki pribili Te na križ.
Prešlo je tisoč in desetsto let...
O, saj še vedno si na križ razpet,
ker vso ljubezen čisto, nesebčno,
li tisoči so zanj kri žrtvovali,
so sproli novi Judeži izdati
(Iz zbirke: »Breze in Bori«).

SOŠKI:

ANDREJ VOLARIČ

Ob štiridesetletnici njegove smrti 1863 — 1895

Andrej — sam se je imenoval Hrabroslav Volarič, se je rodil 14. novembra 1863. v Kobaridu v h. št. 73. — danes je to tretja najvišja hiša na desni strani ceste, po kateri potuje iz nepozabne solnčne Gorice, v naše Gore. V tej hiši je vzdana spominska plošča, katero je posvetilo Tolminsko učiteljsko društvo svojemu odličnemu tovarišu — pevcu in skladatelju 1908. Danes je ta kamnita plošča pobeljena, — ker je tako zapovedal ukaz fašistovske domovine — a naši rojaki pod tujim jarmom še čitaajo pod apnenim beležem na njej samo pod glasom v svojem srcu: »Ljuba moja je Slovenija, jaz pa Slave zvest sem sin!« Vsled tega je bila pobeljena Volaričeva spominska plošča, vsled tega je bil obglavljen in iz cementovanih temeljev odlomljen njegov spomenik na glavnem trgu našega mirnega Kobarida.

Volaričevi starši so bili priprosti delavci, poročeni na gole roke, pravimo Kobaridci t. j. po naše brez lastne strehe, brez imetja in brez službe. Oče njegov je umrl po svetovni vojni v lepi starosti nad 70. let. Bil je spreten čevljar, še spretnjši godec, in najspretnjši lovec. Mati njegova je bila Katarina, rojena Kenda (kar znači pri nas torba ali kranjski cekar) iz Starega sela. Imeli so tudi 12 let mlajšega sina Janka.

Stari Lojz — Volaričev oče — je bil član že od nekdaj znanega godbenega društva na »pihala« v Kobaridu. Šest do osem je bilo teh godcev pod vodstvom cekvenega organista Franca Konačevca (Rakovšek) in bili so svojem ljubemu trgu Kobaridu popolna mestna godba, a daljni njegovi okolici so nadomestovali še danes pod tujim jarmom dobro poznane Prvačkove, ki so vrteli pete vse naše kmetske mladine v goriški okolici.

Pri vseh vajah je bil tudi mali sinko Andrej, naš prerano umrl skladatelj. Poslušal je ubrane glasove očetovega klarineta, jih primerjal z vodilnim glasom spretnega kapelnika in zahotelo se je mladi duši, da bi ustvarjala najlepše skladbe, katere bi se pele in godele po vsem ozemlju, koder se sliši naša pesem v naši krasni materinski govorici. V domači šoli je bil zelo priden, a nad vse je ljubil petje in glasbo. Tedanji mladi kobarški učitelj Carli je zasledil nadarjenost malega Drejca in pričel ga je učiti note. Carli je bil sam glasbenik, saj je uglasbil znano pesem beneškega Slovence Podreke: »Jaz nisem Taljan-ka, pa tudi ne bom, bom zvesta Slav-janka in ljubim svoj dom!« ki se je pred šestimi desetletji in več prvič zapela na Kobarškem čitalniškem odru v Gregoričevi kaplanski dobi pod Carlijevo taktirko.

Vrnilo se k Volariču. Oče Volariča, spreten čevljar in vnet godec, tudi strasten lovec mu je s kopitom, klarinetom in zajčimi kožami prisluzil in kupil star polomljen glasovir. Muzikaličen učitelj Carli ga je uglasbil in pričela sta z učenjem. Napredoval je tako hitro, da je že po končani ljudskošolski dobi, kot štirinajstletni deček znal vse, kar je takrat rabil navadni pevec in pevovodja na deželi. Na prigovarjanje domačih razumnikov ga je oče z upom in strahom poslal s petnajstim letom na učiteljsko v Koper; naš Andrej se je s tem posvetil učiteljskemu stanu.

Sinko se je učil, a ubogi oče je pilahal groše za svojega ljubljence iz klarineta, krpal čevlje po boljših hišah, prodajal zajce, stiskal in stiskal, da ne bi trpel pomanjkanja njegov ljubljence. Šlo je, doma so toliko prihranili in prisluzili, da so imeli vsi skoraj dovolj in večkrat mi je smehljaje povedala njegova blagopokojna mati:

»Godca bom vzela, bom zmeraj vesela, če moke ne bo, zagodel mi bo!«

V Kopru se je Andrej dobro učil, a umljivo najbolj glasbo. Glasbeni učitelj na učiteljski Czaštka je takoj spoznal Volaričev talent in prizadeval se je neumorno, da bi pomnožil glasbeno znanje svojega učenca. Naš mladi učiteljskiček je 1882. napravil skušnjo učiteljske zrelosti. Bil je učitelj in vrnil se je v svoj ljubljani Kobarid, kjer je učiteljeval prvi dve leti in si izbral družico v Pražovi hiši pod Škratovo skalo pod Sv. Antonom — mlado svojo učenko Kokole Franciško.

Še kot učiteljskiček je vodil doma svoj pevski zbor, priredil svojo prvo besedo v Zganovi (Mašera) dvorani 1881. o počitnicah, kar se je potem zgodilo vsako leto do 1895. pod njegovim vodstvom.

Nadaljeval je z vežbanjem in poučevanjem pevskega zbora in nikjer ni bilo tako živahnega narodnega življenja, kakor v Kobaridu, kjer so že pred Volaričem orali ledino naši odlični rodoljubi: pesnik Simon Gregorič, pravnik Gruntar Ignacij, bogoslovec in pozneje župnik medanski Kurinčič (najboljši te-

Kobarški trg s preloženo prizmo Volaričevega spomenika

norist na Goriškem), kobarški ljubljene pesnik Krilan, mnogi drugi dijaki Kobaridci in okoličani.

Volarič je neprestano »skladal pesmi«, Gregorič in Krilan sta »zlagala pesmi«, a peli in deklamirali so jih naši veseli tržani.

Zvečer je spesnil nepozabni mladi pesnik Krilan (Pepi Pincev) pesem n. pr. Novinci, zjutraj jo je Drejc Lojzov, namreč Volarič uglasbil, popoldne so jo že peli mladi »reklut«, katerim je bila namenjena. Poslušali so to mladino resni možje, dekan Jekše, poslanec Pagliaruzzi, učitelj oče Dominko, gospodarji Tonc, Jeron, špičk... in zadovoljni, srečni so bili veljaki planinskega raja.

Iz Kobarida se je Volarič preselil v Tolmin, kjer je služboval tudi sloveči cerkveni skladatelj Fajgelj Danilo. Žal, da sta bila ta pevska genija le eno leto skupaj v Tolminu. Volarič se je preselil na Livek, ob stari meji na Beneško Slovenijo. Srce mu je zahotelo v solnčno Gorico in zaprosil je na ravno takrat razpisano službo v Kozani, kjer je služboval 7 let. Še danes radi prepevajo naši Brici — Kozanci, ki so s svojim vrlim pevovodjo razširili našo lepo pesem med veselimi obmejnimi Brici do najskrajnejše meje čez Gradnikovo Medano do furlanskega Krmna, kjer smo imeli svojo narodno postojanko — šolo dvorazrednico tik do svetovne vojne. Zašel je na Kras v najbolj narodno ogroženo občino Devin ob sinji Adriji, kjer se je ustanovil v svetem prepričanju, da bo neomajen branitelj narodne meje na obali sinjega Jadranskega morja. Tu je navdušeno prepeval Hajdrihovo »Buči morje Adrijansko...!«

Umrli je 32 let star v Devinu dne 30. septembra 1895. Na obali sinje Adrije počivajo v narodno najbolj ogroženem Devinu, na domačem pokopališču Volaričevi zemeljski ostanke. Hvaležni Kobaridci (županstvo, čitalnica, Hranilnica in posamezniki) so dne 8. septembra 1908. postavili kamenit spomenik z veliko narodno slavnostjo. Na kamniti prizmi je stal kamnit kip pokojnega skladatelja v naravnih velikosti v salonski obleki s pesmarico v roki, kakor je navadno nastopal pri narodnih prireditvah. Občina Kobarid je okrog spomenika na trgu ogradila dva ara zemljišča, nasadila lipe, zelenje in cvetje, napravila krasen ljudski vrtič z belimi gredicami ter rdečimi cvetličami in res počastila svojega nadarjenega sina s to svojo kulturno napravo.

Dne 15. junija 1922. je bila vzdana v kobarški občinski dom spominska plošča s poveljem italijanskega vojnega generalissima Diaza, ki proslavlja zmago italijanskega orožja in s tem poveljuje pridružitve naše svete rodne zemlje ali kakor jo oni imenujejo Julijske Krajine k Italiji. Z veliko vojaško slavnostjo so proslavljali ta dan in umljivo, da so se ji morali pridružiti tudi vsi uradi in javni zastopi. Dne 16. junija 1922. so zgradili italijanski vojaki Alpini spomenik na Krnu v proslavo svojim padlim tovarišem. V noči med 19. in 20. junijem 1922. se je razsrdil sivi Krn, da pišejo na njem tuji narodi svojo zgodovino tam, kjer jo je pisal njegov nepozabni zgodovinar Simon Rutar, ki je bil rojen v vasi Krn pri kmetu Moku. Po vsej širni Italiji je odmeval ta grom s kulensko obdolžitvijo našega razžaljenga naroda: »Naši sužnji, pastirski rod brez imena, je oskrnil naš najljubši spomenik naših narodnih herojev!« Zbrali so kazensko ekspedicijo in že dne 21. junija so maščevali v črnih srajcah ob 11 uri ponoči zadržili vrh na vratu kamnitega Volaričevega kipa in odlomili so mu glavo, katero so po-

tem z divjim hrupom nosili po gostilnah, napivali, zaničevali idealnega lirika-skladatelja in razdrobili njegovo glavo v prah in pepel. Vrgli so tudi njegov kamniti kip na tla odlomivši mu noge s kamnite prizme. Vlačili so po cestnem prahu kamnitega obglavljenca z odlomljenimi nogami, ga zaničevali, zasramovali, opljuvali.

Sovražni tisk je zbral sveto križarsko vojsko črnih srajc in planili so iz Čedad, iz Vidma in okolice nad Kobarid, snemali so vse lesene napise z naših zavednih obrtnih in trgovin, jih naložili okrog naše ljubljene lipe sredi trga, določili drv, polili bencinom in zažgali. Zgoraj je kres naše ljubezni v njih sovražstvu, rjovel in besnel, plesali so »kankan« okrog goreče lipe in zmerjali naš narod z najgršimi kletvami svoje govornice. Udarili so nad Drežnico pod Krnom, zažgali so župnišče z vsem pohištvom in obleko narodnega sivolasega župnika Kalina. Domačini so gledali ta požar svojega ponižanja in razžaljenja, a gasiti niso smeli.

Na Krnu je bilo —6° C v mesecu juliju! V Kobaridu je deževalo, a slavnost se je vršila kljub temu. Ta dan so zabili v prizmo Volaričevega spomenika visok drog in pripeli so nanj velikansko italijansko zastavo. Vsi pošteni in nedolžni naši rojaki so morali gledati to žalostno slavo, župani in občinski zastopniki s svojimi naročenimi ljudmi so morali dvigniti italijansko zastavo, šolska deca iz Kobarida in vse okolice z učitelstvom je morala prepevati Fratelli d'Italia, domači gospod kaplan ob asistenci duhovščine je moral to zastavo blagosloviti po cerkvenem obredu z blagoslovljeno vodo. Kobarški župan je moral govoriti italijanski slavnostni govor, prositi odpusčanja vladajočemu gospodu, tirane v črnih srajcah in zakricati Evviva Italia!

Volaričeve glasbe in skladbe je najlepše ocenil narod naš, ki jih še danes poje... Poročilo Glasbene Matice v Ljubljani je pisalo še ob času njegovega življenja: »Volarič obeta zložiti po svoji izredni nadarjenosti, plodovitosti v skladanju in marljivosti mnogo prav lepih glasbenih del.« Bil je 32 let star, ko je umrl, a izdal je večinoma v samozaložbi nad 10 del v zvezkih.

Umrli je že 30. sep. 1895. leta. Svojo številno rodbino je zapustil v silnem pomanjkanju, kakor vsak mladi učitelj ali uradnik, ako ga nebo prežgodaj vzame v svoje čarobne hrame. Marljiva obupana vdova se je preselila v Gorico, najela stanovanje in je kot študentovska mama preživljala dijake ter tako vzrejala sebe in svoje. Danes živi menda v Beogradu s sinom Stankom in hčerko Bogomilo, poročeno Smrekar.

Ob sklepu tega skromnega življenjepisa pa začrtamo v mrtev papir živo našo zavest in neizpodbitno prepričanje, da mora vstati dvakrat, kdor umrje dvakrat. Vstal bode naš po smrti obglavljeni mučenik in vekomaj živel v svoji podjarmljeni in osvobojeni domovini, a tudi njegov spomenik vstane z njim.

ABESINIJA JE SLAB TRGOVAČKI POSAO ZA ITALIJO

Konstatovano je, da je Italijo rat u istočnoj Africi stajao do sada dvadesetpet milijarda dinara. Pošto svih Abesinaca ima svega nešto preko dvanaest milijona — sada ih nema više niti toliko — to znači, da je Italija na svakog Abesinca potrošila preko dvije hiljade dinara.

Da je Italija svoje nove podanike Abesince lijepo kupila mirnim putem bila bi prošla mnogo jeftinije, jer bi ih zacijselo dobila jeftinije od dvije hiljade po komadu. I nebi imala nikakav riziko. Kako god dakle rat u Abesiniji svršio, za Italiju je loš posao.

GRIVŠKI:

ZVONOV SO ROMALI V RIM

Vsako leto utihnejo zvonovi za tri dni, Raglje ropotajo po zvonikih Bog trpi. Praviijo, da romajo zvonovi v daljni Rim, pa se vrnejo v soboto in nanovo »Alelujo« zazvonijo iz temnih lin. Letos pa so romali zvonovi v daljni kraj, niso se vrnili, da bi zazvonili pesem o vstajenju; ni jih več nazaj. Z bronom je odrnomo železo, jeklo in zlato, prstani, uhani in motike vse je v Rim odšlo. V Rim so letos nam poslali tudi mlado kri, da bi barvali z njo pirhe: skale v Africi. Vsako leto utihnejo zvonovi za tri dni, letos pa so umolkni za vedno več jih ni.

VSTAJENJE

Dolga procesija v jutru se vije gnete se, žalostno rina kroz vas. »Kristus, usmili se nas!« moli počasi na glas litanije. Križ gre naprej, za njim se vrstijo črne postave — mrtvaški obraz: Žalno turobno pojo melodijo: »Kristus, usmili se nas!« Kje so zastave, kje so zvonovi? Kam je šlo petje, veselja izraz? Tiho je vse. Le grobni glasovi: »Kristus, usmili se nas!« Črni in beli zamorci slavijo praznik mrtvaški: pravice poraz! Trume ujetih, pobitih ihtijo: »Kristus, usmili se nas!« Zada v sprevodu pa gre oče Marko Simon s Čirene in moli na glas: »Ti ga maščuj in z njim tisočere: Kristus, usmili se nas!«

Velikonočna romanca

Pomlad

Dolina je v cvetju! V brajdi Marko ledino orje, mesto sina Martina, ki je šel v vojsko čez morje. Čudni prividi mu meglijo oči: Zemlja vipavska je živo rumena — letos so brazda rdeče kot kri!

Črešnje ob njivi so belo cvetele letos je cvetje rdeče kot kri.

Slavci in kosi spomladi so peli letos pa sova po noči ječi.

V brajdi Marko ledino orje, mesto sina Martina, ki je šel v vojsko čez morje.

ECCE HOMO

Grozni dan! Na veliki petek je rimski Pilat pokazal Gospoda: Glejte, rane krvave! Bil živi mrljč, ognjen v škrlat, zvezan na rokah, s trnjevo krono vrh glave.

Pred ljudstvom ob cerkvi je oče stal. V rokah je nosil sliko: svojega sina, Martina.

Parada, zastave, nagovor: Tvoj sin je v vojski pal, nanj je ponosna vsa vas in vsa domovina!

Prokleti Pilat! Umi si je roke nad nedolžno krvjo. Kaj naj očetu pomaga parada, besede in slava? Čemu srebrniki, teh Judeževih osemsto? Sina Martina nazaj več ne bo! Njegova glava je mrtva, krvava!

MARA LAMUTOVA:

SMO OTROCI IZ DEŽELE LEPE VIDE

Vzeli so nam rodno zemljo, vzeli nam svobodna vesla, težka je usoda, dragi bratje, v vaše kraje nas zanesla Smo otroci iz dežele Lepe Vide, iz dežele rož in sonca, iz dežele tihih borov, iz dežele belih jader, iz dežele sivih skal, kjer na večer elato sonce sprejme hladni morsk val. Kdor se ni ponoči begal, sredi tujih in neznanih cest, kdor nad lastnim se brezdomstvom bridko ni razjokal — ta ne ve, kaj je bolelost... (Iz zbirke: »Breze in Borie«)

ZA SPOMIN

Šušnik in Gombš, ki sta videla v Italiji ob svojem obisku marsikaj, celo Littorio in Pontino, ki so jima ju pokazali samo zato, ker je sedaj še prezgodaj, da bi videla kako tam nič ne rase, sta odnesla iz Rima za spomin vsak po eno soho Musso-linja in Marka Avrelija.

ZVANE KASTAVAC:

ŠTORIJA ODI PEŠEKANA

Kad biste znali kako je divna rano-ranka zora koja se rada ljeti iza Velebita, ne biste je nikad prespavali!

Ležao sam tako u mlječnom osvitlu na podu barke i čekao izlaz sunca da krenem do pšmolja. Prije sunca pšmolji neće da jedu, mamurni su. A danas treba donijeti kući ribe jer je petak. Ako je ne ulovim ja, ulovit će je Mikula, a ja ću je trijumfalno pronijeti kroz selo. Gospa Mila će mi čestitati na lovinu, gospa Tereza će mi oduzeti polovinu a gospa Mima će me s ponosom gledati. Iz tih veselih misli trgnulo me je odjednom jako zibanje čamca, oštar šum, kratak zvižduk pa dubok hrapav glas, koji je iz visine brundao:

— Kega ste se vraga stavili na ro-tu odi vopora. Ale vam ni drag život? Brun, brun, brun — — — tovar-skega!

Ljutiti se zbog takvog dobrojutra značilo bi ne poznavati pomorce. Jer, sigurno je da bi i taj kapetan Brundo i sva njegova vojska, zaustavili brod, spustili čamce i do potrebe skočili u more »ze svun robun«, ako bi trebalo spasiti jedan ljudski život, a gdje li bi se ozbiljno srdili što su morali malo zakrenuti kormilom da izbjegnju sudar sa čamcem, koji je struja zaničela na njihovu stazu. Onda, to može da bude glavom onaj poslovični kapetan, kome je principal nudio tri fiorina plaće više pod uvjetom da se okani bruntulanja, a koji je izabrao tri fiorina manje ali da mu je slobodno bruntulat. Za valjanog kapetana i noštrama staroga kova bruntulanje je nasušna i službena potreba kao za felbabu i kaprala oštro i sočno psovanje. Znaajući sve to, skočio sam brzo s poda i stao kapom pozdravljati sve dok se kapetanov brk, sličan morževom, nije dobroćudno nasmiješio. Tako je: ispod opore ljuske, krije se u pomorca mekana dušica, oplemenjena u trudu i borbi.

Medjutim se je zlatna Febova glava digla iznad Velebita i sipala prve poljupce istarskoj zemlji. Na pustom žalu pokazale se četiri tamne mrlje, koje se poslije par zamaha veslima, pretvorile u tune. Što je sad to? Je li nova vrst nebeske mane u ovim nevoljnim godinama? A što je opet ta buka tamo s lijeva? Jedna ogromna repna šibala je zapjenjeno more jače nego nekada Darijevi bičevi Helespont. Jasna stvar: tune, gonjene od morskog psa, izbezumljene od straha, skočile su na suho a gladna neman, jureći slijepo za njima, nasukala se među stijenama na plitčini, otkuda nije mogla da se iskobelja. Bio je to odvjetak velike familije Carcharias, čiji je praotac progutao proroka Jonu pa ga poslije tri dana zdrava i čitava izbacio na pljesak. Na desnoj strani glave imao je svježju ranu od ostrice stanca kamena, na koji je naleto: Bio je nešto duži od čamca, oko pet metara.

Kad je spoznao da ima posla sa ubjedenim pacifistom, stao me je gledati očima iz kojih je izbijala više mola nego strah; intenzivna fosforna svjetlost njegova pogleda prenosila je njegove misli i želje u moju svijest. Pod sugestijom toga pogleda skočio sam na kraj i donio jednu tunu, koju sam mu, nagnut na rub čamca, podmetnuo pod njušku. Tri reda zdravih zubi (u moru nema zubara) počele da melju kao žrvanj i za čas je tuna od dvadesetak kilograma u dubinama njegova ždrijela. Kad se je potkrijepio, stao mi je očima pričati:

— Koljevka mi je u Bengalskom zaljevu, na ušću Gangesa. Ima nas tamo na desetine hiljada. Hranimo se lješinama koje nam liferuje Ganges, jer valjda znaš, da u Indiji ima milijuna ljudi, koji se dragovoljno tope u svetu rijeku vjerujući da odatle idu direktno u krilo Brame. Pametni Englezi su nam zato zahvalni i zovu nas: morska sanitetska policija. Da nema nas, one bi puste lješine okužile uzduh. Tu vjeru Indijaca izmislija je vladajuća kasta Bramina, jer bi se bez te vjere ljudi silno nakotili i pojeli Bramine ili ih barem deposedirali.

Nego ostavimo mi socijalnu filozofiju, jer ti izvjeđljivo pitaš kako sam došao ovamo u Kvarner. Prosto. Jednoga dana prošao je velik brod, koji je izbacio u more ostatke hrane. Čim jedan od nas, poslije bljutavih lješina, okusi začina, ne može više bez toga da bude kao ni Odisejevi mornari bez lotosova ploda ili bez Kirkinih svinjarija. I tako ja krenuh za njim, goneći usput tune i sladeći se začinjenom hranom sa parobroda. Ostao bih ovdje jer u Kvarneru ima brodova dosta a dodju i tune: osim toga nemam konkurencije: rijetko koji moj plemenjak zaba-sa amo; najzad, ne marim za ženidbu, jer sam sa ženama imao hrdjava iskustva. Ali, ljudi su me primjetili i počeli me goniti najprije onako kao što u ta-

kozvanom ratu gone sebe. Iz jednog ratnog broda pucali su na mene iz nekih čovjekoljubivih sprava ne poznavajući zakon balistike, po kome tane skrene s puta kad udari koso u glatku površinu. Onda su me počeli goniti onako kako oni jedan drugoga gone u takozvanom miru: lukavstvom i podvalom. Povjerili su dobrom kapetanu Arneštu motorni brod i kabel sa željeznom kukom, na koju su zatakli komad mirisave slanin, i naredili mu da kruži po moru. Ja sam tada bio u Planinskom kanalu i imao u želucu krepanu svinju, koju je jedan Bodul bacio u more; prije toga nahranio me je jedan drugi Bodul crknutom kozom. Da posprešim probavu crkotine, zaletio sam se bez promišljanja na slaninu i progutao je. Motor je stao da vuče kabel i tira — para, izvukao mi iz želuca prase zakačeno kukom. Kad su potegli prase na brod, psovali su kao — mornari, držeći zatvorene noseve i, dok sam plivao oko broda, čudeći se njihovoj raboti, pucali su na me iz nekih humanitarnih aparata koji su mi škakljali lednu peraju. Dugo sam uzalud razmišljao o uzroku te ljudske hajke protiv mene koji im nisam zla učinio, dok ga najzad nisam upoznao. I tu mi se je otkrila ljudska sitničavost i ograničenost. Ne bi ta svojstva čovjeka bila začudna, jer što može napokon da dade tijelo od prosječnog metra i po duljine sa neke pola kile moždane sadržine, smiješno male snage, okretnosti i odvažnosti? Ali ono što nas vrijeđa, to je umišljenost i nadutost tih jadnika pored tolike slabosti njihove i tolikih poroka. Plivao sam dakle uz Hotel Jadran i došao do jednog čamca uz koji se je držala neka dama u razgovoru sa muškarcem sa čamca. Prinjušio sam damu i otplivao dalje. Sutradan je čitavo Primorje govorilo da sam je pojeo. Zadovoljstvinu sam dobio od policije, koja je primila tjeralicu za tim parom i preslušala pet očevidaca »nesreće«. Svaki je drugačije iskazao, ali svi su bili saglasni da sam ju ja odvu-kao u dubinu. Jedan je očevidac pričao da sam kuja i da je uz mene bilo dvoje mojih mladih. I vidio je, kaže, kako sam od prve odgrizao dami nogu, a ostalo tijelo odvuкао u dubinu: onda sam se, veli, povratio po nogu da nahranim mlade. Kad je jedan stari liječnik u trafici rekao da je sve to fantazija, htjeli su ga skoro tući. I to je odavna poznato svojstvo ljudi da ubijaju one što im propovjedaју istinu. I ako su damu kasnije pronašli u Pragu, Vaclavske Namesti br. 7, suteran, onih pet očevidaca će zbog dosljednosti pričati svojoj djeci bajku o mom ljudožderstvu. Šteta što koga od njih nije zakačio u kesu onaj par, koji je htio da, na moj račun, zamete trag policiji. Alarm iščeznuća digao je dakako damin ortak.

U vezi s time otkrio sam, da se nama pripisuje i nestanak one jadne djevojčice, koja je kod Kraljevice potonula uslijed grča, kad se je u blizini nalazio jedan naš sunarodnjak. Njega su poslije par dana uhvatili i otvorili. U želucu je imao trave. I ako im je nauka kazala da je tobolo član plemena Selache, koji su mirnjačine i vegeterijanci, pa i pored nalaza autopsije, raspricao se je njegov lukavi impresario, koji je od Zagrepčana izvukao 60.000 dinara, o strašnim detaljima naše antropofagije, ne mareći za činjenicu da, između životinja, jedini ljudi još i danas žderu pripadnike svoje vrste, što su zakoni kopnene i morske džungle odavna iskorištili; ostavili su nam samo dužnost da uštedimo muke članu naše vrste, koji padne u vlast neprijatelja.

Neću da se pozivam na nauku, koja je odavno ustanovila, da mi ne jedemo žive ljude, nego apeliram na sve Primorce, od Trsta do Bojane, koji pola života sprovode u moru i na moru, na Malajce i Australce, koji se među nama kupaju, neka mi dokažu ma samo jedan slučaj našeg ljudožderstva. Mi ne jedemo žive ljude iz istog razloga iz kojeg ljudi ne jedu nas: meso živog čovjeka ima za nas odvratnu vonj, smrdi.

I ako biste sve to morali znati vi koji ste tobože savladali prirodu, ipak svaki čas lijepite oglase: na oprez kupaći! I onda se srdite što vaši zapadni susjedi iskorišćuju te oglase i vaše bajke o nama, da od vas navrate strane goste k sebi.

Inšoma, čudna ste vi pasmina! A sad bih malo spavao. Dodji, molim te, sutra kad bude plima.

INTERMEZZO

Sutra dan dobih posjetu.

— Ja sam, veli, faturin odi Dite Scanapopolo e Comp., Fiume, Via Ras Guska No. 2, apaltaturi odi svega tuno-lova. Vi ste donesli čera va selo dve tu-

ni, i pol sela jih je jilo. Po kontrate, tunera ki van ih je prodala, plaća sto lir penale za saku glavu. Kade ste jih kupili?

— Nisan ih kupil nigdi.
— Leh ste jih sami čapali? Orko, da vas čuje Mate Balota!
— Nisan ih ni čapal, leh san ih našal na špjae: same su skočile na kraj.
— Dragi vi, povedajte to Kinkele a ne mané!
— Slušajte vi, Skanapopolo: Kastavcima se more rugat samo oni ki ih voli. I zafalite Bogu da tako lipo govori-te recanski. Ko ne, po majku svita, bin vas z ovun argolun po tikve.
— Onput ćemo se obrnut na drugi kraj.
— Alalá!

Iza kako je pojeo posljednju tunu, saopćio mi je Karharije da bi se želio osloboditi.

— Veži me, reče, konopom od bar-ke oko repa, upri se nogama u priječ-nicu barke i zaveslaj duboko.

— Orajt, samo me onda nemoj po-vući za sobom u dubinu!

— Ama, šta misliš da sam ja čovjek?

Uspjelo je. Karharije se je priljubio uz čamac dok sam mu razvezao rep, onda me je pogledao dugim toplim pogledom, kakvim su zvijeri gledale Svetog Franu Asiškog i Kiplingovog Purun

Bagata, koji su ih nazivali svojom braćom; napeo sve peraje i iščeznuo u modre dubine Kvarnera.

Ona nevidljiva radio-stanica, koja prenosi vijesti po primorskim selima, javila je jednoga jutra, da je tunera u Sv. Jakovu uhvatila morskog psa: pre-nijeli su ga na Sušak da ga o podne ukrcaju za Ljubljano, gdje će za novac pokazivati »pešekana ki je požrl onu Pemicu«. Na Brajdici je zaista mrtva ležala lijepa životinja i pogled na desnu stranu njene glave, gdje je još bila polu zarasla rana, pokazao mi je da je to moj Karharije. U krugu ljudi oko njega govorilo se je kako ga je »Kapi-tanat odi, porta« sekcirao i našao mu u želucu gumeni kupacu kapu, cipele i jedan prsten. Pošao sam na Luku do kapitana Arnešta i doznao da su mu u želucu našli nešto kosti i dlaka kozjih i ništa drugo.

— Znae, rekoh, kapitan Arnešto, da su to stvari za poludit. Malo pretjera-na, strogost biskupa Srebrniča, malo naše glupave čakule pa će nam svi fu-rešti uteč.

— Ma, ma — — —

— A onda ćemo jist stine i trpe ili, kako Vološćaki kažu, kacamarine! A kapitan Arnešto rastegnu u svijetli smi-ješak svoje dobroćudno lice i pitome oči i reče:

— Ma nemojte se za to pojidat; ne-će bit tako zlo; Bog će pomoć.

VAZMENI OBIČAJ U MARČANI

Za vrime korizme imali smo mi dica u crikvi sv. Antona svaku večer dotrinju blizu dva ure, dokle je počelo biti mračno, a pokle pa je bija luzar. S luzarom se je počelo malo kasnije zato, da dođu kava-duri i oni ča su na njivah delali, tako da je crikva bila pripuna. Molilo se je kru-nicu, litanije i »Štaše majka«. Mi smo molili onako po našu na kanat, a Marčanac gre rada tamo di se malo razviče, pa bilo magari u crikvi. Dotrinja dura do utorka u veliki šetemani.

Na Uličnicu se nosi poli nas samo ulike u crikvu blagosloviti. Najviše gređu pastiri k maši zato, da ponesu blagosloviti prute od ulike za trkati janjce, jer je takova užanca, da se s tima pruti janjce blago-slovi. U sridu večer pa je batiškur. To po-čme isto kada se počme malo mračiti i dura prilično dugo, jer su duge molitve, Na kraju svake molitve zvonar ugasne je-nu sviču, a sve mi se para da je bilo jeno 23—25 svič za ugasnit. Kada se sve sviče ugasnu, molitva je finjena, pop udre tri puta s rukom po banku, onda pa dica ki donesu našarane palice sobom u crikvu, udri po salju, a niki po banki, da se bolje čuje sve dok palice nesprilijaju. To je u sridu, četrtak i petak. Zadnju večer se pu-sti palice u crikvi tako da se ih vrže u jedan kantun, i u subotu ujutro se s njima naloži oganj kada se ona debela sviča blagoslovi.

U subotu žene speku dva tri peči seni-čnog kruha, turte, kolače i janjarice za dicu, muški paričaju ražanj i janca. Poli nas je bila takova užanca da je i najsiromašnija hiža imala janca za Vazam. Na Vazam ujutro je bija blagoslov i se je nosilo u bisagah jance, turte, pršut i jaja kolurana blagosloviti.

Za Vazmene svece je bilo sve veselo, je: je bila takova užanca da bi svaki do-bija ništo novega za ubuč, niki nove ko-rete, brageše od borga, košulju na pijatine i rekamanu od finega mušulina, suknjene jakete, klabuk, šiljar, gete i t. d. Divojčine bi dobile modrine z svilom nagazane s

modrin i crljenin škrlaton podšivene, ko-šulje na finapeš, škarpine, gonduline od pe-lelaka, svileni facol za na glavu, svilene traverše i Bog ti ga zna ča svega se nebi dobilo. Zabavu smo imali u Zmandaričevu kortu i to brez rigvarda na lita svi smo se skupa zabavljali. Jedni su s jaji tucali, drugi zasikali, barali, šolde stipali, na ruku, na bružu — infati veselo je bilo.

Vina su niki kmeti imali više nego vode, pa bi ga u Vazmu (a i za Duhove) dali pod frašku t. j. uzeli bi dozvolu za javno točenje, pa bi se pilo i kantalo na sve kraje. Jasno je da nisu ni Pikutar i Pistilić ustali nazad z svojim roženicama. To su bili veseljaki kakovih ne bude više u našoj izgubljenj Marčani. Poli Pikutara, kad god su imali malo vrimenta, su svirili na roženice, i koliko god bi he u hižu došlo, poslušati svaki je dobija piti. To se zna, vina, terana.

Ala nikad one hiže nemoren zabiti, ko-liko put sam se onde napija i nakanta. Sada je već petnajest lit da nis bija u nje-govoj hiži.

Drugi dan za Vazmon smo se peljali Sv. Mariji u Šijanu. To je takorekuc u Pulu. To se zna, brez roženic nikuda. Oni dan, ako se je naša magari najhujši Talijan u Šijani, mora bi se začuditi. Kantalo se i svirilo na sve kraje samo po našu, i to ne da nas je bilo dvi tri stotine, nego bilo nas je više od pet — šest miljari. Ala lipa su bila ona vrimenta. Sada paran da je sve propalo.

Marčanci: vajk pensajmo da je još naša Marčana na mistu. Ako smo se razbižali na sve kraje, i zato da su nam posikli ledonju na placi, moramo pensati na to, da se vrnemo nazad posaditi drugu le-donju.

A sada di god se ki najde i ki bude štija naš list »Istru« želim sakemu dobar Vazan, isto tako pozdravlja i želi svim drugim ono ča si sami žele t. j. da bimo se za drugi Vazan vrnuli tamo od kud smo došli.

Marčanac

MATE BALOTA:

POLI KATE

Tone, pokle luzara, čekaj tamo prid vrati od crikve kad one zajdu, pojti ćemo za njima. Stara Fuma je prava, a ima i dobrega vina, od place do hiže, za nju ćemo kantati, Tone, ne zabi, večeras gremo mi h Katl.

Mladost nan je u žilah, a srce, kako za svate, bašetak zadaje na šterni, z mendule cviče se truni, ulice škure i tajne, svi grmi mrtvih su puni, mrtvi ki dobro žele, duše, ke mole se za te naša pisma zvonit: doj ču ti, čekaj me Kate.

Na staren ugnjištu smo svi, teta Fuma se diže, nima čuda besid, ma bukaletu uzima. Plamlik od sviče se dimi, stari Jakov već drima, Za hip ustajemo sami, ka gospodari od hiže da tendimo Katu i vino, koliko nan srce dostiže.

Tone je sada rudar, kopa pod zemljom za ljude bogate, Kata grije udovca, ma još si brke načinja i tako pokle luzara moguće se kada spominja i naša pisma je druga: doj ču ti, doj ču ja Kate, ma samo kad kamen procvate.

IVAN MATIČIČ:

BRJANSKI RAJANJ

(Odlomek iz rokopisa „Živi izviri“)

Čudovito lep dan je bil na Pogorju. Velik dan, najlepši v letu. Ni bilo vsako nedeljo take slovesnosti pri Svetem Vidu. Velika maša je končala in ob tresku topičev se je usipala radostna, praznja množica s Svetovita. Gospodski ljudje, ki so bili prišli na pogorsko žegnanje, so se razkropili po vaseh, nekateri se pa napotili doli mimo Tabora in šli občudovat Skabirsko jezero, o katerem so bili gotovo slišali v nižavju.

Na vaseh je prijetno dišalo iz hiš: po kurji in telečji zakuh, po samem pečenju in cvrtju. Iz bajt se je pa valil dim skozi vrata in okna: tu se je kuhala mlečna kaša in se pekla gola koruzna pogača. Pa je bilo spricho tega toliko dima.

Popoldne so se pa šele dodobra razgibale pogorske vasi. Praznja radost se je pcmikala k lipam, ki so bile slovesno ozaljšane s pisanimi trakovi. Mladinci pa mladenke so se sestopali k lipi modri pa ponesni, ostala bransčina je strnila kolobar, v spodobnem in važnem pomenku pričakovala velikega trenutka.

Skozi Višnje so zakopitali trije konjiki: Odrinov, Kolarjev pa Drozgov. Visoko so vihrale grive konj in moško so sedeli jezdec, ozaljšani vsi: fantje in konji, s trakovi in pušeljci. Dvakrat, trikrat so se zavijeteli okrog lipe, potem pa nesli skozi vas radost velikega dne.

Tedaj se je vnelo. Godci! Harmonikar se je ozrl okrog, prav kot kak fantovski glavar, pa raztegnil meh. da so se ljudem kar oči zasolile od vznichenja. Ko sta priegnili še plunkar in zvončar, tedaj so se gruce zamajale. Najprvo poskok, da se razmaje ta modri svet. Potem so v kolu zalvalovali »brjanski zibaj«. Visoko so priskakovala devojkam židana krila, a fantom se zaiskrile oči in nageljni za klobukom zadrhteli. In ljudstvo je bilo ginjeno. Potem so ubrali godci drugo: zategnjeno sekaje so zavijali v pravo pogorsko rajanje. Pričenjala se je pogorska »setev«. Nihče je ni napovedal, nihče urejal parov, pa je bilo vse lepo urejeno. Devojke so se postavile tesno ob lipi v kolobar, fantje pa jo obkrožili v širokem oklepu, obrnjeni k mladencam. Zdaj so izstopili po taktu pa vihteli z desno, kakor bi sejali: dva koraka naprej, korak nazaj. Mladenke so medtem počepale. klonile glavo, se polagoma dvigale, rasle, valovile in zopet klonile. Plesalci so se jim polagoma približevali, in ko so prišli čisto blizu, je poprijel vsak svojo družico, jo objel, pridvignil ter z njo zarajal.

Ljudstvo je bilo zamaknjeno v ta rajanj, kakor v samo Bogu dopadljivo opravilo. Vsa vas je bila zabrana tu. Možaki so modrovali, kadili viržinke, dedje vlekli pipe, žene in matere dvigale otroke. Doljanska gospoda pa je rinila naprej, da bi bolj natanko videla ta pogorski semenj pa te brhke Brjanke. Odrinovi so znesli ven klopi in mize pa postregli s pogorskim vinom.

Trop vojakov je prikoračil na vas. Hej, hej, hej, branci! Ljudstvo je obstopilo te svoje ljubljence: saj so bili sami višinski, sami domači sinovi. Prišli so iz doljanskih vojašnic domov na žegnanje. Kar ginjeni so jim segali ljudje v roko, matere jih objemale, očete jih pa zrlj ponosni. Pa so bili modri ti zali mladinci, ti zastavni dečki. Večina je bila izpod gorskega prapora, od pehote. Imeli so zelenkast kroj, jopiče tesno prepasane, lahke, nizke škornje tesen klobuč zavihan naprej. Nekaj jih je bilo od konjice. Ti so imeli visoke škornje pa irhaste hlače; na čepki jim je vihral šop konjske grive. Tavžljav je sluzil pri topovih. Na čelu temne čepke mu je žarel rdeč zubelj. Res iunačni dečki ti brjanski branci! Matere so jokale od sreče, silile jih domov, na pogostitev; možaki jih pa vlekli k mizam pit. Branci so pa tiščali k lipi, k devojkam.

Medtem so jo ubrali višinski jezdec proti Zoranju in se srečali z zoranjsko trojko, ki je kopitala na Višnje. Obhodni dir. Kje je lepše? Katero rajanje sijajnejše? Na Zoranju so bili pri »žetvi«. Deve, strnjene ob lipi, so se zibale z životom, valovile, sramežljivo pomežikale ženihom. Ti so se jim bližali poskakovaje, vriskaje. Čimbolj so se bližali devojkam, tem močnejše so one valovile. Zdaj so se ženini nagle spognili do tal pa zavijeteli vsak svojo družico kvišku. Godci so urezali poskočno — in ženini poskakovali z golobicami v naročju. naprej, nazaj, v stran. Potem si je spravil vsak svojo pod desno roko, levo uprl ob bok pa se zavijetel z njo na peti. Gorjanov je pobasal Lisčevu kar pod levico. Glej, glej! Ljudje so se spogledali ta je resnični ženini! On ji je s tem dokazal, da jo bo vzel.

»Nesi jo, vzemi jo!« so klicali ljudje. On se je pa vihtel z njo moder, liki bi tiščal pod pazduho zaklad. Ko jo je postavil na tla, si je potisnil klobuk po strani in peljal nevesto okrog lipe.

Med odmorom so se pa vstulili gospodski gledalci na plesišče. Eden je stopil h god-

cem, jim vrgel srebrnik: »Še eno žetev!« Gospodskim je ples ugajal, hoteli bi ga poskusiti. Nu, godci so zaigrali — in gospodski šli žet. Polagoma so si spravili vitki plesalci svoje nežne devojke v naročje. Do tu je še nekako šlo, dalje pa težko. Gospodom je curljalo s čela — in ko so hoteli družice položiti pod roko, so jim te zdrknile na tla. Ljudje so se na glas smejali — in »žetve« je bilo konec.

Pred Tisljevo krčmo je stala gruča brancev, obdana od ljudi. Oni od pehote in konjice so bili kar nekako v ozadiju, kajti prva sta bila na Zoranju Parkljev in Lopárjev. Vse ju je ogledovalo z nekim svetim strahom, prav kot samega velikega vojvodo; nihče se ni upal seči jima v roko. Dva strašna grmava, dva bivola brjanske vojske! Lopárjevemu je visela ob škornjih težka sablja, glavo mu krila visoka črna kučma, na ramah je imel kite iz konjske grive. Sluzil je doli v Trčcu pri krdelu junakov, onih, ki so jezдили žrebce in so jim vihrala prek glav rdeča praporca. Parkljev pa je imel rdeče hlače, težke škornje, prek oprsja surovo usnje, na silnih zapestjih usnjene obroče, prek ram in za pasom močna jermena, na visoki beli kučmi rdeč vojvodski znak: glava bivola. Silen je bil Parkljev junak, brke košate liki sam vojvoda. On je sluzil prav tam na samem Vidovem polju, pod vojvodskim praporom, pri samem knezu Bojarju. To je bil trup udarnikov, cvet brjanske vojske. Stotina izbranih levov iz vse države brjanske. Kadar je pretila nevarnost, so si obesili na prsi po dve sekiri pa se postavili z bivoli na čelo vojske, se zasekali v sovražne roje, razbijali in podirali — in Alemeni niso mogli udušiti brjanske zemlje, in Ligurci se je niso upali pohoditi.

Parkljev je govoril malo, kar tihoten je stal tu. Včeraj v jutro je šel na pot, a je šele prišel. Vsa vas je strmela vanj. Poprej se niso zanj niti zmenili, kaj bi bajtarjev sin! Zdaj je pa tako izredno odlikovan. Tudi Lopárjev je bil molčec, ta bajtarski sin, a tako časten junak. Glejte, glejte, neki pobec se je približal Parkljevemu čisto k nogi in se dotaknil rdečih hlač. Ljudje so mu žugali, naj se spravi proč; če ga udarnik zgrabi, bo jo! Ne, Parkljev ga je kar prijazno prijel za ramo: »Nisi ti Živoj?« Da. Videk je bil, Parkljev sosed. Ni se mogel zdržati, preveč so ga mikale rdeče hlače. Gledal je bil rajanje, poslušal godce, opazoval gospodke goste, tekkel za domačimi konjiki, a tako lepih hlač ni še videl nikoli.

Višinski konjiki so dirjali z Zoranja naokoli na Jasinje. Tu je pričlenjala »metev«. Fantiči in deklči: obraz proti obrazu, par poleg para, okrog in okrog lipe. Stopicaje in gugaie se so peli s spremljevanjem godcev neskončno pesem o prosu in lanu. Zdaj se upirali ob rame, zdaj se držali oberoč. Vmes so se smejali, vriskali. Zatem je prišel »pogorski nagelj« in poslednji še »brjanski zibaj« v kolu. Potem je bilo rajanje v kraju in ljudje so šli narazen. Matere so silile hčere in male domov, možaki in fantje so se pa nagnetli v krčmo. Vojake so pa kar naprej oblegale gruče, vsak posameznik je bil obdan od ljudi, ki so nestrpnj vlekli iz njega to in ono. — Bo res vojna? — Nu, tako kmalu še ne. Res, z Alemanci stoji slabo. Brjanijo žugajo pomandratj prej ko prej. Ali brjanska vojska se pripravlja in vsa dolina je budna: vse slutj spopad, vse ga prerokuje, in borba bo strahovita, take še ni bilo. Na oni plati, od Vrhunja, pa škilijo Ligurci, kako bi vpadli v deželo. Če se vname boj, bo zagorelo tudi Pogorje. Vse preži. In koliko stane ta nezgodni mir! Kaj vedo Pogorci, koliko daje država goltu sosedov! Koliko vreč kovanih klasov mora čez mejo, Pogorci ne vedo! — Višinci so poslušali te zle vesti kar mirni, niso se vzburili, le zamahnilo so z roko. Nu, Pogorjani se ne boje nikogar, odbijejo samega zlomka, če pride. Alemance naj raztrga Perun, naj jih posekajo bivoli! Ligurcem naj sesl izpijejo kri! — Prav, ali Pogorje bo pogorelo in brjanske dežele bo konec. V nižavju vre, tam slutijo opasne čase.

Ljudje so postali tihotni in se poslavljali od brancev. Bi jih povabili v krčmo? Ne, branci morajo doli, služba je stroga. Ali ljudje ne morejo prav doumeti: zakaj naj bi Pogorje pogorelo? Kdo naj bi ga zapaljal kar tako na lepem, vpričo najlepšega rajanja?

Pred Skukovo hišo je bila kopica ljudi. Skuk je sedel na klopi in pravil. Bil je v Svitanu. Njegov sin sluzi tam pri mornarjih, in Skuk ga je šel obiskat. Vozil se je z železno kačo iz Doljane prav v Svitan. Kako je to šlo! Pošast jo je smodila kot bi jo sam zlodej nažigal. On se je obesil pri oknu iz vagona pa videl dim spredaj in zadaj, vse se je kadilo, tako jo je smodila pošast. Da, videl je celo ogenj pod kolesi, tir sam je bil čisto žareč. Sam zlodej je kuril pošast. Potem pa morje je videl v pristanu in ladje, tako velike kot Svetovit. En sam dimnik na ladji je bruhnil več dima kot ga premore vsa fara svetega Vida. Saj ta svet se mora končati.

Avemarijo je že odzvonilo. V krčmi pa je bil vrišč in trušč, skozi odprta okna se je valila sopara. Z miz je curljalo vino, objestni pivci pa so metali po mizah srebrnice in ržence. Potem je pa vstal možak, da bi udušil objestnost fantinov pa je potrkal z zlatim kovancem po mizi. Hej, na Jasinju je moč! Na Jasinju žanjemo kovane klase!

Na vaseh so peli fantje. Na široko so zatezali in globoko basirali razigrani fantje pogorski, ki jih je bil razmajal veliki dan. Dekleta so pa drhtale v čumnatah in niso mogle zaspati. Od časa do časa se je kdo odtrgal od fantovske gruče pa izginil v blede mesečini. Kolarjev Jernejče se je motal mimo Kresovega kozolca pa vlekel lestev. Kresova Nežika mu je bila razkopala srce. Kako in kje naj ji razodene svojo bolečino? Mar kar pri belem dnevu sredi vasi? Ne, ni mogoče, saj bi bilo to očitno pohujšanje! Nihče ne sme vedeti za njuno srčno zadevo, samo mesec in noč. Mili Bog, kako je to hudo! Jeseni mora k vojakom, h konjici je vzet. Oh, in Nežika ima tako rada tega zalega pobiča! — K Tavžljavi se je pa prihulil Drozgov pod okno. Brhek mladinec ta Drozgov, morda najzastavnejši v vasi. Lansko jesen je bil odslužil vojake pa se vrnil kar moder in zal. Toliko je bil doživel in videl pa bi si želel zopet nazaj, kajti tu na Pogorju se mu zdi tako pusto. Dekletu je hudo, da bi jokala in se pognala skozi okno za njim, kadar odhaja. — Podliparjev pa moleduje pri Glavanovi. Ona je tako čudno hladna, ni ji zanj. Ko je pa toliko brhkejših na Višnju, in tudi ona je tako brhka. Saj niti vojak ni bil, so ga zvrgli; gotovo mu kaj manjka, ni pač popolen fant ta Lukec, si misli ona. Toda še žal ji bo, ji dopoveduje on, globoko ožaljen in nesrečen. Doma ga čaka grunt, naj ga je čaka, skujal se bo in šel. Doli v nižavje, morda prav v Svitan ali pa celo čez morje, saj je tako neznansko bridko na Višnju.

Pesem na vasi je zamirala, manj in manj je bilo. Fantovsko gručo so razjedle srčne težave, le malo jih je še ostalo. Repčev, Jarmov, Ravsov in Slakov, — sami bajtarski sini. Tem ni dehtel rožmarin, njim so bila okna gruntarskih zaprtja: bajtarske so pa bile siromašne, niso premogle deklških izb ne čumnat. Nu, ti ostanki na vasi so peli kar sami sebi, in tem bolj milo in tožno.

Jutrnanja zarja je pa bila tako blaga. Vse te bridke težave je pregnala, vse te bolečine, ki so vso noč tako nemilostno žgale. Čredarski rog je zbudil dremavhe, živinče je šlo v pašo in gozdarji na delo. V kraju je bil včerajšnji pogorski sijaj in razcvet. Po potih so škripali vozovi, škrtali jarmi in pele podkve spočitih volov. In v čredarskem rogu, škripu voz in škrtu jarmov je utonilo to bolno koprnenje, vsi skriti vinariji in pa mikavne tuje dežele. V tem trdem delu je ohromel strah pred tujo nevarnostjo, v valujočem žitu potonilo žuganje tujih voisk. Pogorcem se je obetal ajdov kruh, želi bodo rž in pšenico. Zrlj so na bujno rast zoranlj polj in pri-sluhnilj tajni te tihe pogorske zemlje. Ne, vojne ne bo! Pogorski rod te močan, porojen na skali, in z ajdovim kruhom se ne mara kregati. In Pogorcev ves ostali svet ne briga: je mikav ali grd, kričav, razudani ali pust. — jih prav nič ne mika!

Ajdov kruh je zorel na Pogorju.

KLAVŽAR M.:

EMIGRANTOM

Primorska zemlja v robstvu gine, krivica nam se vsem godi, saj niti ura — dan ne mine, da tekla ne bi bratska kri.

Požgani naši so domovi, teptana narodna zavest, na rokah bratov so okovi, nas v lice bije tuja pest.

Cvet naših fantov v smrt pošilja, ta neizprosni naš tiran, nam jezik naš on izpreminja in uničuje vsaki dan.

Ti emigrant ki si v svobodi, pozabljaš večkrat domek svoj, pogosto tavaš ti v zablodi pozabljaš, kaj bil cilj je tvoj.

Pozabljaš ti dolžnosti svete, katere bratom si dolžan, okove zbiješ si proklete, in dvigneš rod naš poteptan.

Naj vendar se vzbudi kdor spava, naj se razlega klic glasni: »Primorska zemlja bodi zdrava, svobode zlate pride dan«.

Madonnina del Tembien

Slika Majke Božje prozavane po abessin-skoj provinciji Tembien na grobu palih fašista divizije »28 Ottobre«. Na grobu piše: »Corfece prolažniče — ovdje počivaju legionari — koji su bili vjerni zakonima Rima — ti odnesu Duceu sadnji naš poklik? »A Noi!« (»Il Piccolo«)

† UČITELJ ANTON SKUBIN

V lepo pomladno nedeljsko popoldne se je vil 22. preteklega meseca dolg spreved na šoštanjsko farno pokopališče. Šolska mladina s pomladnim cvetjem v rokah, starši in učiteljstvo, za krsto pa plakajoča vdova z dvema zapuščenima sirotama. Kako nasprotje: narava se prebujala k novemu življenju, a tu polagajo v mrzlo zemljo srto življenje. Iz srca zapeti refren: »Al prijatelja nazaj, nikdar več ne bo«, ki ga je tako občuten zapel mladinski zbor šoštanjске osnovne šole, nam je predočil pravo resnico: da prijatelja, dobrega učitelja in zvestega stanovskega tovariša Antona Skubina polagamo v zemljo. Komaj 41 let star, je končal svojo križevo pot in se preselil tja, kjer ni preganjanj, kjer ni meja, kjer ni časa. V osmi šoli gorjske gimnazije, ga je zajela vojna. O Binkoštih 1. 1915 je bil doma na počitnicah, a v Gorico se ni mogel vrniti. Z juga je po Nadiški dolini in čez Matajur in čez Mijo zapljuskal val sovraga v lepo kobarjsko polje. Takrat se je začela pot trpljenja za pokojnega Toneta, kakor se je pričela za tisoče in tisoče našega naroda, pot ki še ni končana, trpljenje ki zahteva vedno novih žrtev. Vse si okusil dragi Tone: puškinke cevi proti prsim, sladkosti internacije, vedno nadzorstvo in romanje iz službenega kraja v službeni kraj in ob koncu na cesti brez kruha. Vse to so prinesli civiliziranci z juga Tebi kot učitelju, a nešteto krivic in zla vsemu narodu. Ti si videl in trpel. Na Robediščah, si po vojni pričel z učiteljevanjem. Ob nekdanji avstr.-italijanski meji leži visoko v bregovih ta vas, o kateri so pred vojno govorili, da še koza ne najde tja steze. A tudi tu si jim bil nevaren. In začelo se je putovanje v Lokovec, Čepovan, Banjšice, Krn, Staro selo in Sedlo, a naposled brez službe. Naposled si prešel mejo, da si ohraniš za bodočnost življenje in sile, ki jih bo naš zasluženi narod še krvavo potreboval. Toda tu si omahnil. Trpljenje je zrahljalo Tvoje zdravje in morilka učiteljsva, ki pobira navadno najpridnejše te je ugrabila, družinici in narodu. Šoštanj-sko sončno pokopališče je zadnja postaja Tvojemu telesu, ne pa Tvoji duši, ki sedaj svobodno obiskuje visoki Krn in »hčer planine Sočo in vso ono zemljo, za katero si trpel, po kateri si hrepenel. In takrat ko bomo spet svobodno gledali to našo zemljočo bo Tvoja duša plavala med nami, kakor plava danes in nam pravi: Skozi trpljenje do cilja.

Počivaj mirno v prelepi šaleški dolini.

Tovariš

Na šentvidski gori je umrl v prvi polovici marca župnik Franjo Hliš, po rodu iz Štajerske. Služboval je več let nepretrgoma na Tolminskem in Cerkljanskem. Pokopali so ga na šentvidski gori ob veliki udeležbi. Naj počiva v miru! (Agis)

Na državni cesti Ljubljana-Vrhnikar se je v noči iz 17 na 18 marca prepe-tila avtonesreča, katere žrtev je postal rojak Andrej Bolé, carinski inspektor v obmejni Planini. Pokojni Bolé je bil rodom iz Postojne in je že več let nepretrgoma bil uslužben v Planini, kjer je bil splošno znan in priljubljen. Bil je poročen in oče treh otrok. Preostali naša sožalje, pokojnemu pa naj bo lahka obmejna zemlja! (Agis)

SVETI KARLO HABSBURŠKI

Dopisnik »International News Service«, javlja iz Beča, da je jedna deputacija avstrijskih monarhističkih saveza predala kardinalu dru Imtizeru peticoju u kojoj se traži kanonizacija posljednjeg austrijskog cara.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

ROJSTNI DAN
JANKA SAMCA

Ljubljana, 7 aprila 1936. (Agis)
— Naš rojak Janko Samec, referent prosvetnega oddelka banske uprave v Ljubljani praznuje te dneve svoj petdeseti rojstni dan. Jubilar se je svoj čas pridno udeleževal na literarnem polju in je zlasti v vseh slovenskih listih in časopisih v Trstu priobčeval svoje pesmi. Služboval je dolga leta v Trstu kot učitelj. Po vojni se je preselil v Jugoslavijo, kjer je služboval v Mariboru, sedaj pa v Ljubljani. Rojaku in jubilaru tudi mi najiskrenejše čestitamo!

»PRAGER PRESSE« O DUKICEVOJ
»MARIJI DEVICI«

U nedeljnem broju od 22. III. donosi »Prager Presse« pod naslovom »Zur neukavischen Literatur« bilješku u kojoj registrira, da je Ante Dukić u »Jadranskom koledaru za godinu 1936« objavio na čakavskom istarsko-kastavskom narječju pjesmu, koja je i posebno otisnuta: »Marija devica, čakavska pjesma s tumačenjima i naglasak«, te dodaje, da će podrobno Dukićevo razlaganje o čakavskom naglasu, u vezi sa oživljenim zanimanjem za čakavsku poeziju i njezine originalne forme što se poglavito osnivaju na naglasu, naći na osobitu pažnju.

DUKICEVI AFORIZMI NA POLJSKOM

U prethodnoj svetskoj časopisa »Przeglad polsko-jugoslawianski« što ga izdaje Poljsko-jugoslovenska Liga u Poznanju, izašao je izbirak aforizama i maksima iz »Pogleda na život i svijet« od Ante Dukića u prijevodu Viktora Bazilichia.

VSEBINA 5 ŠTEV. REVJE MISEL IN
DELO

Uredništvo: Vprašanje odgovornosti, Jurij Glavič: Podravje v luči nemške irendente, Svetozar Ilešič: Ob osemdesetletnici prof. Ferda Seidla, Gustav Šilih: Narodno-socialistična vzgoja v Nemčiji, Dr. C. Nagode: O avtomobilizmu drugod in pri nas, Obzornik, knjižno poročilo, Temni oblaki nad Renom (Dr. B. Vrčon). Kongres delavskih zbornic, Drobntine.

EMIGRANTSKA KNJIGA

Mednarodna liga za človeške pravice (Ligue int. pour la def. d. d. humains, Paris 14e, 27 rue Jean Dolent) izda ta mesec knjigo Kurta Grossman-a: »Ljudje med mejama«. Knjiga je posvećena vsem brezdržavljanec in stane v prednaročbi 50, vezana 60 dinarjev.

PREDAVANJE G. FRANCA SMODEJA
O NARODNIM MANJINAMA.

15. marta je u Prosvetnom društvu u Beogradu održao predavanje o manjinama g. Franc Smodej. Posebno je istaknuo krivice koje se događaju našim manjinama u Koroškoj i u Italiji. Na koncu je naglasio da se u Jugoslaviji mora ponovno probuditi što jači osjećaj za naš narod u ropstvu.

SLIJEDEĆI BROJ NAŠEGA LISTA
IZLAZI 24. APRILA.JUGOSLAVENSKO NAKLADNO D. D.
„OBNOVA“

Masarykova 28 ZAGREB Tel. 6646-6648

Šalje na svaki zahtjev badava i franko:

POPIS

odabranih zabavnih i poučnih knjiga (Romani, novele, omladinske i dječje knjige dr.)

Nadalje ostale svoje
popise:

Znanstvena i naučna djela. — Zakoni Kraljevine Jugoslavije. — Pravna literatura. — Zbirke rješidaba vrhovnih sudišta.

Udžbenici za visoke,
srednje i osnovne škole

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

SEMESTRALNA SKUPŠTINA ISTAR. AKADEMSKOG KLUBA

U subotu 4 aprila u 8 sati na večer održana je glavna semestralna skupština za ljetni semestar. Prethodnik Cukon Vlatko otvorio skupštinu pozdravio je prisutne i predstavnik upravne vlasti. Zatim se osvrnuo na nekoliko riječi na sadašnje prilike u Istri.

Poslije toga slijedili su izvještaji pojedinih odbornika iz kojih se razabire da je klub tokom kratkog zimskog semestra prilično toga uradio. Iz tajničkog izvještaja o klupskom radu, kojeg je podnio tajnik Renko jasno se razabire dobra volja za rad naših akademika, ali i nevolje koje ih prate kod nastojanja da ostvare svoj cilj. Već početkom zimskog semestra odbor je ozbiljno shvatio svoju zadaću. Održavali su se redoviti članski sastanci sa predavanjima i diskusijama. Tako je prigodom 15-godišnjice Rapalla održano predavanje za emigrante u društvenim prostorijama. Na komemoraciji Rapalla, koju je priredilo Savez nacionalnih studenata, govorili su naši članovi kolege Bratulić i Dobrila. Za Rapallo priredilo je komemoraciju i Akad. društvo »Danica«, govorio je kolega Renko. Isto predavanje održano je i u »Sloveskom društvu«. U klubu održana je ova predavanja: kol. Vodnietić Josip: 65-godišnjica Viktora Cara Eulna; kol. Janko Marjan: Smjernice u radu naše emigrantske omladine; kol. Sirotić Miloš: O poljoprivredi Istre; kol. DeFrancis Josip: O istarskoj narodnoj pjesmi; kol. Sirotić Milivoj: O istarskim narodnim poslovicama i zakonitima.

Na komemoraciji za Sve Svete na Mirogoju sjetili su se članovi pjevači svojih pokojnika te istarskih žrtava. Članovi pjevali otpjevali su na sprovodu pok. dr. Radonić, univ. prof. jednu tužaljku. Ovega je semestra osnovan klupski »dvanajsterac«, koji se marljivo sprema za nastup preko ljeta za vrijeme velikih praznika u Krku, gdje kani naš klub prirediti za svoje članove i članove bratskih emigrantskih akademskih organizacija iz Ljubljane i Beograda dvomjesečno ljetovanje.

Klub je bio i ovoga semestra u tijesnim odnosima sa svim našim emigrantskim udruženjima, naročito sa kolegama iz Ljubljane i Beograda. Za Sv. Mikulu priredilo je klub u zajednici sa omladinskom sekcijom društva »Istre« tradicionalno večer sa velikim uspjehom. Klub je nadalje saradivao sa »Istrom« sa kojom je uvijek zajednički nastupao u važnim društvenim priredbama, kao što je bila pokladna zabava u »Kolu«, božićnica za djecu i dr., sa ženskom sekcijom Jug. Matice pomazući i njoj kod priredaba.

U Dječkom internatu nalaze se tri naša člana i jedna članica u svojstvu prefekte.

Ovog semestra postignuto je susretljivošću Kuratorija i Uprave dječjeg internata, da mogu članovi kluba dobiti izdavan rucak uz redne troškove. Time je mnogim članovima, koji su bili upućeni na rucak na »Prehranu«, u veliko pomognuto. Potrebno bi bilo, da se

poradi na proširenju ove povlastice. Da se pomogne članstvu kod studija odbor je započeo akcijom za sakupljanje udžbenika kod naše inteligencije. Ta je akcija u toku, pa je dužnost novog odbora da je nastavi. Upravni odbor održao 18 odborskih sjednica, 5 članskih sastanaka i jedan plenarni sastanak s nastavkom.

Dne 9. februara o. g. održan je međuklupski sastanak delegata naših studentskih emigrantskih organizacija iz Ljubljane, Beograda i Zagreba u Zagrebu. Tom je prilikom konstituiran »Radni odbor« kao centralni organ triju akad. emigrantskih organizacija u Jugoslaviji. Na tom je sastanku klub preuzeo izdavanje mjesečnog bulletina »Naši problemi«, koje je inicirao bratulić sa suvsku, primorsku, drinsku i vrbasku banovinu. Osim toga donešene su dvije rezolucije. Prva kao odgovor na poziv Mussolinia u »Popolo d'Italia«, kojim poziva omladinu cijele Evrope na podupiranje talijanskog rata u Abesiniji. Tu su rezoluciju objavili mnogi evropski listovi. Donesena je i druga rezolucija, kojom se osuđuje osnivanje partijskih emigrantskih organizacija.

Nakon pročitanih svih izvještaja i kratke diskusije izabran je slijedeći novi odbor:

Prethodnik: Milavac Ante, stud. tur. Potpredsjednik: Posedel Ante, stud. agr. Tajnik I: Sirotić Nadežda, stud. sum.; tajnik II: DeFrancis Josip, stud. phil.; blagajnik I: Božić Slavko, stud. phil.; blagajnik II: Vodnietić Josip, stud. phil.; arhivar: Sirotić Milivoj, stud. phil.; odbornik Lukšić Janko, stud. teh.; Nadzorni odbor: Cukon Vlatko, cand. iur.; Jernej Josip, cand. iur.; Renko Franjo, stud. EKV.

Preuzimajući upravu kluba, novi predsjednik zahvaljuje se na poverenju i prelazi na biranje delegata za »Radni odbor«.

Izabrani su jednoglasno: Janko Marjan, cand. teh. za funkciju predsjednika; Posedel Ante, stud. agr. za funkciju tajnika. Još su izabrana 4 nova člana senjora i to: Motika Ivo, dipl. pravnik; Segota Josip, ing. agr.; Pucić Ivo, dipl. pravnik; Pribečić Stjepan, dipl. pravnik.

Zahvala Jugoslovenskoj Matici

Zenska sekcija Jugosl. Matice darovala je Istarskom akad. klubu 500.— (petstotina) dinara kao uskršnji dar. Istarski akademikar toplo se zahvaljuje i ovim putem plemenitim gospodjama.

Apel Istarskog akadem. kluba

Istarski akad. klub moli svu našu javnost, a naročito našu inteligenciju, da ga pomogne u sabirnoj akciji oko sakupljanja najnužnijih udžbenika za naše siromašne studente.

KONCERT ISTRSKIH PESMI

društva »Tabor« v Ljubljani

Društvo »Tabor« v Ljubljani je gotovo eno najagilnejših in najdelavnejših naših organizacij. Ne da se povedati in ne popisati, koliko skrbi in koliko truda zahteva samo za dnevno prehrano in preskrbo preko 100 osoba. Agilni in neutrudljivi »Taborjani« delajo naravnost čudeže. Lepo jih je karakteriziral bivši ban gosp. dr. Marušić, ko je nekoč rekel: »Taborjani so kakor srake. Povsod poberejo, kar se jim da in kar najdejo, vse spravijo na kup, da s tem pomagajo in lajšajo gorje svojim bratom«. Iz nič so začeli in postavili lepo enonadstropno hišo, v kateri ima zavetišča do 150 brezdomcev. Poleg tega skrbi društvo, da vsi ti nesrečni dobe dnevno toplo hrano. Za članstvo in javnost se vrše vsaki četrtak lepa predavanja. Na delu so tudi razni odseki, med katere spada pevski odsek gotovo med najagilnejše. Pevski odsek »Tabora« ima 54 pevk in pevcev in spada danes med najboljše pevske zборе v Ljubljani. Pevski zbor »Tabora« nastopi večkrat s samostojnimi koncerti, v radiju in sodeluje skoro na vseh nacionalnih prireditvah.

Dne 25. aprila t. l. priredi pevski zbor »Tabora« zopet svoj samostojni koncert, in sicer v najlepši dvorani Trgovskega doma. Zbor bo proizvajal samo istrske pesmi, kompozicije gosp. prof. Šantla, kajti nobeden naših skladateljev prav gotovo ne pozna tako dobro istrsko pesem, kot gosp. prof.

Šantel. Sodelovali bodo tudi odlični solisti, kakor: koncertna sopranistka Justina Dolencova, koncertni baritonista gospod Tone Petrovič, radijski orkester ter dvospev gospa J. Kajin in gospod Marko Gržinić in gospa M. Zornada in gospod Josip Zornada. Uvodno besedo o istrski pesmi bo govoril gosp. prof. Bačić. Dirigent je gosp. Fr. Venturini. — Koncert bo opsegal naslednji spored:

- 1) O istrski pesmi govori gospod prof. Bačić.
- 2) Brajša Šantel: »Predobri Bože, istrska himna, mešani zbor s spremljevanjem radijskega orkestra, poje »Tabor«.
- 3) S. Šantel: »Veli Jože«, mešani zbor s spremljevanjem orkestra, poje »Tabor«.
- 4) S. Šantel: »Venac istrskih popevaka«, dvoglasni ženski zbor s spremljevanjem orkestra, poje »Tabor«.
- 5) S. Šantel: »Istrski motivi«, igra radijski orkester.
- 6) S. Šantel: a) »Oče nebeski«, b) »Pjanec«, bariton solo s spremljevanjem orkestra poje gosp. Tone Petrovič.
- 7) »Oj, igrala to zlatno jabuko«, dvospev poleta gospa Josipina Kajin in gospod Marko Gržinić.
- 8) »Gospod duba«, dvospev poleta gospa Marija Zornada in gospod Josip Zornada.
- 9) S. Šantel: a) »Moja zemlja«, b) »Moja sin«, sopran solo s spremljevanjem klavirja poje gospodinja Justina Dolencova.
- 10) Narodne po harmonizaciji S. Šantla: a) »Napitnica«, b) »Lipa Mares«, c) »Popuhni se lili vetar«, d) »Tamo dole puli mora«, d) »Je li sve to istina«, poje mešani zbor »Tabora«.

S koncertom »Tabora« nam bo dana prilika slišati tipične istrske pesmi in glasbo, tedaj pravo istrsko folkloro.

Zbor bo nastopil v narodnih nošah.

Glavna skupština »Istre«
u Sušaku

Skupštini su prisustvovali Viktor Car Emin i Rikard Katalinić Jeretov.

U nedjelju prije podne održana je glavna godišnja skupština društva »Istra« u Sušaku. Skupštini je prisustvovao veliki broj članova među kojima i gg. Viktor Car Emin i Rikard Katalinić Jeretov. Njihovo prisustvo sakupljeni su pozdravili sa velikim oduševljenjem. Prethodnik društva iznesao je rad udruženja, naročito tešku borbu oko zbrinjavanja emigranata, koji napuštaju rodni kraj i dolaze ovamo. Zatim su podneseni izvještaji tajnika, blagajnika i revizora, koji su primljeni jednoglasno i sa odobravanjem. Iz svih izvještaja razabire se da je i prošle godine obavljen veliki rad pun poštovanja i ljubavi za svoj oteti kraj. Nova uprava izabrana je jednoglasno. Pored toga organizirane su sekcije: socijalna, propagandna i zabavna.

RAZGLAS

V smislu § 17. i 20. se obveštava svi članovi društva »Tabor« v Ljubljani, da bo imeli društvo v nedelju dne 26. aprila t. l. ob pol devetih zjutraj v dvorani Trgovskega doma (Gregorčičeva ulica) svoj V. redni letni obični zbor z dnevnim redom:

- 1) poročila funkcionarjev,
- 2) poročilo preglednikov,
- 3) volitve upravnega in nadzornega odbora ter dveh overovalaca,
- 4) slučajnosti.

V slučaju, da se ob napovedani uri ne zbere na običnem zboru vsaj ena polovica vsega članstva, bo obični zbor sklepečen v smislu § 21 pravil pol ure kasneje ob vsakemu številu navzoćih članova.

V Ljubljani, dne 6. aprila 1936.

ODBOR.

DROBNE VESTI IZ NAŠE DEŽELE

— 10.000 komada čokolade darovao je Ricci istarskim balilama.

— Ivan Paštrović pao je u kamenolom u Režancima kod Svetvinčenta. Zadobio je teške tjelesne ozljede.

— U Puli su izložili jedan abesinski ređenik u staklenom izlogu, a čuva ga milicioner Mario Gerini koji je navodno ubio nožem jednog Abesinca i odnio mu ređenik s patronama.

— Krijumčari su ubili u Odolini jednog financijskog stražara.

— Mina je ranila radnike Martina Orlića i Ivana Bilića u rudokopu boksa kod Svetvinčenta. Slične rane su zadobili i braća Remigij i Domenik Runić.

— Kordon Svetog Mauricija dobio je Cobolli-Gigli (Kobol), renegat iz Trsta i potsekretar fašističke vlade.

— Mih Banića, starca od 76 godina iz Marčane, pregazio je neki motociklista na cesti Marčana-Barban.

— Išica Paškvala iz Valture ugrizla je zmiju u lijevu ruku. Ruku će mu odrezati.

— Istarsko školsko nadzorništvo (Proveditorato agli studi) bit će osnovano od 1. jula u Puli. Do sada je Proveditorat bio u Trstu za cijelu Julijsku Krajinu. Slični Proveditorati bit će u Rijeci, Gorici i Zadru.

— Blagoslovljene palme poslali su iz Pule vojnicima u Africi. Prigodom blagoslova govorili su puljski župnik dr. Angeli, kapucin Bonaventura i kapelan mornarice dr. Ferrero.

— Radi bega čez mejo sta bila objavljena oblastem Leopold Mržek iz Brd i Alojzija Habé iz Idrije.

— V Dobravi so dobili v seniku mrtvega 80-letnega Ivana Božića iz St. Vida nad Vipavo.

— Po nesreći je ustrelil v Komnu 13-letni Stanislav Volčić s puško 15-letnega Radivoja Mržeka. Izrabl je odsotnost staršev in prišiel do lovske puške, s katero se je potem odigrala tragedija.

— V Postojni so proslavili z velikimi slavnostmi praznik balile. Običajne ceremonije, kakor je to navadno, so bile združene seveda s povzdigovanjem »tega ljubkega italijanskega obmejnege mesteca«.

— Aretiran je bil v Cerknem trgovec Viktor Purgar, star 27 let, stanujoč v Idriji, ker se je hotel izogniti zaporu, ki bi ga moral odsediti in je dobio zato od oblasti opozorilo. Obsojen je bil na tri mesece zapore.

— »Gazzetta ufficiale« z dne 23. marca prinaša dekret, v katerem se votira za vzh. Afriko zopet 950 milijonov lir. Do sedaj znašajo stroški 8 milijard 120 milijonov.

— V vzh. Afriko pošiljajo čudne idole, ki naj bi pomagali pri zmagovanju laški armadi. Najprej so poslali Madono iz Pompej, potem Madono Varuhinjo, sedaj pa pošiljejo še kip Marije Tolajnice.

BIVŠI POLITIČNI KAZNJENCI
IZ JULIJSKE KRAJINE

Tovariše, bivše politične kaznjence iz Julijske Krajine, ki so prejeli okrožnico potpisanege pripravljalnoga odbora, prošimo, da nam z blagohotnim pospešenjem sporoče svoje pripombe in predloge. Za pripravljalni odbor Bratstva bivših političnih kaznjencev iz Julijske Krajine: DR. JOŽE DEKLEVA s. r. ANTE GERBEC s. r.

USKRŠNA PRIPOMOĆ ISTARSKIM
SIROMAŠNIM PORODICAMA

Zenska sekcija Jugoslovenske Matice u Zagrebu izručila je Banovinskom odboru Jugoslovenske Matice iznos od 3.000 dinara, i to: 1) za nabavu živeža istarskim siromašnim porodicama 2.500 dinara. 2) kao pripomoć Istarskom akademskom klubu 500 dinara.

G. Mirko Ettinger darovao je preko Ženske sekcije Jugoslovenske Matice za siromašne Istrane vreću brašna.

U ime nadarenih siromašnih Istrana zahvaljuje se BANOVINSKI ODBOR JUGOSL. MATICE.

Glavna skupština Jugoslovenske
Matice u Zagrebu

održat će se u nedjelju dne 10. maja 1936 u 10 sati jutro u dvorani »Jadranske Straže« u Zagrebu, Gajeva ul. 28 sa slijedećim

dnevnim redom:
1. Pozdrav predsjednika. 2. Izvještaj tajnika. 3. Izvještaj blagajnika. 4. Izvještaj delegata podružnica i povjereništava Jugoslovenske Matice. 5. Izvještaj nadzornog odbora. 6. Apoklitički upravni odbor. 7. Biranje novog upravnog i nadzornog odbora. 8. Predložak Ulica izbora delegata članstva Jugoslovenske Matice u Zagrebu za spomenutu glavnu skupštinu sazivlje se članski sastanak gđ. članova za dne 19. aprila 1936 (Bijela nedjelja) u 10 sati jutro u društvenim prostorijama, Varšavska ul. 6. — ODBOR.

Ovaj broj „Istre“ je tiskan na rotacionom papiru
Tt. Karl Funder-Mölbling (Austrija)

Čujte, čujte, svi Turisti:
svak nek priliku iskoristi;
Bog nam daje tople dane,
pa nam treba hladne hrane!

Hladna hrana Sladoled,
moj je Specijalitet!

To vrijedi samo za Turiste,
jer Vi toga znali niste;
pa nek Vam kažu Sušaćani,
koji znadu još od lani,
da imam i slatkiša bolji,
da su svakome po volji!

Preporučam se
L. BRATOŠ
SLADOLEDARNA
U SUŠAKU

**NE ZABORAVITE
POSLATI PRETPLATU!**

JADRANSKA PLOVIDBA D. D. - SUŠAK

Dnevno brza parobrodská služba iz Sušaka za Dalmaciju i obratno, s polaskom iz Sušaka u 16 sati.

Dnevne redovite parobrodské veze u svim smjerovima i za sva kupališna i ljetovališna mjesta jugoslovenske obale.

Ugodna turistička putovanja za Dalmaciju, nadalje za Dalmaciju i Grčku, uključiv vožnju, hranu i krevet, uz umjerene cijene.

Dva puta sedmično brze pruge iz Venecije za Dalmaciju i obratno.

Redovita parobrodská služba za promet putnika i tereta iz Sušaka, Trsta i Venecije, za Dalmaciju, Albaniju i Grčku.

Prvoklasni parobrodi — dobra kuhinja i posluga.

TRAŽITE PROSPEKTE.

Upute daje Direkcija u Sušaku, sve njezine agencije, svi uredi „Putnik-a“ i društva „Wagons-Lits-Cook“

VINOGRADARSTVO

se ne može zamisliti bez modre galice, ali nije svejedno, kakva se modra galica upotrebljava.

Stalnim poboljšavanjem metoda proizvodnje uspjelo je tvornici ZORKA u Subotici, da proizvede savršenu modru galicu svoje marke. Ova se modra galica jedina proizvodi pod stalnom državnom kontrolom, a kvalitativno nije dostignuta.

Iz toga je razloga od velike važnosti, da se kod kupnje izričito zahtjeva modra galica marke

„ZORKA“

POZOR

OBRTNICI, TRGOVCI I PRIVATNICI!

KATALOGE, POSLOVNE
KARTE I CJENIKE
LISTOVNE PAPIRE,
KUVERTE, OBJAVE,
POSJETNICE I SVE
OSTALE TISKANICE ZA
TRGOVCE I PRIVATNU
UPORABU IZRADIT ĆE
VAM NAJJEFTINIJE
BRZO I SOLIDNO

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D.
ZAGREB

Masarykova ulica 28a

Telefon 6646, 6647 i 6648

VINKO MIKULIČIĆ
SUŠAK

KOMISIONI I AGENTURNI POSAO

JURAJ GALOVIĆ
SUŠAK

Uvoz — izvoz južnog suhog i svježeg voća, i zemaljskih proizvoda

Telefon: 196

Brzjav: SVEVOĆE

Cvjetarna **SMOKVINA**

SUŠAK — Korso

FILIPA DEUTSCHA SINOVI
ZAGREB, VRHOVČEVA ULICA 1

PRODAJE
GORIVO DRVO SVIJU VRSTA
TELEFON 30-47

GRADSKA ŠTEDIONICA
SUŠAK

S. SPITZERA NASLJ.

TRANSPORTNO I OTPREMNIČKO D. D.

ZAGREB, ILICA 16 I. KAT

TELEFON BROJ 55-39

OBAVLJA SVE VRSTI TRANSPORTA

..... **KAO I PRESELENJA**

U VLASTITIM POKUĆTVENIM KOLIMA

TRGOVINA MANUFAKTURNE I KRATKE ROBE

»K PAUNU«

V. DAKIĆ — SUŠAK

RIJEKA, CORSO BROJ 3

Bogati izbor razne manufakturne, pletene i kratke robe.
Košulja, kravata, čarapa za gospodje, gospodu i djecu.
Potpuni izbor pribora za krojačice i krojače.
Solidna i brza podvorba sa umjerenim cijenama.

VELIKI IZBOR PROLJETNIH TKANINA

ŠTEDIONICA SAVSKE BANOVINE U ZAGREBU

osnovana na temelju Uredbe Bana Savske Banovine od 4. oktobra 1930. broj 20267/I. 1930.

Središnjica Zagreb, Gajeva ulica broj 2a

Telefon 32-56, 99-10

Ulošci na uložnim knjižicama Din 40,000.000.—

Ulošci na tekućem računu Din 54,000.000.—

Prima uloške na uložne knjižice i tekuće račune. Posebna grana poslovanja: Redovita vezana štednja na 5 i više godina uz najpovoljnije uvjete.

Podjeljuje vjeresije općinama, gradovima, zemljišnim zajednicama, imovnim općinama, zatim hrvatskim seljačkim, srpskim zemljoradničkim zadrugama te privatnicima uz hipotekarno jamstvo.

Savska banovina preuzima čitavom svojom imovinom i prihodima neograničeno i neopozivo jamstvo za sve obaveze Štedionice Savske Banovine u Zagrebu a napose za uloške i njihovo ukamaćenje.

35

Dječija sportska cipelica 3222-48801
od čvrste kože sa nepoderivim
gumenim djonom.

35

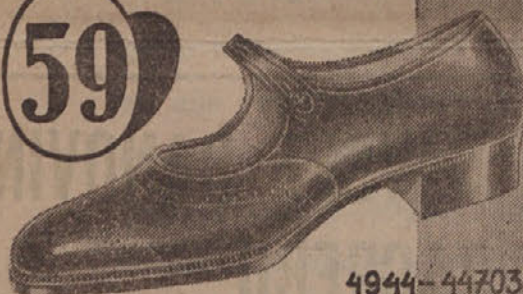
Dječije sandale iz najboljeg
materijala. 2961-44829

49

Za dječicu cipelice iz najbolje
lak-kože. 2851-63805

59

Djevojačka cipela od boksa
4944-44703

79

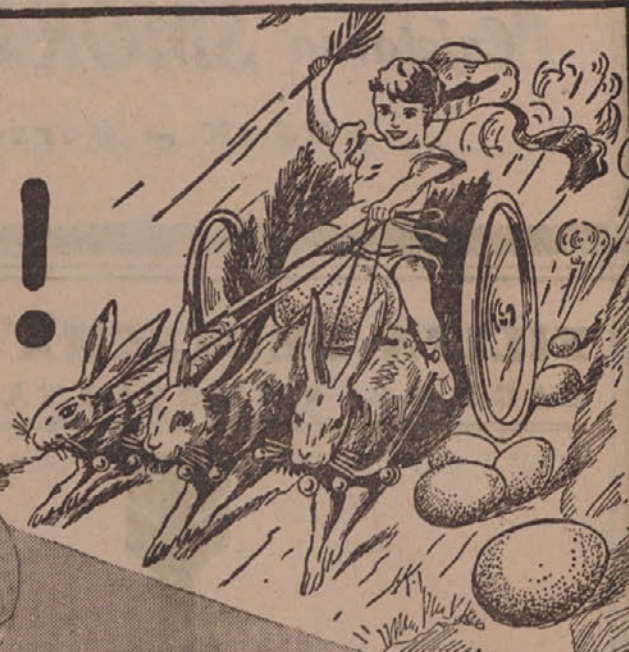
Za dječake elegantna cipela
od prvoklasnog boksa. 1934-44752

99

Najnoviji model sportske cipele,
koja se može da nosi sa i bez
jezika. 4645-44712

ZA USKRS!

59

Elegantna, laka i praktična.
Kombinacija lanenog ažuriranog
platna sa lakom. 1125-6521

99

Za proljetne šetnje i štramac, naše
ugodne i elegantne troter cipele,
sa kožnom potpeticom. 2695-44716

99

Elegantna i ukusna cipela
od bijelog semiša. 5305-74209

129

Poslednji pariški model. Pravi nogu
malu i sa svojom tankom štiklom
i visokim jezikom daje cipeli izvan-
redan šik. 5305-64272

59

Udobne sandale sa kožnim djonom
i sa djonom od krepp gume, za
istu cijenu. 2967-44800

149

Za gospodu najnoviji model, izradjen iz najboljeg boksa
sa perforiranim ukrasom i širokim ramom. 1637-44742

Rata